

**M A S A R Y K O V A
U N I V E R Z I T A**

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

**„Ke každému z vás
osobně se obracím“.
Život P. Josefa Čupra SJ
(1934–2019)**

Bakalářská práce

JAKUB RACEK

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Mihola, Ph.D.

Katedra historie
Dějepis se zaměřením na vzdělávání

Brno 2023

MUNI
PED

„Vezmi si, Pane, a přijmi celou mou svobodu,
mou paměť, můj rozum a mou vůli,
všechno, co mám a co vlastním.
Od tebe jsem to přijal a tobě to vracím,
nalož s tím zcela podle své vůle.“¹

¹ Úryvek z modlitby *Suscipe Domine* svatého Ignáce z Loyoly. – IGNÁC Z LOYOLY. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2005, s. 76.

Bibliografický záznam

Autor:	Jakub Racek Pedagogická fakulta Masarykova univerzita Katedra historie
Název práce:	„Ke každému z vás osobně se obracím“. Život P. Josefa Čupra SJ (1934–2019)
Studijní program:	Zeměpis se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor:	Dějepis se zaměřením na vzdělávání
Vedoucí práce:	Mgr. Jiří Mihola, Ph.D.
Rok:	2023
Počet stran:	122
Klíčová slova:	Josef Čupr, katolická církev, jezuitský řád, perzekuce církve, náboženský exil, Nepomucenum, Vatikánský rozhlas, Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova

Bibliographic record

Author:	Jakub Racek Faculty of Education Masaryk University Department of History
Title of Thesis:	“I address each of you personally”. The life of P. Josef Čupra SJ (1934–2019)
Degree Programme:	Geography for Education
Field of Study:	History for Education
Supervisor:	Mgr. Jiří Mihola, Ph.D.
Year:	2023
Number of Pages:	122
Keywords:	Josef Čupr, Catholic Church, Jesuit order, persecution of the Church, religious exile, Nepomucenum, Vatican Radio, Czech province of the Society of Jesus

Anotace

Bakalářská práce informuje o životě jezuitu P. Josefa Čupra (1934–2019). Býkovický rodák patřil mezi exilové kněze. Byl vysvěcen v Římě a nedlouho poté vstoupil do Societas Iesu. Do vlasti mu byl umožněn návrat až po pádu železné opony, kdy mezi lety 1991–1998 stál v čele České provincie Tovaryšstva Ježíšova. Za tímto účelem byly shromážděny četné prameny ze státních i soukromých archivů a použity výpovědi pamětníků. Primární data byla následně konfrontována s odbornou literaturou a s cílem představit životní události P. Čupra na pozadí doby.

Abstract

The bachelor thesis informs about the life of Jesuit P. Josef Čupr (1934–2019). The native of Býkovice was one of the exiled priests. In Rome, he was ordained and shortly afterwards joined the Societas Iesu. Only after the fall of the Iron Curtain, he was allowed to return to his homeland when between 1991–1998 he was the head of the Czech Society of Jesus. For this purpose, numerous sources from state and private archives were collected and the testimonies of contemporary witnesses were used. The primary data were then compared with specialized literature in order to present the life events of P. Čupr against the backdrop of that time.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, s využitím pouze citovaných pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně 18. dubna 2023

.....
Jakub Racek

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Jiřímu Miholovi, Ph.D. za mnohá povzbuzení, impulzy, a především za jeho čas věnovaný textu i osobním konzultacím. Samozřejmě a velké díky přísluší vždy vřelému přijetí u Čuprových sourozenců Marie a Pavla, kteří mi zpřístupnili svoje archivy a podělili se o vzpomínky na zesnulého bratra. Mnohokrát děkuji také členům Tovaryšstva Ježíšova, jejichž pomoc, důvěra a vstřícnost přispěly k výsledné podobě práce. Děkuji P. Petrovi Havlíčkovi SJ za jeho čas a informační podporu, P. Michalovi Altrichterovi SJ za ochotu a laskavé přijetí a P. Josefu Stuchlému SJ za jeho čas pro setkání. Díky bych rád vyjádřil také sestřám františkánkám v Brně – za vlídné přijetí, důvěru i vzpomínky sester Marietty a Zdislavy.

Za podporu mohutně děkuji rodině i přátelům, kteří mě vždy podrželi nad vodou. V poslední řadě děkuji P. Josefu Čuprovi SJ za to, že byl. Svým životním postojem se pro mě stal velkou inspirací.

Obsah

Úvod	15
1 V rodné vlasti a ještě dál	19
1.1 První kroky na Blanensku	19
1.2 Jezuitský dotek a studia	23
1.3 Brněnská univerzita a blanenská práce.....	25
1.4 Na cestě do exilu	29
2 Pod teologickým sluncem Říma	33
2.1 Exilová situace a Papežská kolej Nepomucenum.....	34
2.2 Studium bohosloví	40
2.2.1 Spirituál P. Tomáš Špidlík SJ.....	45
2.2.2 „Chceš-li, aby se tak stalo, vezmi si ho!“	47
2.3 Noviciát.....	49
2.4 Na vlnách Vatikánského rozhlasu a třetí probace	51
2.5 Po stopách Ignáce z Loyoly	56
2.6 Spirituálem Nepomucena a návrat do vlasti.....	58
3 Josef a spolubratři jeho	63
3.1 Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova hlavně ve dvacátém století.....	64
3.1.1 Česká provincie Tovaryšstva před rokem 1948	65
3.1.2 Doba disperze jezuitů za režimních let	67
3.2 Tovaryšstvo devadesátých let	71
3.2.1 Udat směr.....	71
3.2.2 Zaměření jezuitského řádu	74
3.2.3 Nové projekty provincie.....	77
3.3 Provinciální roky	79
4 Jezuitou nového milénia	85
4.1 Kolínská služba.....	85
4.2 Brněnský epilog	90

OBSAH

Závěr	93
Zdroje	97
Prameny.....	97
Literatura	101
Internetové zdroje	107
Seznam příloh	109
Přílohy	111

Úvod

S jezuitou jsem se během bakalářského studia poprvé setkal v rámci pondělních studentských mší v brněnském kostele Nanebevzetí Panny Marie – docela nevědomky. S historií jezuitů jsem následně přišel blíže do kontaktu během čtení a následného vypracování recenze na známou knihu Ivany Čornejové *Tovaryšstvo Ježíšovo* v rámci předmětu *Dějiny raného novověku*. Dramatický život svatého Ignáce z Loyoly a ostatních „přátel v Pánu“ se mi zachytil v mysli. Rozhodujícím okamžikem pro to psát o jezuitěch a dozvědět se tak více, přišel s knihou P. Jamese Martina SJ *Jezuitský návod* (téměř) na všechno. Jakkoliv název díla spíš čtenáře odrazuje svou patetičností, pod obálkou se nabízí úvodní možnost porozumění pilířům, na kterých řád stojí a z kterých čerpá. Autor mě svým autentickým vyprávěním o tovaryších a jejich spiritualitě přesvědčil o jezuitském tématu práce. Postupným rozmýšlením jsem došel k postavě otce Josefa Čupra (1934–2019) – býkovického rodáka, římského exulanta, provinciála české jezuitské provincie a vyhledávaného exercitátora. I takto ho lze z hlediska životních rolí popsát v rámci několika málo slov. Je to však složitější.

P. Čupr byl pověřen na počátku devadesátých let obnovou jezuitského řádu v české provincii. Společně s blízkými spolupracovníky se znovu pokoušeli stabilizovat ignaciánskou komunitu v moderní společnosti (jako již mnohokrát jejich spolubratři v dějinách řádu). Zajímalo mě, kým P. Čupr byl, když mu byl svěřen nemalý kus zodpovědnosti. Co jej k funkci předurčilo? Postupně vyvstávaly další a další otázky. Shrnujícím a plně zastřešujícím se stal ten, který vyzněl nejvíc obecněji: kdo byl P. Josef Čupr? Proto se mi jevil zapotřebí věnovat se jeho životní pouti od narození po smrt a neomezit se pouze na „ředitelský“ post provinciála řádu. Za cíl jsem si vytyčil rekonstruovat jeho životní události, a to na pozadí politických a společenských poměrů (zejména na konfrontaci státu a církve). Informace jsem se snažil konfrontovat s odbornou literaturou, připojovat k nim postřehy na relační úrovni (např. Čuprův vztah k ignaciánské spiritualitě či mariánské úctě) a celkově tak podat souhrnnou zprávu o životě P. Josefa Čupra – navzdory vágnímu vyznění otázky, jakým byl člověkem.

Postava patera Čupra dosud zůstávala i vzhledem k úmrtí v roce 2019 historikům zatím skrytá. Výjimku představuje kniha Jiřího Hanuše *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*.² Na prostoru několika řádků informuje o životních událostech P. Čupra, nutno však dodat, že s chybným údajem ohledně jeho gymnaziálního působení na Velehradě. O bývalém provinciálovi podal stručnou

² Medailon P. Čupra je na stranách 27–28. Viz HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. Dějiny a kultura. ISBN 80-7325-029-2.

zprávu také „nekrolog“ v bulletinu Jezuité³ a ještě za jeho života několik zpravodajských médií (např. Katolický týdeník, Lidová demokracie nebo bulletin Jezuité), se kterými jsem v předkládaném textu pracoval. Jezuitské tématice se na historické úrovni poměrně daří – dokladem toho jsou např. ediční řady Čeští jezuité a Societas v nakladatelství Refugium Velehrad-Roma. Mimo jezuitský okruh lze např. zmínit publikaci Ivany Čornejové a kolektivu Telč a jezuité: řád a jeho mecenáši z roku 2020.⁴ Na studentském poli je zapotřebí jmenovat typově podobnou bakalářskou práci z roku 2020 Bc. Kristýny Kaizrové, která se zabývala životními osudy Čuprova spolubratra P. Josefa Cukra.⁵

Práce je pojata chronologicky, odpovídající zvolené biografické metodě, a primární data jsou čerpána z původních archivních pramenů. Za tímto účelem jsem přistoupil k heuristice a postupně také vytvářel a doplňoval svou rešerši. Zkoumaný materiál se ukázal být součástí několika veřejných i soukromých archivů, do nichž nebyl vždy jednoduchý přístup. Nejcennější prameny byly dostupné v olomouckém Centru Aletti, kde jsou mimo jiné uchovány Čuprovy diáře od roku 1969 až do jeho smrti (nejsou pouze v období 1978–1983) a reprezentovaly tak unikátní archiválie, díky nimž bylo možné získat autentické postřehy na zásadní i všední dějinné události jeho života. Zcela klíčový se pro bádání ukázal také soukromý archiv otce Čupra a ačkoliv disponoval zejména netříděnou fotodokumentací, přispěl k objasnění a rekonstrukci několika let v jeho životě. Ze soukromých záležitostí se nápomocná pro exulantské období stala četná korespondence mezi P. Čuprem a jeho sestrou Marií. Veřejné instituce jako Archiv bezpečnostních složek, Moravský zemský archiv či Archiv města Brna pomohly při sepsání období před opuštěním Československa a zejména rozkrytí krkolomného gymnaziálního působení. Využil jsem i mnohé tištěné archiválie zastoupené převážně z devadesátých let – vhodným se ukázal jezuitský bulletin, který informoval o všem podstatném v české provincii. Pro bakalářskou práci jsem se rozhodl využít také metodu orální historie a setkat se s několika pamětníky: jeho stále žijícími sourozenci, pro Čuprovo provinciálské období poskytl svou reflexi jeho pozdější nástupce P. Josef Stuchlý SJ a pro závěrečné období jsem získal výpověď sester františkánek, v jejichž sousedství bydlel. Rozhovory s nimi byly cenným přínosem dat, ale i subjektivní interpretací situace, k níž jsem musel uchovávat odstup.

Cestu k P. Čuprovi jsem se snažil hledat i skrz neakademické metody, jejichž přínos však považuji za více než platný. V červnu 2022 jsem podnikl třídenní, pěší, sólo pouť na jezuitský Velehrad a v březnu 2023 se zúčastnil v kolínském klášteře

³ Viz P. Josef Čupr SJ. *Jezuité*. 2019, 28(4), s. 46. ISSN 1210-3489.

⁴ Viz ČORNEJOVÁ, Ivana, Jiří M. HAVLÍK a Josef HRDLIČKA. *Telč a jezuité: řád a jeho mecenáši*. Praha: Historický ústav, 2020. Práce Historického ústavu Akademie věd České republiky. ISBN 978-80-7286-363-1.

⁵ Viz KAIZROVÁ, Kristýna. *"Jeho sladkost". Život pátera Josefa Cukra*. Praha, 2020. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta.

třídenních ignaciánských exercicií. Spirituální zážitky mně umožnily se s jezuitským viděním světa blíže a aktivně seznámit a snáze chápat Čuprovu optiku. Osobně vnímám, že nepřispěly jen ku prospěchu práce, ale i mému duševnímu obohacení a jako podnět k zamyšlením se nad životním postojem.

Důležité informační zdroje patřily také odborné literatuře. Z primárních knižních titulů bych vyzdvihl jména historiků prof. PhDr. Jiřího Hanuše, Ph.D., prof. PhDr. Františka X. Halase, CSc a PhDr. Milana Bubna, Ph.D., s jejichž pracemi jsem se snažil konfrontovat fakta z archivních materiálů. Z další literatury nelze opomenout práci P. Jana Pavlíka SJ *Budou vás vydávat soudům*⁶ či Mgr. Ondřeje Blažka, Ph.D. *Exil pod římským nebem*.⁷

Bakalářskou práci jsem strukturoval do čtyř kapitol oddělených zásadními životními změnami – odchod do exilu, návrat do Československa a konec v úřadu jezuitského provinciála. Jádro a těžiště práce pak připadá na druhou a třetí kapitolu. V nich Čupr vystupuje jako exilový kněz a provinciál českých tovaryšů. V Římě se mu dostalo teologického vzdělání. V koleji Nepomucena působil vedle kardinála Josefa Berana i jezuita P. Tomáše Špidlíka. V roce 1972 přijal kněžské svěcení a vstoupil do noviciátu Tovařšstva Ježíšova. Později pracoval ve Vatikánském rozhlase a podílel se na pastoraci krajanů. Odchod z Říma byl zapříčiněn jmenováním na provincialát do Prahy. Byl mu svěřen nelehký úkol spočívající v obnově řádu. Potýkal se s komplikacemi majetkovými i pozdějším poklesem zájmu o povolání. Se svou světovou zkušeností se mu i jeho spolupracovníkům mnohdy horko těžko dařilo prolomit linii jezuitů „staré gardy“ vzhlízející k jinému směřování provincie. Přesto dokázal s ostatními řád zachovat a vytvořit zázemí svým nástupcům. První a poslední kapitoly ony hlavní části uvozují a uzavírají, pro pochopení Čuprova směřování však představují nezbytnost.

Ačkoliv o životě P. Josefa Čupra nelze mluvit jako o frenetickém či vybízejícím k beletristickému zpracování, dramatické momenty nabídl. Z větší části se však odvíjel v životní přirozenosti, jejímž principem se jí stala ignaciánská spiritualita a snaha o indiferenci. Ve svém životě s Bohem počítal a bylo to na něm znát.

⁶ Viz PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995.

⁷ Viz BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019. Vigilie. ISBN 978-80-86885-48-3.

1 V rodné vlasti a ještě dál

Úvodní kapitola přibližuje prvních třicet let života P. Josefa Čupra. Začíná svou cestu na Blanensku a končí na řeckém pobřeží egejského moře. Od mladého chlapce z Býkovic a Jestřebí přes první jezuitský kontakt z velehradského gymnázia, studenta stavebního inženýrství až po dvaatřicetiletého muže v řeckém uprchlickém táboře. Zahrnuje úctyhodný počet geografických lokalit a je poměrně nestálá. Nejspíše by se mohla ona dynamika měnících se míst pobytů zavdat s mladickou nerozvážností a roztržitostí, ovšem v životě P. Josefa Čupra představovala naprosto přirozenou cestu vznikající vlivem dějinných událostí a také rukou Páně, kterou se vydal následovat.

Momenty utvářející zásadní životní rozhodnutí vznikly v prvních třiceti letech a nasměrovaly jej ke studiu bohosloví. Sám P. Čupr o své životní cestě neměl velké pochyby,⁸ důvěřivě prošlapával nevyzpytatelné stezky bytí a v souladu s ignaciánským nazíráním na svět, hledal svobodu stát se tím, kým se cítil,⁹ již od mladého věku.

1.1 První kroky na Blanensku

Josef Hynek Čupr se narodil 30. ledna 1934¹⁰ v Býkovicích¹¹ ležících na Blanensku zhruba třicet kilometrů severně od Brna. Druhé jméno ve svém životě nepoužíval, při křtu jej navrhnul kněz, protože toho dne slavil Hynek¹² svátek. Ačkoliv bylo rozhodnuto o jménu Josef, do matriky nakonec byly zapsány obě jména.¹³ Rodné stavení Čuprů se dodnes nachází přibližně ve středu obce v blízkosti kaple Nejsvětější Trojice a požární nádrže, neslo a nese číslo popisné dvacet devět.¹⁴

⁸ ČUPR, Josef a Vladimír SLÁDEK. Kristus nepatří do doby před dvěma tisíci lety: rozhovor s knězem jezuitou P. Josefem Čuprem. *Kolínský týdeník Pres*, 2004, 9(5), s. 7.

⁹ MARTIN, James. *Jezuitský návod (téměř) na všechno*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018, s. 11.

¹⁰ Matrika a evidence obyvatel Lysice, svazek 5, kniha narozených a pokřtěných farnost Dlouhá Lhota 1927–1949 – srov. Příloha 1.

¹¹ Dříve zvané Bejkovice, na počátku dvacátého století měly kolem šedesáti domů a přibližně tři sta padesát obyvatel. – Státní okresní archiv Blansko (dále SOA Blansko), fond B 24, Archiv obce Býkovice, inventář, s. 1.

¹² Velmi pozoruhodné je v českých zemích spojování latinského jména Ignác s Hynkem. Toto mylné spojení vzniká v osmnáctém století, kdy domácí španělská podoba jména Ignác tzv. Hinigo začla být ztotožňována s českým Hynek, a to až do počátků první republiky. V případě Josefa Čupra jde o zajímavou náhodu, protože ačkoliv jako Hynek, šel nakonec v Ignácových stopách. – Čeněk, Hynek, Vítězslav. *Naše řeč: listy pro vzdělávání a tříbení jazyka českého*. 1918, 2(4), s. 119.

¹³ ČUPROVÁ, Marie, bydliště Býkovice 29, *mladší sestra Josefa Čupra*, záznam učiněn 24. října 2022.

¹⁴ Srov. Příloha 2.

Josef přišel na svět jako druhé dítě rodičům Františkovi a Františce Čuprovým. František byl býkovický rolník spravující majetky po svém tatínkovi, taktéž Františkovi, který hostinské stavení s pozemky a rozsáhlými lesy v sousedním Brťovsku koupil. Byl pololáník, obhospodařoval přibližně deset hektarů půdy a ve třiceti letech se oženil s o pět let mladší Františkou Plhoňovou z nedalekého Jestřebí. Spolu poté hospodařili v Býkovicích. Františka se věnovala především provozu hostince. Brzy se k pracovním povinnostem přidali potomci. První, František, se narodil koncem roku 1932, následoval Josef, roku 1935 Marie a poté další sourozenci přicházeli na svět s již téměř dodržovanou pravidelností jednoho roku – Anna, Ludmila, Pavel, Jaroslav a nejmladší se stala Jana narozená v roce 1943. Dohromady vychovávali Čuprovi osm potomků, ovšem Josefova cesta byla od útlého dětství rozdílná. Všichni se podíleli na chodu hospodářství, jak bývalo běžným zvykem. Pomáhali s dobyt看em, na polích, v lesích a mamince s hostincem.¹⁵

Dne 1. února 1934¹⁶ byl Josef pokřtěný v kostele svatého Bartoloměje v sousední Dlouhé Lhotě. Do náruče křesťanské církve jej přijal místní dlouholetý kněz Cyril Motáček,¹⁷ který pokřtil také všechny jeho sourozence kromě nejmladší Jany. Víra pro jeho rodiče, zavázaných první iniciační svátostí ke křesťanské výchově, představovala klíčovou hodnotu života. Pravidelně se modlili a pěšky chodili cirka dva kilometry do nejbližšího kostela svatého Bartoloměje. Když přišly děti, cestu absolvovali i s nimi, častokrát v dešti, sněhu či mrazu. Silné náboženské zázemí se stalo opěrným bodem pro Josefovou duchovní cestu. Pro jeho žijící sourozence představuje víra dodnes ústřední hodnotu.

Když byly Josefovi necelé dva roky,¹⁸ málem přišel o život. Nešťastná náhoda jej jako zvědavého, sotva chodícího, chlapce zavedla do pokoje jeho tety, kde si z nočního stolku podal lahvičku louhu dusičnatého (roztok na vypalování bradavic) a napil se. Tekutina mu výrazně popálila jícen a tím zásadně proměnila dětství.

Sestra Marie Čuprová k tomu řekla: „Když vypil kyselinu, maminka si myslela, že už umírá. Ležel na podlaze a ona mu do pusy nalila mléko. Nijak výrazně situaci nedramatizovala, měla čtvrté dítě, dobytek, hospodářství, hospodu, přestávala na to s tatínkem stačit. Říkala: ‚Vím, že na to nestačím, a tak mi jej Pán Bůh bere.‘ Tatínek v té chvíli orol na poli, hned přispěchal domů a jel s Pepíkem do nemocnice v Brně, kde si ho několik dnů nechali.“¹⁹

¹⁵ ČUPROVÁ, Marie, bydliště Býkovice 29, *mladší sestra Josefa Čupra*, záznam učiněn 19. července 2022.

¹⁶ Matrika a evidence obyvatel Lysice, svazek 5, *Knihna narozených a pokřtěných farnost Dlouhá Lhota 1927–1949*.

¹⁷ Ve farnosti Dlouhá Lhota byl knězem od roku 1925 do 1962. – Diecézní archiv Biskupství brněnského (dále DABB), fond Biskupská konzistoř Brno, kart. 1952, inv. č. 7952, Cyril Motáček.

¹⁸ ČUPR, Josef a Vladimír SLÁDEK. Kristus nepatří do doby před dvěma tisíci lety: rozhovor s knězem jezuitou P. Josefem Čuprem. *Kolínský týdeník Pres*, 2004, 9(5), s. 7.

¹⁹ ČUPROVÁ, Marie, bydliště Býkovice 29, *mladší sestra Josefa Čupra*, záznam učiněn 19. července 2022.

Chování matky zcela jasně (až překvapivě nehysterické) dosvědčovalo hlubokou zbožnost a úctu k víře. Její snaha uvést svou vůli v souladu s Boží²⁰ nezáměrně směřovala k pilířům spirituality Tovaryšstva Ježíšova. Po Josefově nemocničním návratu přišly velké změny. V důsledku popálení měl zúžený jícen a potřeboval téměř denně (později jednou do týdne) navštěvovat doktora na tzv. dilataci.²¹ Býkovice, co do blízkosti lékařské služby, neměly výhodnou pozici. Proto bylo rozhodnuto o Josefově budoucím bydlišti v nedalekém Jestřebí²² (přibližně devět kilometrů z Býkovic), kde se doktor nacházel v sousedním Rájci. Domovem se mu stalo stavení číslo popisné devět rodičů Františky Čuprové. Výchovy se ujala jeho svobodná teta Anna Plhoňová. Byla obětavou hospodyňkou. Kontakt s Býkovicemi se vyloženě neztrácel, nicméně pobyt v Jestřebí jasně dominoval nad časem stráveným v rodné obci. S tetou začal navštěvovat kostel svatého Jiří v bořitovské farnosti. Jako přespolní se však mladý Josef nezapojoval do ministrantské služby, která byla vykonávána hochy z Bořitova. Plhoňovi, podobně jako Čuprovi, měli rozsáhlé hospodářství a polnosti, na kterých Josef později vypomáhal. V mladším věku ho navštěvovala matka s rodinou a jako chlapec dojížděl na kole. Pravidelné se stala setkání během poutí na svatou Annu v Jestřebí či svatého Bartoloměje v Býkovicích. Přesto se odloučení od nejbližší rodiny, jakkoliv bylo původně neplánované a neúmyslné, stalo zásadním okamžikem a ovlivnilo jeho smysl pro samostatnost a uzavřenější povahu v období mládí.

V Jestřebí zahájil také školní docházku. Se stejně starou sestřenicí Annou navštěvoval místní obecnou školu, jejíž osnovy se postupně naplňovaly germanizačními záměry okupačního německého režimu na převýchovu české mládeže v duchu nacistické ideologie.²³ V bořitovském kostele přijal roku 1942 také první svaté přijímání.²⁴ Svátost mu udělil místní farář Antonín Mazal.²⁵ Rok na to byl, již v devíti letech, plně uveden do křesťanského života svátostí bířmování pomocným biskupem olomouckým Mons. Stanislavem Zelou.²⁶ Jednalo se o důležitou událost, z níž měl Josef

²⁰ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 11.

²¹ Roztahování zúžených částí jícnu speciální sondou tzv. balónkovým dilatátorem zaváděnou přes ústa. – DUDA, Miloslav. *Jícen: pohled z mnoha úhlů v zrcadle zkušeností olomoucké jícnové školy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 205.

²² Dnes městská obec spojená od roku 1960 se sousedním Rájcem pod názvem Rájec-Jestřebí.

²³ GEBGART, Jan a Jan KUKLÍK. *Velké dějiny země Koruny české XV.a. 1938–1945*. Praha a Litomyšl: Paseka a Ladislav Horáček, 2006, s. 537.

²⁴ ČUPROVÁ, Marie, bydliště Býkovice 29, *mladší sestra Josefa Čupra*, záznam učiněn 24. října 2022.

²⁵ Ve farním úřadu Bořitov působil od roku 1915 do 1946. – DABB, fond Biskupská konzistoř Brno, kart. 1949, inv. č. 7925, Antonín Mazal.

²⁶ Mons. Stanislav Zela (* 12. července 1893, † 6. prosince 1969) byl jako kněz vysvěcen roku 1917. Po krátkém čase ve Fryštáku působil v arcibiskupské kurii v Olomouci jako sekretář arcibiskupů (např. Antonínu Cyrilu Stojanovi). Získal také doktorát z teologie. Začátkem druhé světové války byl vězněn v koncentračních táborech. Roku 1940 byl jmenován pomocným biskupem olomouckým.

radost. Součástí pobytu v Jestřebí se staly návštěvy doktora s vyšetřením na roztahování jícnu. Vše šlo ale dobře a následky popálení se s postupem času zmírňovaly.

Na jaře roku 1944 přišla v Josefově životě velká rána – 11. května umřel jeho otec František. Selhaly mu ledviny pro velkou pracovní námahu. Pravděpodobně následkem kopání studny na dvoře býkovického stavení.²⁷ Byl praktický – v domácí budově zařídil vodovod, postavil kůlnu a spravoval celé hospodářství. Hrával také jako varhaník v kostele na Dlouhé Lhotě, kde byl patronátním zástupcem farní rady. Pro desetiletého chlapce šlo o citelnou ztrátu, přestože jeho dětská a chlapecká léta byla významně rozkročená mezi Býkoviciemi a Jestřebím, kde trávil podstatně více času a s tatínkem se tak často nevídal. Největší tragédií představovalo úmrtí pro jeho matku, která zůstala na hospodářství a osm dětí sama. Měla však průbojnější osobnost, dokázala si stát za svým slovem, oproti smířlivějšímu manželovi. I proto dokázala hospodářství včetně hostince udržet v provozu i po jeho smrti. Velkou pomocí se jí, nedlouho po manželově smrti, dostalo od Františka Blažka²⁸ – najatého čeledína, pro kterého se stavení Čuprů stalo jeho životním domovem. Nebýt něj by mohla Františka sotva hospodářství a výchovu dětí dlouhodobě zvládnout. Oba zůstali následně ve svých životech sami. Poručníkem všech Františkových dětí se stal jeho švagr úředník Josef Šváb.²⁹

Ve škole se Josefovi poměrně dařilo, a proto bylo rozhodnuto, že po absolvování obecní školy, nastoupí se starším bratrem Františkem na gymnázium na Velehradě, a ne na původně plánovanou měšťanskou školu v Rájci. To se však nestalo, na gymnázium se přesunul pouze František a Josef ve školním roce 1945/1946 nastoupil do prvního ročníku na gymnázium v Boskovicích³⁰ – důvodem se totiž stalo neotevření první třídy na jezuitské škole. Rok po konci druhé světové války, kterého se nedočkal Josefův otec a v níž český národ jako celek obstál,³¹ stále bydlel v Jestřebí a za výchovu vděčil tetě Anně. Jeho první gymnaziální působiště nicméně nemělo

V době komunistického režimu byl odsouzen ve vykonstruovaném procesu, dnes známém jako Zela a spol. na dvacet pět let. Na svobodu se dostal roku 1963. Před smrtí byl právně rehabilitován. – HUŇKA, Jan. *Prsten věrnosti: život a utrpení Stanislava Zely, světícího biskupa olomouckého*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003, s. 4–14.

²⁷ ČUPROVÁ, Marie, bydliště Býkovice 29, *mladší sestra Josefa Čupra*, záznam učiněn 19. července 2022.

²⁸ Byl vzdáleným příbuzným rodiny Čuprů, který na stavení v Býkovicích přišel koncem druhé světové války. Jeho přijetí jako čeledína jej zachránilo od jinak nařízené práce v Hitlerově Velkoněmecké říši. Byl velmi pracovitý, ale i podivínský, nicméně hospodářství držel společně s Františkou Čuprovou na nohách. Především na nejmladší syny Pavla a Jaroslava působil jako vychovatel. – ČUPROVÁ, Marie, bydliště Býkovice 29, *mladší sestra Josefa Čupra*, záznam učiněn 19. července 2022.

²⁹ ČUPROVÁ, Marie, bydliště Býkovice 29, *mladší sestra Josefa Čupra*, záznam učiněn 19. července 2022.

³⁰ SOA Blansko, fond F 25 Gymnázium Boskovice, inv. č. 92, Třídní výkaz 1.–8. třída, r. 1945–1946.

³¹ GEBGART, Jan a Jan KUKLÍK. *Velké dějiny zemí Koruny české XV.b. 1938–1945*. Praha a Litomyšl: Paseka a Ladislav Horáček, 2007, s. 614.

dlouhého trvání. Ještě tentýž školní rok úspěšně vykonal přijímací zkoušku na jezuitské gymnázium ve vysněném Velehradu. Pravidelné lékařské kontroly skončily s přesunem na novou školu. Z větší části se jícen zahojil, nikdy se už však nedostal do původního zcela zdravého stádia a působil mu problémy při konzumaci sušší stravy či větších soust.³²

Rodné Blanensko opustil jako dvanáctiletý gymnaziální student. Bylo to období, které se neslo na vlně příbuzných rodin Plhoňů a Čuprů. Dalo by se říct, že měl dva domovy, první, ve kterém se narodil a druhý, kde vyrostl. Nešlo o standardní situaci, přímou dějovou linii tvořila od malička vštěpovaná víra, ta se zdůraznila Josefovým následujícím pobytem v jasně katolickém prostředí jezuitského Velehradu.

1.2 Jezuitský dotek a studia

„Pro nás Velehrad byl jako cesta do Ameriky, to bylo něco. Byl pro nás svatý,“³³ vzpomněla Marie Čuprová. Josef měnil opět působiště, z Jestřebí zamířil tentokrát za starším bratrem na Slovácko do cyrilometodějského Velehradu. Zažil zde silnou katolickou formaci, která jej ovlivnila pro budoucí řeholní působení.

Původně cisterciácký klášter začali jezuité spravovat od roku 1890. Během první světové války (1916) zde zřídili Misijní cyrilometodějský ústav pokládající základy školské činnosti řádu na Velehradě.³⁴ Jejich duchovní správa dostávala dobrého jména, a proto byl velehradský dům včetně školy povýšen papežem Benediktem XV. roku 1919 na papežskou kolej (pontificium collegium maximum) a tím se stal i hodnostně nejvýznamnějším jezuitským sídlem v českých zemích.³⁵ Cíl instituce nepředstavovalo jen zdárné absolvování všech zkoušek, jezuité se snažili „přiblížit se co nejvíce ideálu rodinné výchovy a vytvořit studentům druhý domov“.³⁶ Vzdělávání vládli pevný řád zahrnující časné vstávání, každodenní účast na mši svaté, studia ve třídách i na ubikacích, ale i věnování se sportu či pravidelné vycházky.³⁷

Josef se stal žákem Řádového československého gymnázia papežské koleje Tovaryšstva Ježíšova na Velehradě 2. září 1946. Navštěvoval druhou třídu

³² ČUPR, Pavel, bydliště Svinošice 18, *mladší bratr Josefa Čupra*, záznam učiněn 12. července 2022.

³³ ČUPROVÁ, Marie, bydliště Býkovice 29, *mladší sestra Josefa Čupra*, záznam učiněn 19. července 2022.

³⁴ KOVAŘÍKOVÁ, Tereza a Milena MAREČKOVÁ. Duchovní tradice Velehradu: Gymnázium. In: BEZDĚČKA, Pavel, Blanka RAŠTICOVÁ, Miloslav POJSL a Jiří ČOUPEK, edd. *Velehrad: dějiny obce*. Velehrad: Obec Velehrad, 2006, s. 150.

³⁵ Moravský zemský archiv (dále MZA), fond E 32 Jezuité Velehrad, inventář, s. 3.

³⁶ KOVAŘÍKOVÁ, Tereza a Milena MAREČKOVÁ. Duchovní tradice Velehradu: Gymnázium. In: BEZDĚČKA, Pavel, Blanka RAŠTICOVÁ, Miloslav POJSL a Jiří ČOUPEK, edd. *Velehrad: dějiny obce*. Velehrad: Obec Velehrad, 2006, s. 151.

³⁷ Tamtéž.

a s ostatními chlapci pobýval na internátu Papežského misijního ústavu sv. Cyrila a Metoděje pro misie slovanské. Líbilo se mu zde, mezi chovanci si našel kamarády a oporu měl u bratra Františka. Internátní soužití více než sta chovanců nevykazovalo „žádných třecích hran ani bodavých hrotů“³⁸ a taktéž zdravotní stav studentstva byl „velmi dobrý“.³⁹ Josefův prospěch se držel v průměru. Nemalou částku představovalo školné, maminka Františka těžko mohla financovat studia oběma synům. Výhodou se stala Josefova výchova v Jestřebí, odkud byla placena i jeho studia.

Pro chlapce se během dospívání stal důležitou postavou generální prefekt,⁴⁰ zastupující učitel náboženství, zeměpisu, hudební výchovy a jezuitský kněz Karel Ševela.⁴¹ Důležitým se pro svůj vnímavý vztah k mládeži stal i Josefovi – tehdy na gymnáziu i o několik let později během rozhodování o odchodu do exilu a studiu na papežské univerzitě v Římě.

V následujícím školním roce v důsledku komunistického státního převratu v únoru 1948 bylo gymnázium znárodněno a začalo být jasné, že jezuitské plány na prosperitu instituce nebudou uskutečnitelné. Z poválečné náboženské svobody vyznání⁴² se postupně začalo ukrajovat. Katolická církev pro její vliv na poměrně velkou část obyvatelstva⁴³ reprezentovala organizační strukturu, kterou chtěli komunisté ovládnout.⁴⁴ Zestátnění gymnázia bylo dokončeno v dubnu 1949, studenti dostali poslední vysvědčení v červnu – platilo to i pro Josefa, ten dokončil čtvrtý ročník⁴⁵ a 30. června úspěšně vykonal přijímací zkoušku na Gymnázium dr. Josefa Kudely v Brně. Velehradská kapitola pro něj i bratra Františka skončila.

Osud papežské koleje byl dokonán dlouhodobě státem plánovanou akcí K, kdy během noci z 13. na 14. dubna 1950 byla kolej přepadena příslušníky Státní

³⁸ MZA, fond E 32, kart. 18, inv. č. 190, Hlavní výroční zpráva za školní rok 1946/47.

³⁹ MZA, fond E 32, kart. 18, inv. č. 190, Hlavní výroční zpráva za školní rok 1946/47.

⁴⁰ Hlavní vychovatel internátu gymnázia. – PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 7.

⁴¹ P. Karel Ševela SJ (* 6. února 1909, † 18. června 1976) studoval jezuitské gymnázium na Velehradě, kde vstoupil i do noviciátu Tovaryšstva. Po zahraničních studiích byl roku 1939 vysvěcen na kněze. Jeho působištěm se opět stal Velehrad, kde působil mimo jiné jako generální prefekt a později jako rektor koleje. Po akci K byl internován do kláštera v Želivě, následně v Králíkách. Dva roky strávil ve vězení v Hradci Králové. Amnestován byl roku 1962. V druhé polovině šedesátých let působil v Brně. Kněžskou práci vykonával následně opět v Hradci, v Novém Jičíně a na Brněnsku. – PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelé jezuity, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 453–456.

⁴² KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993. Studie, s. 11.

⁴³ Při posledním sčítání lidu, které zohlednilo náboženskou příslušnost, se k římskokatolické církvi přihlásilo sedmdesát tři procent obyvatel. – CUHRA, Jaroslav. Římskokatolická církev. In: KOCIAN, Jiří ed. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989 (2. díl)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2019, s. 251.

⁴⁴ PERNES, Jiří. *Velké dějiny země Koruny české XVII. 1948–1956*. Praha: Paseka, 2022, s. 282.

⁴⁵ Srov. Příloha 3.

bezpečnosti. Jezuité byli internováni do kláštera v Bohosudově a zbylých šedesát dva studentů muselo opustit internát a vrátit se domů.⁴⁶ Zmizení řeholníků z veřejného života odstartovalo tvrdou kampaň za (původně zamýšlenou) likvidaci katolické církve, kterou komunisté zpočátku označovali za „nepřítele číslo jedna“.⁴⁷ Nesympatie se projevovaly již dříve, ale roku 1950 propukly naplno. Po řeholnících přišli na řadu biskupové se snahou rozbít náboženské struktury katolické církve. Režim se k orgánům církve stavěl jako k politickým institucím, které by se měly stát nástrojem k prosazování jeho moci.⁴⁸ Bartolomějská noc řeholníků tak skončila s velehradskou kolejí, internátem i gymnáziem.

Hlavním úkolem školy tovaryšů bylo „vychovávat i vzdělávat hochy zbožné, nadané a zdravé na kněze v řeholních řádech a kongregacích apoštolsky čili misionářsky činných“.⁴⁹ A přestože její působení bylo na budoucí léta zastaveno, pro mnohé chlapce se stala prvním krokem na cestě k zasvěcenému životu, včetně Josefa. Řeholní život v republice se ocitnul v zajetí, šestnáctiletý Josef mu přihlížel a ještě netušil, že jeho přičiněním se později rozhodne pro cestu do exilu.

1.3 Brněnská univerzita a blanenská práce

Od školního roku 1949/1950 přebýval s bratrem Františkem v Brně. Oba opět začali navštěvovat totéž gymnázium na adrese Barvičova 85,⁵⁰ které bylo v poválečném provozu otevřeno roku 1947 společně s jezuitskou kolejí.⁵¹ Gymnázium však bylo vlivem státního aparátu od září 1949 zrušeno a studenti začleněni do Gymnázia dr. Josefa Kudely.⁵² Oba bratři sice navštěvovali dál tutéž budovu na Žlutém kopci, ale již pod administrativou i profesorským sborem z Gymnázia dr. Josefa Kudely. To bylo založeno roku 1867 a stalo se tak nejstarším gymnáziem v Brně i na celé Moravě.⁵³ Podobně jako pro většinu středních škol bylo jeho studium „náročné, požadavky profesorů vysoké. Od studentů se vyžadovalo kromě jazykového nadání

⁴⁶ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 55.

⁴⁷ VAŠKO, Václav. *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990, s. 13.

⁴⁸ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 73.

⁴⁹ MZA, fond E 32, inventář, s. 6.

⁵⁰ Dnes Biskupské gymnázium Brno.

⁵¹ FILKA, Pavel. BIGI BRNO: Po válce. Vznik školy a konviktu. *Jezuité*. 2005, 14(2), s. 17.

⁵² Dnes Gymnázium Brno, třída kapitána Jaroše.

⁵³ KOLÁČNÝ, Bohumil. První české gymnázium v Brně. In: *150 let prvního českého gymnázia v Brně*. Brno: Gymnázium Brno, třída Kapitána Jaroše, 2017, s. 19.

nemalé studijní úsilí, čas a vytrvalost.“⁵⁴ Gymnázium bylo klasické, zaměřeno na studium jazyků. Kromě českého se Josef učil také latinský, anglický i ruský jazyk.⁵⁵

Kontakt s řeholním životem neztratil. Dokonce pokračoval v tovaryšské kontinuitě. Od prvního ročníku byl ubytován v konviktu jezuitské rezidence, pod rektorem P. Antonínem Zgarbíkem SJ,⁵⁶ při budově gymnázia. Ačkoliv školní instituce už přešla do státních rukou, „konvikt však zůstal ještě poměrně nezávislý“.⁵⁷ Nicméně ani ten nepřečkal komunistickou represi a byl zrušen společně s celou kolejí, podobně jako Velehrad a další mužská řeholní sídla, v rámci akce K.⁵⁸ Josef byl nucen se přemístit. S bratrem Františkem nevystoupili ze série ubytování v řádových prostorách a koncem školního roku 1949/1950 se přesunuli do augustiniánského kláštera na Starém Brně. Později se Josef na čas vrátil do Jestřebí a do školy dojížděl.

Na začátku Josefova středoškolského čtvrtého ročníku (školní rok 1952/1953) komunistický režim „vedl gymnázium ‚do klidu‘ a do budovy přemístil Gymnázium Zdeňka Nejedlého z Leninovy (Kounicovy) ulice.“⁵⁹ Závěrečnou maturitní zkoušku tak vykonal opět v jiné školní instituci. Odehrála se dne 1. června 1953 s celkovým hodnocením prospěl.⁶⁰ Abiturientem 4. A se stal v českém a ruském jazyce, matematice a přírodopisu. V češtině pod zkoušející profesorkou Jiřinou Poustkovou⁶¹ obstál na dostatečnou poté, co jsi zvolil otázku „Lidová slovesnost a její úloha v rozvoji naší umělé poesie (Čelakovský, Erben). Jazyk spisovný a nářečí“.⁶²

Chtěl pokračovat na vysokou školu, lákaly jej přírodní vědy, ovšem nedostal se. Přemýšlel, co dál. Těžkou hlavu z toho příliš neměl, nebyl utilitárním člověkem. Zklamání necítil, už rozlišil, že by se rád stal knězem a čekal na příležitost, kdy bude

⁵⁴ ČORNEJOVÁ, Ivana a kol. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Tematická řada, Školství a vzdělanost. Praha: Paseka, 2020, s. 358.

⁵⁵ Archiv města Brna (dále AMB), fond M 51 Gymnázium dr. Josefa Kudely, Brno, inv. č. 117, Třídní katalog 1949/1950 – viz Příloha 4.

⁵⁶ P. Antonín Zgarbík SJ (* 27. srpna 1913, † 22. ledna 1965) vstoupil do Tovaryšstva během gymnaziálních studií na Velehradě. Roku 1940 po zahraničních studiích byl vysvěcen na kněze. Koncem druhé světové války byl zatčen odvezen do Terezína, odkud se roku 1945 vrátil. Následně působil na Velehradě a v Brně. Představený P. František Šilhan SJ jej jmenoval viceprovinciálem. Během akce K byl zadržen a internován do kláštera v Želivě, později v Králíkách. Umřel následkem podlomeného zdravotního stavu v internaci ve Valdicích. – PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelé jezuity, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 363-266.

⁵⁷ FILKA, Pavel. BIGi BRNO: Po válce. Vznik školy a konviktu. *Jezuité*. 2005, **14**(2), s. 18.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ HANÁKOVÁ, Alena. Od minulosti do současnosti: oslavy gymnaziálních výročí. In: *150 let prvního českého gymnázia v Brně*. Brno: Gymnázium Brno, třída Kapitána Jaroše, 2017, s. 93.

⁶⁰ AMB, fond M 52 Gymnázium dr. Zdeňka Nejedlého, Brno, inv. č. 80, Hlavní protokol o závěrečných zkouškách 1949–1953.

⁶¹ Jeho třídní učitelka.

⁶² AMB, fond M 52, inv. č. 80, Hlavní protokol o závěrečných zkouškách 1949–1953.

možné v Československu svobodně studovat teologii. Z racionálního pohledu pro kněžskou službu předpoklady⁶³ měl ve formě rodinného zázemí, křesťanského prostředí či vazby na kostel. Pozvání nazaretského Mistra ke kněžské službě pro něj ztělesňoval přirozený pocit rozlišování. Moment, od kterého by se chtěl stát knězem, ve svém životě nenašel.⁶⁴ Cesta ke kněžské spiritualitě mu byla dána již od mládí, bral ji jako automatickou, ovšem rodinnému okruhu se o ní nesvěřoval. Přírodními vědami si však čekání na svobodné bohosloví nezkrátil, proto se překvapivě rozhodl pro práci v lihovaru v Rájci nad Svitavou. Byl zaměstnán jako dělník od října 1953 do července 1954 a „pracoval svědomitě a jeho poměr k práci byl příkladný pro ostatní zaměstnance“.⁶⁵ Bratr Pavel Čupr k tomu řekl: „Nejčastěji vykládal vagóny s uhlím, které z nich po pásech jezdilo do skladu lihovaru. Pracoval s takovou lopatou na lanku. Skládal uhlí.“⁶⁶ Bydlel v Jestřebí i Býkovicích, obě destinace pro něj byly domovské a pohyboval se mezi nimi. Nicméně povzbuzen přáním rodiny v Býkovicích a zejména bratrem Františkem, si podal novou přihlášku – tentokrát na tehdejší Fakultu architektury a pozemního stavitelství na adrese Poříčí 5 Vysoké školy stavitelské v Brně.⁶⁷ Studium bohosloví, které bylo tehdy možné pouze⁶⁸ na Cyrilometodějské katolické teologické fakultě v Praze – Litoměřicích⁶⁹ spadající pod státní (ideologickou) správu, odložil na později. Koneckonců ani internovaný episkopát seminář v Litoměřicích zájemcům o kněžství nedoporučoval.⁷⁰ Na pozemní stavitelství byl navíc přijat.

Při vysokoškolských studiích bydlel v Brně-Žabovřeskách společně s bratrem Františkem, který se po dvou letech práce u soustruhu v První brněnské strojírně, závod Klementa Gottwalda dostal na studia historie, a sestrami Marii a Annou.⁷¹ Zájem o technický obor měl po svém tatínkovi. Kromě školy navštěvoval často také kostelní

⁶³ JANČAŘÍK, Zdeněk. *Přeskočit horu: duchovní cvičení jako osobní příběh*. Praha: Katolický týdeník, 2015, s. 61.

⁶⁴ ČUPR, Josef a Vladimír SLÁDEK. Kristus nepatří do doby před dvěma tisíci lety: rozhovor s knězem jezuitou P. Josefem Čuprem. *Kolínský týdeník Pres*, 2004, 9(5), s. 7.

⁶⁵ Archiv Josefa Čupra, potvrzení o práci v lihovaru Rájec nad Svitavou.

⁶⁶ ČUPR, Pavel, bydliště Svinošice 18, *mladší bratr Josefa Čupra*, záznam učiněn 12. července 2022.

⁶⁷ Dnes Fakulta architektury Vysokého učení technického v Brně.

⁶⁸ Z důvodu státního zrušení jednotlivých diecézních fakult a učilišť v roce 1950. – PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 92.

⁶⁹ Na fakultě se sídlem v Litoměřicích se začalo s vyučováním od akademického roku 1953/1954 a s výjimkou let 1968–1974 šlo o jediné místo pro studium teologie. – BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 113.

⁷⁰ ČUPR, Josef a Ludmila MARTÍNKOVÁ. Z uprchlického tábora na provincialát: rozhovor s P. Josefem Čuprem. *Katolický týdeník*. 1991, 2(19), s. 1.

⁷¹ Srov. Příloha 5.

bohoslužby představující důležitou součást dne. Obvykle se jednalo o ranní mše v kostele svatého Jakuba, kde tehdy i ministroval. „Byl silně nábožensky založený.“⁷² Studium Josefa bavilo, plnil jednotlivé zkoušky a stále myslel na kněžství.

Na jaře 1958 se ocitnul v nemocnici kvůli problému se zúženým jícnem, jedl tehdy jen tekutou stravu. Nikomu o svém nemocničním pobytu neřekl, dokud ho nenavštívili sourozenci z Brna.⁷³ Byl to odkaz jeho nenápadné samostatnosti, klidu, rozvahy a určité uzavřenosti, která mu byla od počátku vlastní. Její počátky viděl jeho bratr František v důsledku toho že: „nežil od mládí u rodičů a vnitřní problémy si musel od mládí řešit sám. Byl sdílnější k cizím lidem než k vlastním.“⁷⁴

Státní závěrečnou zkoušku úspěšně vykonal 19. ledna 1960 a byl promován 23. ledna jako inženýr.⁷⁵ Alma mater s tehdy již používaným názvem Vysoké učení technické absolvoval po studiu pěti a půl akademických let. Jako vysokoškolák prošel zkrácenou dvanácti měsíční verzí základní vojenské služby během studia. Po státní závěrečné zkoušce byl ještě měsíc na vojenském cvičení na Slovensku. Pro svůj „úraz“ hltanu v dětském věku byl následně zařazen beze zbraně.

Sice dokončil vysokou školu, měl ale jasno, že o poslední studium se nejedná. Nebyl ničím svázaný a měl volné ruce, proto se rozhodl zažádat o povolení na zahraniční zájezd, ze kterého se plánoval odpojit. Povolení však bylo zamítnuto. Trpělivě čekal dál. Mezitím byl roku 1960 přijat do pracovního poměru na odbor výstavby Městského národního výboru v Blansku.⁷⁶ Pracovnu měl na radnici a později (1964) se stal vedoucím odboru. Živil se rýsováním projektů, vypomáhal při vyměřování staveb a bydlel převážně v Brně. Charakterizovala jej však pobytová nestálost, pohyboval se mezi Jestřebím, Brnem a Býkovcemi. Společenskému postavení ani vlastnímu majetku nepřikládal velkou důležitost,⁷⁷ věděl, že chce žít a pracovat v náruči Krista.

Z našetřených peněz se rozhodl koupit dům v Brně v Králově Poli na adrese Charvatská 1. Ačkoliv jej financoval, nepřál si, aby jeho jméno figurovalo jako majitelské. Dům napsal na svou sestru Marii, se kterou poslední roky před odjezdem trávil nejvíce času. Trvalé bydliště měl vedené v Rájci-Jestřebí 9. Kupodivu však nikoho nenapadlo, co tímto krokem Čupr sledoval.

V kontaktu byl s paterem Karlem Ševelou, který od poloviny šedesátých let žil v klášteře na Starém Brně a Čupr s ním komunikoval o jeho odchodu z Československa a studiích bohosloví. Bývalý generální prefekt a pozdější rektor velehradské koleje

⁷² Archiv bezpečnostních složek (dále ABS), sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 8 a 21.

⁷³ ČUPROVÁ, Marie, bydliště Býkovice 29, *mladší sestra Josefa Čupra*, záznam učiněn 19. července 2022.

⁷⁴ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 8.

⁷⁵ Archiv Josefa Čupra, výkaz o studiu na vysoké škole.

⁷⁶ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 21.

⁷⁷ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 8.

Josefovi zprostředkoval kontakt na pobyt a studium v Římě. Žádost o povolení vycestovat na zahraniční zájezd mu byla ještě několikrát zamítnuta. Rozhodl se proto změnit pracovní místo a 3. ledna 1966 nastoupil jako vedoucí projektové složky investičního oddělení podniku Metra Blansko.⁷⁸ Po nástupu si, podobně jako v předchozím zaměstnání, u svých podřízených brzy „získal oblibu svým přímým a klidným jednáním“.⁷⁹ Úspěšná žádost se stala až ta, kterou podal na jaře roku 1966, kdy vývoj v Československu dospěl do stádia, na jehož řešení měly politické špičky dva kontrastní názory – utažení opratí liberalizace proti rozsáhlému reformnímu systému.⁸⁰ Na krátkou dobu se dokázal prosadit druhý z nich. Jeho vrcholnou podobu už ale Čupr neprožíval v Československu.

Bylo rozhodnuto, termín zájezdu byl 9. května. Dosud bydlel se sestrou Marií v koupěném domě na Charvatské ulici. S většinou příbuzných se na dlouhých dvacet čtyři let viděl naposledy v den svatby jeho bratra Pavla s Marií Zárubovou ve Svinošicích dne 30. dubna. 6. května se přijel rozloučit také do Býkovic za maminkou a následující den za tetou Annou do Jestřebí. Chystanou cestu spojoval s rekreací a o tom, že směřuje do Jugoslávie se svěřil jen několika blízkým lidem. O současné návštěvě západně orientovaného Řecka nikomu neřekl.

K odjezdu z Býkovic vzpomněla jeho sestra Marie na poslední setkání Čupra s maminkou: „Nikdy nás k zastávce nechodila vyprovázet, stoupla si jen na schodky u domu a dala nám křížek na čelo. Ale tehdy s Pepíkem, několikrát na to potom vzpomněl, šla až ke kapličce na autobusovou zastávku. Pak už se nikdy neviděli.“⁸¹

1.4 Na cestě do exilu

Josef o svém skutečném záměru ani co za ním stálo, nemluvil. Věděl to jen jezuita P. Karel Ševela a další lidé napojení na něj. Přihlásil se na zájezd Československé dopravní kanceláře do Jugoslávie a Řecka v termínu od 9. do 24. května 1966.⁸² K zájezdu se připojil v Praze, svoje věci nechal v domě na Charvatské ulici. Ve dvanáct hodin dopoledne odletěl se zájezdem z Prahy do Dubrovníku. Půdu Československa navštívil znovu až po sametové revoluci v roce 1990. Začalo jeho putování a dlouhý čas čekání, na jehož konci byl vysněný Řím.

Z dnes chorvatského Dubrovníku pokračoval zájezd autobusem po východním pobřeží Jaderského moře až do Budvy a následně pokračoval dnešními

⁷⁸ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 22.

⁷⁹ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 22.

⁸⁰ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953–1966*. 3. část, Společenská krize a kořeny reformy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 146.

⁸¹ ČUPROVÁ, Marie, bydliště Býkovice 29, *mladší sestra Josefa Čupra*, záznam učiněn 19. července 2022.

⁸² Archiv Josefa Čupra, průkazka účastníka zahraničního zájezdu Čedoku.

černohorskými, kosovskými a severně makedonskými městy až na řeckou hranici a do přístavního města Soluň. Z rodiště hlavních patronů Moravy svatých Cyrila a Metoděje se přejíždělo do známých turistických destinací Řecka jako např. Thermopyly, Delfy, Mykény či Epidauros. 24. května cesta zájezdu končila v hlavním městě – Athénách. Před odletem zanechal Josef Čupr na hotelu krátkou zprávu⁸³ o jeho odpojení se ze zájezdu, ve které kromě jiného zmínil: „Nepovažujte mne za zrádce nebo dobrodruha, jdu za svou věcí.“⁸⁴ Se svými doklady šel následně na policii sdělit svoje plány. Řecké úřady mu udělily azyl a zajistily řecký cestovní pas. Byl poslán do tábora pro uprchlíky v nedalekém městě Lavrion.⁸⁵

Událost se pochopitelně řešila i v Československu, mimo úroveň rodiny i na poli soudů. V červnu téhož roku 1966 započalo vyšetřování Státní bezpečnosti v případě obviněného Josefa Čupra z trestného činu opuštění republiky.⁸⁶ Vyšetřování vedl kapitán Robert Janíček, který po sestavení důkazů (z rodinných příslušníků byl vyslýchán bratr František, vyžádány byly posudky z pracovních míst, opisy vkladního účtu atd.) navrhl podat obžalobu pro trestný čin opuštění republiky podle § 109 odst. 2 trestního zákona a propadnutí majetku (kterým byla pouze zanedbatelná částka na vkladních knížkách – šest set dvacet pět korun) podle § 51 odst. 2 téhož zákona.⁸⁷ Rozsudek nabyl právní moc 21. listopadu 1966 krajským soudem v Brně, kdy byl Čuprovi vyměřen nepodmíněný trest v délce osmnácti měsíců odnětí svobody.⁸⁸ Vše se pochopitelně odehrálo v jeho nepřítomnosti a ve strachu rodiny, kde Čupr vlastně je. Spekulace bratra Františka o náboženském účelu jeho odloučení se po nedlouhé době potvrdily.⁸⁹

Malebná přístavní obec se stala jeho útočištěm na tři čtvrtě roku. Z Řecka psal dopisy do Říma, kde vylíčil svůj zájem o studium kněžství. Adresoval je mimo jiné jezuitovi P. Tomášovi Špidlíkovi,⁹⁰ který byl tehdy spirituálem Papežské koleje Nepomucenum. Odpověď však dlouho nepřicházela. Po téměř dvou měsíčním čekání si Josef poznamenal do deníku: „Začínám mít skutečné obavy o správnosti adres a jak to vůbec se mnou dopadne.“⁹¹ V kontaktu byl také s tovaryšem

⁸³ Srov. Příloha 6.

⁸⁴ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 11.

⁸⁵ Řecké přístavní město přibližně šedesát kilometrů jihovýchodně od Athén.

⁸⁶ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 3.

⁸⁷ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 28.

⁸⁸ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 36.

⁸⁹ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 9.

⁹⁰ Více v podkapitole Spirituál P. Tomáš Špidlík SJ.

⁹¹ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 3 Diáře A (1967–1977), diář na rok 1966.

P. Václavem Feřtem⁹² – spirituálem Nepomucena před P. Špidlíkem. P. Feřt Josefovi v dopise z 9. srpna 1966 psal: „Milý příteli, Váš dopis přišel v době, kdy je Řím prázdný. Po nějaké oklice se dostal ke mně. Poslal jsem jej P. Špidlíkovi, který Vám napíše.“⁹³ Kontakt s českými kněžími v Římě měl, ovšem na odpovědi si musel počkat. Koncem roku se blížila jeho Kristova léta, na egejské „dovolené“ v uprchlickém táboře, odloučen od rodiny a přátel, zažíval těžkou zkoušku své víry. Pro vedení římského semináře Nepomucenum však situace přijímání neznámých kandidátů kněžství nebyla jednoduchá. Praxí Statní bezpečnosti bylo vyškolení falešných uchazečů bohosloveckých studií, kteří byli posíláni do semináře a měli proniknout mezi kněžský exil.⁹⁴ Římský exil přijímající české kandidáty samozřejmě komplikoval vztahy Československa a Vatikánu, který plul na vlnách tzv. Ostpolitik. Přijetí na teologická studia z ostatních exilových destinací do Věčného města rozhodně nepředstavovalo automatické rozhodnutí. Čupr na něj vsadil „všechny karty“ a důvěřoval Boží přítomnosti.

Bydlel zde v prostě zařízeném domu na pokoji s Jugoslávцем a Albáncem. Dny často trávil prací v nedaleké vápence nebo jako pomocník místního zedníka. Nemalý čas věnoval samostudiu italštiny a latiny, ale také návštěvám kostela, psaním dopisů a návštěvou úřadů.⁹⁵ V Lavrionu však nebyl jediný Čechoslovák, v táboře jich žilo včetně Čupra deset.⁹⁶ Jejich osudy byly podobné, většinou se za železnou oponu dostali s Čedokem jako turisté. Čas v táboře a čekání si krátili také výlety a procházkami po okolí.

V prosinci je navštívil český exilový novinář Josef Pejskar,⁹⁷ který mimo jiné napsal: „Mezi lavrionovskými uprchlíky žil další intelektuál: Josef. Má inženýrský

⁹² P. Václav Feřt SJ (* 23. prosince 1903, † 4. dubna 1986) studoval bohosloví v Římě. Do jezuitského noviciátu nastoupil na Velehradě roku 1925. Na kněze byl vysvěcen v Belgii roku 1933. Za druhé světové války vykonával funkci sociálního pracovníka v provincii P. Bohumilu Spáčilovi SJ. Po válce se vrátil do Říma, kde se stal spirituálem Nepomucena a podílel se na založení a vedení české sekce Vatikánského rozhlasu. Počátkem šedesátých let misijně působil v kanadském Montrealu. Po návratu jej otec generál pověřil viceprovinciálem české provincie pro členy žijící v zahraničí. Zemřel v Římě, kde byl i pochován. – PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelé jezuitky, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 526–530.

⁹³ Archiv Josefa Čupra, fotoalbum Zájezd s Čedokem Jugoslávie–Řecko.

⁹⁴ Byl to např. Karel Simandl, Josef Král či Jindřich Holeček. – VODIČKOVÁ, Stanislava. Slyšte to, všichni lidé, všichni obyvatelé světa, naslouchejte. O vysílání české redakce Vatikánského rozhlasu. *Paměť a dějiny*. 2014, 8(1), s. 54.

⁹⁵ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 3 Diáře A (1967–1977), diář na rok 1966.

⁹⁶ PEJSKAR, Josef. Mezi novými čs. uprchlíky v Řecku: Očividné omezování svobody v ČSSR nadále trvá. *České slovo: noviny československého exilu*. 1967, 13(2), s. 3. – Srov. Příloha 7.

⁹⁷ Josef Pejskar (* 7. prosince 1912, † 2. září 1999) zvaný Jožka Pejskar byl do února 1948 redaktorem brněnského deníku Slovo národa. Tentýž rok opustil Československo a začal působit v redakci stanice Svobodná Evropa v Mnichově, kde také spoluzaložil měsíčník České slovo. Stal se uznávaným

diplom, ale dnes, kdy je na svobodě, se rozhodl stát se bohoslovcem. Privil: „Nemožnost uskutečnění osobního ideálu byla hlavním důvodem mého opuštění Československa!“ Strávil jsem mezi čs. exulanty v Řecku dva dny. Přesvědčil jsem se, že tvrzení čs. komunistické propagandy, že za hranicemi zůstávají lidé, kteří se provinili proti trestním a morálním zákonům, jsou naprosto falešná.“⁹⁸

Uprchlíky pobyt v Řecku Čuprovi skončil v polovině ledna 1967. Dočkal se. S Římem vykomunikoval svůj příjezd a zajistil teologická studia, zbývala už jen plavba přes Jadran. 12. ledna opustil Lavrion a vyplul z přístavu Pireus jižně od Athén do Korfu na stejnojmenném ostrově. Závěrečná plavba na Apeninský poloostrov vyšla až na druhý pokus kvůli rozpoutané bouři na moři. V jihovýchodním italském Brindisi se vylodil 14. ledna. Věčné město poprvé spatřil ráno následujícího dne.⁹⁹

Cesta dostála svému cíli. Protagonista Sal Paradise v závěru slavného románu *Na cestě*¹⁰⁰ autora Jacka Kerouaca myslel na svého přítele Deana Moriartyho a pronesl památnou otázku „copak nevíte, že Bůh je medvídek Pú?“¹⁰¹ Čupr byl na cestě do exilu, a ačkoliv myšlenky měl také spirituálně laděné, směřovaly jiným směrem. Pokorně děkoval, že pod Boží ochranou rukou doputoval do vysněného Říma a mohl začít studovat dlouho odkládanou teologii. Zařadil se tak do proudu exilově orientovaných duchovních, protože v komunistickém Československu byla činnost katolické církve značně ochromena. Řím se stal jeho domovem na budoucích dvacet tři let.

novinářem a autorem mnoha knižních titulů z nichž nejvýznamnější se stala čtyřsvazková *Poslední pocta*, kterou připomněl osudy vybraných československých exulantů. Byl oceněn mimo jiné Řádem Tomáše Garrigua Masaryka. – NEKOLA, Martin. *Osobnosti poúnorového exilu: 1948*. Praha: Naše vojsko, 2018, s. 101–117.

⁹⁸ PEJSKAR, Josef. Mezi novými čs. uprchlíky v Řecku: Očividné omezování svobody v ČSSR nadále trvá. *České slovo: noviny československého exilu*. 1967, **13**(2), s. 3.

⁹⁹ Archiv Josefa Čupra, fotoalbum *Konečně v Římě*.

¹⁰⁰ Vyšel roku 1957.

¹⁰¹ KEROUAC, Jack. *Na cestě*. Praha: Argo, 2005, s. 317.

2 Pod teologickým sluncem Říma

Zakladatel Compañía de Jesús (Tovaryšstvo Ježíšovo, Societas Iesu) svatý Ignác z Loyoly¹⁰² ve svém stěžejním díle *Duchovní cvičení* (*Exercitia spiritualia*) podal východisko k dosažení jezuitských cílů směřujících k upřímnému a niternému vztahu s Kristem. Mimo jiné uvedl pravidlo: „Kdo je v neútěše, ať se snaží vytrvat v trpělivosti, která je lékem proti trápením, která na něj doléhají. Ať uváží, že se mu brzy dostane opět útěchy.“¹⁰³ Nejistotu a neútěchu zažíval i Čupr během svého pobytu v řeckém uprchlickém táboře. Zosobněním útěchy se mu stala korespondence s Římem a loď plavící se na apeninský břeh. Vytrval a přiblížil se plánovanému kněžství.

Následující exilová kapitola se z geografického pohledu stává velmi atraktivní. V centru se ocitá italský Řím a blízké okolí, kde Josef Čupr nacházel odpočinek od bohosloveckých studií. Periferii tvoří úctyhodný počet evropských, asijských, ale i amerických států dokládající kosmopolitní charakter jezuitského řádu, do jehož společenství vstoupil.

Zatímco v normalizovaném Československu působila skrytá církev, zde zažíval P. Čupr svobodné profesně formující léta. V minulé kapitole bylo signifikantní čekání na správný čas, v té, která je nyní před čtenářem, nastává odkládané období, život, který by se jinak pravděpodobně odehrál dříve. Ovšem představa roků Čuprových vysokoškolských studií a práce v Československu jako přetrpěných by byla lichá. Byl si jistý, že doba kněžství přijde. Jezuita kardinál Tomáš Špidlík, s nímž se setkal v exilu a stal se zásadní postavou vývoje jeho přístupu k ignaciánské spiritualitě a duchovnímu životu vůbec, napsal: „Pravý smysl událostí poznává tedy ten, kdo chápe, k čemu tyto děje vedou, kdo nahlíží a představuje jejich poslední cíl.“¹⁰⁴ Pohled P. Josefa Čupra reflektoval přesně takovouto optiku. Vnímání jistého cíle mu umožnilo s klidem se věnovat studiu i práci a zároveň být připravený na změnu. Analogie s kontemplací v činnosti,¹⁰⁵ charakteristickou pro jezuitské patres, nebyla tehdy náhodná.

Jeho významným milníkem exulantského období se stal konec zimy a podzim 1972, kdy nejprve přijal svátost kněžství a poté se rozhodl vstoupit do noviciátu Societas Iesu. Jezuitské prostředí mu bylo blízké z gymnázia na Velehradu, Řím mu však umožnil zpravit se s ním z první ruky. Principem se Josefovi stala jezuitská

¹⁰² Více v podkapitole Po stopách Ignáce z Loyoly.

¹⁰³ IGNÁC Z LOYOLY. *Duchovní cvičení*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2005, s. 108.

¹⁰⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007, s. 18.

¹⁰⁵ MARTIN, James. *Jezuitský návod (téměř) na všechno*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018, s. 384.

jednota srdce a mysli.¹⁰⁶ Propojila se v něm silná mariologická a kristologická odevzdanost s touhou usilovat o více pro Boha tzv. ignaciánský magis.¹⁰⁷ Kontakt se světovou církví i papežským stolcem mu rozšířily obzory. Ze zkušeností pak čerpal ve své provinciálské službě, která se odehrála již ve svobodné domovské zemi, kam se od jejího opuštění vždy plánoval vrátit.

2.1 Exilová situace a Papežská kolej Nepomucenum

Politický převrat z února 1948 uvedl v Československu k hlavnímu slovu komunistickou stranu, kdy „téměř celých čtyřicet let byla římskokatolická církev považována režimem a jeho institucemi když ne přímo za nepřítel a škůdce, tak za nepohodlný a společensky málo přijatelný fenomén.“¹⁰⁸ Křesťanský názor byl, oproti oficiálnímu marxisticko-leninskému pohledu, režimní premisou o konečném zániku náboženství odsouzen k ztracení a důsledné transformaci.¹⁰⁹ Jakkoliv si to církev nepřála od roku 1948 do listopadového převratu 1989 byla diverzifikována do tří hlavních proudů: na oficiální domácí, ilegální skrytou církev a v neposlední řadě na exilová společenství v zahraničí.¹¹⁰

Oficiální domácí proud si církev stavěl po svém. Režimní myšlenkou se stala idea národní a státu plně podřízené církve¹¹¹ nezávislé na Vatikánu a s plným právem jmenování duchovních do příslušných úřadů. Hlásným orgánem se staly Katolické noviny¹¹² glosující o ideologických událostech a v menší míře o církevním dění. Roku

¹⁰⁶ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 13.

¹⁰⁷ Snaha o více v existenčním smyslu. – PRÍVARA, Samuel a Pavel BANĎOUC. *Rozhoduj se jako jezuita: krátký průvodce ignaciánským rozlišováním*. Praha: Alpha Book, 2022, s. 56.

¹⁰⁸ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 9.

¹⁰⁹ CUHRA, Jaroslav. Stát, církev a náboženské společnosti. In: KOCIAN, Jiří ed. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989 (2. díl)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2019, s. 245.

¹¹⁰ K tématu více např.: NEŠPOR, Zdeněk R. Náboženství a emigrace 20. století: Český případ. *Religio*. 2003, **11**(2), s. 205–226. ISSN 1210-3640 či KONEČNÝ, Karel a Tomáš MOTLÍČEK, edd. *Emigrace: sborník historických prací Centra pro československá exilová studia*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. Emigrace: historické práce Centra pro československá exilová studia. ISBN 80-244-1384-1.

¹¹¹ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 73.

¹¹² Pod tímto názvem vycházely v letech 1948–1989. Postupně se v nich podíl socialistických komentářů dostával do menšiny. Po listopadových událostech se přejmenovaly na dodnes vycházející Katolický týdeník. – RYNEŠ, Václav. *Český stát a náboženství v obdobích krize 1547–1620 a 1948–1989*. Praha: Epocha, 2021, s. 411–412.

1950 byla zřízena organizace Velehradský výbor katolického duchovenstva¹¹³ jako ústřední orgán československého katolicismu, kterým chtěl stát působit na věřící a nahrazovat funkci „imperialistického“ Vatikánu. Zároveň představoval náhradu za fiasko státní podoby tzv. Katolické akce.¹¹⁴ Rychlé intervence po nastolení režimu, způsobily, že činnost katolické církve byla zejména v padesátých letech značně paralyzována.¹¹⁵ Centralizace a státní kontrola samozřejmě postihly i studium bohosloví.¹¹⁶ To byl také hlavní důvod Čuprova odchodu do exilu. O perzekuci řeholních řádů a kongregací, které se podílely na duchovním a kulturním životě i nevěřící části národa republiky,¹¹⁷ svědčí výše zmíněná akce K, po které nedlouho následovala akce Ř týkající se věznění ženských řeholnic. Represe státní moci ve věcech církevních dala za vznik dvěma proudům – skryté církvi a náboženským exilovým společenstvím –, které se snažily pokračovat v duchu před komunistickým převratem. Skrytá církev, ačkoliv v českém prostředí zaznamenala důležité a pozoruhodné události budící kontroverze v ní samotné,¹¹⁸ se P. Josefa Čupra příliš nedotkla, zatímco u exilového proudu se stal jeho součástí.

¹¹³ Od roku 1951 přejmenován na Celostátní mírový výbor katolického duchovenstva, do jehož čela se dostal symbol kněžského kolaborantství, tehdy arcibiskupem Josefem Beranem exkomunikovaný, Josef Plojhar. Později bylo přeměněno na Mírové hnutí katolického duchovenstva (MHKD). Od ledna 1970 pokračovalo MHKD s novým názvem Sdružení katolického duchovenstva Pacem in terris, které bylo v provozu do roku 1989. Sdružení si svůj název propůjčilo z poslední encykliky papeže Jana XXIII. Pacem in terris (Mír na zemi) a propagandisticky jí zneužilo. – BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 130–131.

¹¹⁴ Katolická akce byla aktivitou vycházející ve dvacátých letech dvacátého století z Říma, jejíž poselstvím bylo zapojování se duchovních a katolických laiků na evangelizaci stále sekularizovanější společnosti. Československý komunistický režim její působení zastavil a v červnu roku 1949 ji vystavěl dle obrazu svého (v rozporu s původní myšlenkou Vatikánu). – HRACHOVÁ, Ivana. Změna církevní politiky státu a postavení katolické církve po únoru 1948. In: *České, slovenské a československé dějiny 20. století: osudové osmičky v našich dějinách*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2008, s. 324.

¹¹⁵ STŘÍBRNÝ, Jan. Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století: sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.–12. září 1999*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 84.

¹¹⁶ Srov. s. 27.

¹¹⁷ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2004, s. 43.

¹¹⁸ Pozornost si zaslouží zejména skupina kolem brněnského kněze a tajného biskupa Felixe Maria Davídka (* 12. ledna 1921, † 16. srpna 1988) nazvaná Koinótés. Davídek a jeho okruh se staly unikátní ve světovém měřítku. Na přelomu šedesátých a sedmdesátých let vysvětil Davídek v rozporu s katolickou tradicí několik žen do jáhenského i kněžského stavu. Jednou z nich byla Ludmila Javorová, se kterou v nedávné době vyšel knižní rozhovor (viz JAVOROVÁ, Ludmila a Zdeněk JANČAŘÍK. *Ty jsi kněz navěky: rozhovor s Ludmilou Javorovou*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1666-7). – HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. Dějiny a kultura, s. 28–29.

Československý katolický exilový proud na sebe upozorňoval především publikační činností a prostřednictvím rozhlasových stanic. Těmito prostředky podporoval duchovní i ostatní věřící v domácí nesvobodné církvi. Zahraniční proud se dělil na skupinu exilovou – k opuštění přinucených – a těch, kteří se pro opuštění rozhodli dobrovolně (či je vyslali představení) v dřívějších letech a za hranicemi museli zůstat (mnozí bohoslovci na zahraničních studiích, např. P. Tomáš Špidlík). Exil soustředil mimo jiné také množství intelektuálů, kteří se sdružovali do několika center. Jádrou oblastí se stal Řím, existovaly také i další skupiny např. v Bavorsku, Paříži, Londýně, ale i za hranicemi Evropy, kde docházelo „nejen“ k vydávání knih, nýbrž došlo na pořádání setkání zprostředkávající dialog mezi katolickou inteligencí a necírkevně orientovanou vědeckou obcí.¹¹⁹ Exil sloužil jedincům zejména k naplnění duchovních ideálů a životních plánů neslučující se s režimem v Československu. Odpovídalo to i případu bohoslovce Čupra. Jako centrum zvolil tou dobou již nejslavnější z nich – Řím.

Jeho příchod nastal ve velmi živé době, kdy hlavní město nedávno hostilo jednu z nejvýznamnějších událostí dějin církve¹²⁰ – druhý vatikánský koncil –, nazývaný také jako letnice dvacátého století¹²¹ a na Petrově stolci roku 1963 usednul Pavel VI. (kardinál Montini) spojovaný s hubenými výsledky vatikánské Ostpolitik.¹²² Jeho role však v žádném případě nebyla jednoduchá. Potom, co se jeho předchůdce staršího věku Jan XXIII., jehož činnost byla Čuprovi velmi sympatická,¹²³ rozhodl změnit kurs „církevní bárky“ vyhlášením koncilu a rok na to umřel, čekal Pavla VI. velký úkol. Prohlásil pokračování koncilu a snažil se usmířit konzervativní menšinu s pokrokovou většinou kléru.¹²⁴ Sám lavíroval mezi pozicí liberála a tradicionalisty. Přesto v roce

¹¹⁹ Příkladem může být působení benediktínského řeholníka P. Jana Anastasia Opaska (* 20. dubna 1913, † 24. srpna 1999) v Bavorsku v rámci organizace Opus Bonum či celospolečenský časopis Svědectví katolického laika Pavla Tigrida (* 27. října 1917, † 31. srpna 2003). – BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 244.

¹²⁰ EMMERT, František. Il Concilio Vaticano II: le riflessioni del comunismo e la partecipazione ceca (cecoslovacca). In: *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma*. Řím: Český historický ústav v Římě, 2022, s. 271. K druhému vatikánskému koncilu také např.: PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil: 1962–1965: příprava, průběh, odkaz*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-398-6 či HANUŠ, Jiří a Petr FIALA. *Koncil a česká společnost: historické, politické a teologické aspekty přijímání II. vatikánského koncilu v Čechách a na Moravě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. *Historia ecclesiastica*. ISBN 80-85959-75-5.

¹²¹ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 4.

¹²² ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku: Vatikán od Pia IX. po Františka a jeho vztah k českým zemím*. Řitka: Čas, 2015, s. 130.

¹²³ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 9.

¹²⁴ POLLARD, John. The Papacy. In: MCLEOD, Hugh, ed. *The Cambridge history of Christianity*. Volume 9, World christianities c. 1914 – c. 2000. New York: Cambridge University Press, 2014, s. 41.

1965 na závěrečném koncilním zasedání dokázal církev zachovat, předejít schizmatu a přiblížit postmodernímu obrazu světa.¹²⁵ Římskokatolická církev udělala první významný krok a otevírala své dveře městu i světu. Ovšem účinky obrody, kterou hlásaly přijaté konstituce, dekrety a deklarace se neprojevovaly s intenzitou, jakou byly zamýšleny. Nakonec ani výrazný úbytek věřících od počátku sedmdesátých let rozhodně nekorespondoval s představami reformátorů.¹²⁶ Celkově sice pokračoval ve světě náboženský význam, nýbrž síla náboženství byla záležitostí u méně rozvinutých států.¹²⁷ Historik František X. Halas glosoval: „Dalo by se říci, že dílo sněmu vyvolalo v církvi velmi silný kvas, jenž se dodnes zcela neustálil.“¹²⁸ Pavel VI. nevystupoval jen jako koncilní papež, na scéně mezinárodní politiky taktéž pokračoval ve stopách Jana XXIII. a jeho pontifikát se stal viditelným symbolem kontaktu s železnou oponou. Důvody, přestože nemalá část církevních představitelů měla k Ostpolitik výhrady, byly pragmatické. Diplomacie Svatého stolce zahájila tehdy jednání s komunistickými nedemokratickými vládami s cílem zasahovat do církevních struktur východních států (včetně Československa) a tím zajistit jejich funkčnost.¹²⁹ Nicméně „východní politika“ Pavla VI. příliš úspěchů nepřinesla, její ovoce sklídl až jeho nástupce Jan Pavel II. Pokoncilní doba „otevření církve současnému světu a zformulování postojů církve k novým světovým problémům“¹³⁰ slibovala nové možnosti a postupně se dostávala i za hranice země.

Řím svůj početný kněžský exil neměl náhodou. Souvisel s existencí Papežské koleje Nepomucenum, která vznikla už dlouho před začátkem perzekuce církve v Československu. Historie instituce vešla v platnost roku 1884, kdy z iniciativy tehdejšího papeže Lva XIII. a budějovického biskupa Františka Schönborna byla založena pro vzdělávání kněží z českých diecézí.¹³¹ Tato česká kolej tzv. Bohemicum měla kleriky edukovat v duchu katolického universalismu a centralismu, čímž posílil Svatý stolec „svou nezávislost na světské moci rakouského císaře“.¹³² Od roku 1888

¹²⁵ Např. demokratickým přístupem k věřícím. – JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. Voznice: Leda, 2022, s. 680.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ TURNER, Bryan S. *Religion and Modern Society: Citizenship, Secularisation and the State*. New York: Cambridge University Press, 2011, s. 141.

¹²⁸ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 461.

¹²⁹ BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019, s. 64.

¹³⁰ CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2001, s. 23.

¹³¹ KUKÁNOVÁ, Zlataše. Od České bohoslovecké koleje k Nepomucenu. *Paginae historiae*. 2012, **20**(1), s.125.

¹³² BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019, s. 38.

se usídlila v Sixtinské ulici (Via Sistina) uvnitř bývalého kláštera Trinitářů.¹³³ Moravští klerici studovali v rámci německé koleje Germanicum. Změna přišla po první světové válce, kdy se papež Benedikt XV. vyjádřil, aby byla studia na Bohemicu přístupná adeptům kněžství z celého Československa.¹³⁴ Postupný příchod Moravanů a Slováků do koleje však vedl k naplnění kapacity budovy trinitářského kláštera. Reakcí na vzniklou situaci se stalo rozhodnutí o změně místa koleje. Papežská kurie rozhodla o vystavění nového objektu pro československé alumnusy v blízkosti Lateránské baziliky na adrese Via Concordia 1. Umístěním tak byla nedaleko ostatků slovanského věrozvěsta svatého Cyrila uloženým v chrámu svatého Klementa. Základní kámen byl položen na jaře 1927 a od dva roky později na svátek svatého Vojtěcha 23. dubna byla nová budova koleje s přiléhající kaplí vysvěcena.¹³⁵ Pojmenovaná byla podle svatého Jana Nepomuckého¹³⁶ jako Nepomucenum. Nové prostory umožnily pojmout větší množství bohoslovců a dobré renomé koleje se dostávalo do veřejného povědomí. Absolventi Nepomucena později často působili na episkopálních postech a stali se představiteli inteligence.¹³⁷

Komplikované roky přicházeli společně s druhou světovou válkou, kdy se už na jejím konci roku 1945 vytvořilo exilové jádro. Představovala ho velká skupina bohoslovců poslaných československými biskupy na studia a jejichž kněžské vysvěcení se odehrálo již po únorovém převratu.¹³⁸ Přerušení kontaktů mezi Nepomucenem a katolickou církví v Československu v důsledku její perzekuce vedlo k nejisté ekonomické situaci. Zastavena tak byla běžná praxe, kdy vybraní bohoslovci studovali v Římě a následně se vrátili k pastorační činnosti zpět. V rozmezí let 1948–1989 bylo možno zachovávat takovouto praxi pouze ilegálním způsobem – jako v případě P. Josefa Čupra.

Dalším důležitým činitelem římského exilu se stala Křesťanská akademie. Její působení bylo spjaté s adresou Via Concordia 1. Nepomucenum s početným kněžským

¹³³ KUKÁNOVÁ, Zlatuše. Od České bohoslovecké koleje k Nepomucenu. *Paginae historiae*. 2012, **20**(1), s.125.

¹³⁴ JONTOVÁ, Jitka. Studium olomouckých kleriků v Římě na papežské koleji Nepomucenum v první polovině 20. století. *Studia theologica*. 2012, **14**(4), s. 64.

¹³⁵ KUKÁNOVÁ, Zlatuše. Řím jako intelektuální centrum výchovy katolických bohoslovců. In: *Jihočeský sborník historický*. Supplementum 4. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2012, s. 361 a 364.

¹³⁶ Mimo jiné jeden z patronů české provincie Tovaryšstva Ježíšova.

¹³⁷ Např. biskupové Mořic Pícha OSLJ a Karel Kašpar, kardinál Josef Beran či profesori P. Josef Zvěřina nebo Mons. Karel Skalický.

¹³⁸ BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019, s. 40.

exilem získalo hlavní slovo při jejím budoucím směřování.¹³⁹ Za vznikem však stála cesta vedoucí přes ostatní exilové destinace. Kořenem se jí stal Londýn a založení vůbec první organizace československého katolického exilu s názvem Cyrilometodějská liga akademická roku 1949.¹⁴⁰ Ve fungování ligy se projevovaly principy později akcentované druhým vatikánským koncilem – aktivní zapojování laiků v liturgii i společenském dění či otevřenost k širšímu světu.¹⁴¹ V rámci ligy se zformovala skupina intelektuálů, kteří založili Československou křesťanskou akademii, jejímž sídlem se stal Řím. Instituce fungovala od padesátých let a sloužila především jako organizační a vydavatelské centrum.¹⁴² Soustředila se jak na knižní publikace, tak na vydávání periodik *Nový život*¹⁴³ a *Studie*. Během svého působení řešila nicméně také situace neakademického charakteru zaměřené pastoračně. Mezi ně patřilo spravování sítě české duchovní správy v zemích s vyšší koncentrací českých exulantů, podílela se také na organizaci letních táborů pro děti a nápomocná byla též nově příchozím exulantům v uprchlických táborech.¹⁴⁴ Svou pomoc tedy prokázala i Čuprovi.¹⁴⁵

V březnu 1966, po nedlouhé době od příjezdu do Říma kardinála Josefa Berana¹⁴⁶ a na popud jezuita P. Feřta, bylo založeno České náboženské středisko Velehrad, jehož

¹³⁹ Spjati s Křesťanskou akademií se stali především absolventi Nepomucena jako „koncilní“ profesori Mons. Karel Vrána či Mons. Karel Skalický. Z jezuitského prostředí byla v akademii důležitá osobnost P. Petra Ovečky.

¹⁴⁰ BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019, s. 28.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 32.

¹⁴² BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 244.

¹⁴³ Významný tiskový počín, který vycházel nepřetržitě mezi lety 1949–2001 v exilových destinacích jako Londýn a především Řím. Průměrný náklad čísla se pohyboval kolem tisíc sedmi set kusů a v redakci periodika vynikli především tři jezuité – P. Jan Lang, P. Václav Feřt a P. Petr Ovečka. – BENÁKOVÁ, Marie. *Exilové periodikum Nový život (1949–2001)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2018, s. 8, 53 a 73.

¹⁴⁴ KRATOCHVIL, Jan a kol. *Český a slovenský exil 20. století*. 3. Brno: 2003, s. 212.

¹⁴⁵ Viz podkapitola Na cestě do exilu a Čuprův kontakt s jezuitou P. Václavem Feřtem tehdy působícím ve Vatikánském rozhlasu a např. roku 1954 jako redaktor časopisu Křesťanské akademie *Nový život*. – PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 155.

¹⁴⁶ Josef Beran (* 29. prosince 1888, † 17. května 1969) se narodil v Plzni, kde po absolvování gymnázia studoval bohosloví v Římě. Kněžské svěcení přijal roku 1911. Následně se věnoval teologii na akademické úrovni a dosáhl profesorského titulu. Zasednul také v rektorském úřadu pražského semináře. Za druhé světové války byl nacisty vězněn v koncentračních táborech. Roku 1946 jej papež Pius XII. jmenoval arcibiskupem pražským. Komunistickým režimem byl patnáct let internován až do roku 1963, kdy odjel do Říma. V exilu byl jmenován kardinálem a svou prací přispěl k jeho sjednocení. Umřel v Římě. – HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 13–14.

součástí se stala Křesťanská akademie.¹⁴⁷ Šlo převážně o formální změnu, jejímž účelem bylo odejmout pastorační aktivity akademii, aby se mohla soustředit na vydavatelskou a intelektuálně zaměřenou činnost a ponechala si stále svou nezávislost. Pastorační aktivity pak patřily po publikování k druhému zaměření náboženského střediska. Jeho úloha ale také spočívala ve finanční podpoře církve v Československu (na opravy kostelů, materiály pro katechezi apod.).¹⁴⁸ Předsedou nové instituce se stal sám kardinál Beran a sekretářem jmenoval salesiána P. Vojtěcha Hrubého.¹⁴⁹

Roma eterna se pro svou aktivní činnost stala domovem mnoha katolických uprchlíků. Možností realizace životních záměrů nabízela několik. Centrem se stalo Nepomucenum, kde se soustředila exilová inteligence. Josef Čupr se tak dostal do nového světa, který se nenacházel za atlantickým oceánem, ale z pohledu řeckého tábora jen za Jaderským mořem.

2.2 Studium bohosloví

15. ledna 1967 byl den, kdy Josef poprvé chodil ulicemi Říma. Nacházel se sice v konečné destinaci, ale svou kněžskou cestu začínal. První kroky směřovaly jihovýchodním směrem od historického centra do Papežské koleje Nepomucenum. Mezi palmami a piniemi na zahradě před kolejí si připadal jako v ráji. Kontakt s jezuitou P. Feřtem a P. Špidlíkem mu zprostředkoval studia i ubytování. Ten samý den mu byl přidělen pokoj a jeho adresou se na budoucí roky stala Via Concordia 1. Exil byl novou ale i náročnou zkušeností – jazyková bariéra, omezené finanční prostředky i málo sociálních kontaktů¹⁵⁰ byly často charakteristiky spojující životní osudy exulantů.

Zařadil se do skupiny alumnů v koleji. Pravidelně docházel na nedalekou Papežskou lateránskou univerzitu (Pontificia Universitas Lateranensis) v blízkosti „matky a hlavy všech kostelů města a světa“¹⁵¹ – baziliky svatého Jana v Lateráně (Basilica Sancti Ioannis in Laterano). Nový řád rámovalo každodenní studium, slavení

¹⁴⁷ BLAŽEK, Ondřej. Církev exilu. Aktivity exilové katolické církve mezi našimi krajany. In: DOLEŽALOVÁ, Markéta, ed. *Katolická církev v Československu: kardinál Josef Beran a jeho doba*. Praha: Katolický týdeník, 2020, s. 370.

¹⁴⁸ KOURA, Petr a Vladimíra VANÍČKOVÁ, edd. *Diktatura versus naděje: pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 120.

¹⁴⁹ BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019, s. 108.

¹⁵⁰ KAISER, Wolfram a Piotr H. KOSICKI. Catholic Christian Democrats in Political Exil in the Global Twentieth Century. In: *Political Exil in the Global Twentieth Century: Catholic Christian Democrats in Europe and the Americas*. Leuven: Leuven University Press, 2021, s. 9.

¹⁵¹ Nápís na průčelí chrámu. V latině: omnium urbis et orbis ecclesiarum mater et caput.

mše svaté a společný život s ostatními seminaristy¹⁵² a představenými v koleji. Rozhodnutí k celibátu a bohoslovecký život byly pro něj vztažené k osobě Krista na integrální bázi.¹⁵³ Týdenní snahu na univerzitě uzavíraly odpolední nedělní procházky či poobědové partie volejbalu. Řím tak byl návratem do studentských let na brněnské technice, tentokrát však fyziku a matematiku vystřídala filozofie, historie, teologie a učení se jazykům, v Čuprově případě hlavně italštiny, se kterou začal v Řecku.

Nepomucenum pro něj bylo zprostředkovatelem naplnění životního ideálu a budovatelem kněžské identity. Od roku 1964 stál v jeho čele jako rektor Mons. František Planner.¹⁵⁴ Jako spirituál v koleji působil jezuita P. Tomáš Špidlík, s nímž byl v kontaktu od řeckého pobytu. Oba se stali důležitými osobami při jeho kněžské formaci a cestě k oltáři Božímu. Na jejich přínos Čupr mnohokrát později vzpomněl. Když se stal v devadesátých letech provinciálem Societas, P. Špidlíka ve Věčném městě často navštěvoval v rámci římských návštěv.

Necelý měsíc od příjezdu poprvé viděl Svatého otce Pavla VI.¹⁵⁵ Jeho blízkost udělala na Čupra velký dojem. Setkávání s nejvyššími představiteli římskokatolické církve bylo pro čerstvého seminaristu velkým impulsem a obohacením. Na počátku roku 1967 ještě vstřebával pokoncilní dozvuky, na nichž kardinál Montini měl velký podíl.¹⁵⁶ Se snahou otevřenosti a blízkosti reformované církve přicházel denně do úzkého kontaktu. Čupra, a především československý exil jako takový, pak zajímaly výsledky diplomatických vztahů Svatého stolce se zeměmi za železnou oponou a mezi nimi samozřejmě i Československa. Hlavní postavou dialogu se stal významný vatikánský diplomat, politik a pozdější kardinál Agostino Casaroli. K jednáním začalo docházet od roku 1963.¹⁵⁷ Ačkoliv se Vatikánu v šedesátých letech nepodařilo povolit komunistické jho nad perzekuovanou církví, jako pozitivní událost pro exil v čele s Římem se jednoznačně stal příchod Josefa Berana v únoru 1965. Za něj byl z části

¹⁵² Srov. Příloha 8.

¹⁵³ AUGUSTYN, Józef. *Celibát: jeho duchovní předpoklady a bohatství a jak k němu správně vychovávat*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 54.

¹⁵⁴ Mons. František Planner (* 9. prosince 1912, † 15. února 1999) byl v Římě vysvěcen na kněze a poté působil krátce v Československu. V letech 1947–1950 působil jako ekonom Nepomucena. V padesátých letech se stal sekretářem Křesťanské akademie a vytvořil kolem sebe poměrně významný okruh spolupracovníků. Následně se roku 1964 stal prvním Čechem, který se ujal rektorského úřadu koleje Nepomucenum. Ve funkci byl později vystřídán Mons. Karlem Vránou. – BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019, s. 45.

¹⁵⁵ Archiv Josefa Čupra, fotoalbum Konečně v Římě.

¹⁵⁶ Srov. s. 36 a 37.

¹⁵⁷ HALAS, František X. Kardinál Casaroli jako partner komunistických vládců při jednáních o postavení katolické církve v Československu (1963–1989). In: MAREK, Pavel a Jiří HANUŠ, edd. *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 663.

odpovědný právě Casaroli.¹⁵⁸ Italský prelát ve své knize *Trýzeň trpělivosti* jednoznačně vystihl styky s Prahou v názvu jedné z kapitol: „Nemožná jednání: Československo“.¹⁵⁹ Osobnost Berana nicméně byla autoritou, která dokázala stmelovat a zajišťovat aktivity exilu před církevní hierarchií¹⁶⁰ viz České náboženské středisko Velehrad. V Římě pobýval v Nepomucenu, a do kontaktu s ním se dostal i bohoslovec Čupr.

První akademický rok zakončil Čupr celkem devíti úspěšně složenými zkouškami. Poslední z nich – z aristotelovské logiky – dokončil 21. června a otevřely se před ním prázdniny.¹⁶¹ Bohoslovecký červenec a srpen ovšem neznamenal plážovou idylu na mořském břehu, nýbrž měly svůj pravidelný vzorec ve formě pobytu v městském Livornu. V přístavní obci pod toskánským nebem ve vzdálenosti cirká tři sta dvacet kilometrů od Říma patřila nepomucenské koleji prázdninová vila Maria, kde seminaristé obvykle trávili celý srpen a září. Čupr se do ní poprvé vypravil poslední červencový den po jeho předchozí návštěvě Florencie. Brunelleschiho kopule, ale i celá Itálie s tradičně silnou katolickou přítomností,¹⁶² která ho od ledna hostila, se mu líbila.

Letní pobyt se podobně jako studium soustředil k prohloubení duchovního života a modlitby. Každodenní součástí byla mše v kapli svatého Václava¹⁶³ uvnitř vily, adorace, studium, ale i rekreace v kruhu alumnů. Časté byly návštěvy nedalekého poutního místa zasvěceného Panně Marii tzv. Svatyně Montenero pod stejnojmenným kopcovitým vrcholem. Program doplňovaly menší výlety po okolí. Např. ostrov Elba v Tyrhénském moři či Pisa a její Náměstí zázraků. Vyvrcholením před návratem do Říma a na univerzitu pak byly týdenní exercicie na počátku října.

Ačkoliv o necelý tisíc kilometrů jižněji, pražské jaro v roce 1968 a jeho „bezprecedentní uvolnění v oblasti ideologie“¹⁶⁴ dolehlo i na Čupra. Podle § 109 odst. 2 byl za opuštění republiky odsouzen k vězení v délce osmnácti měsíců.¹⁶⁵

¹⁵⁸ Odchod arcibiskupa Berana do Říma souvisel také s obsazením postu apoštolského administrátora pražské diecéze tehdejším biskupem a účastníkem Druhého vatikánského koncilu Františkem Tomáškem (arcibiskupem zůstal Beran). Ten, ačkoliv v následujících sedmdesátých letech nebyl považován režimem jako konfliktní biskup, se stal na přelomu osmdesátých a devadesátých let jedním ze symbolů boje proti nesvobodě a perzekuci církve.

¹⁵⁹ CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: svatý stolec a komunistické země (1963–1989)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 129.

¹⁶⁰ BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019, s. 84.

¹⁶¹ Archiv Josefa Čupra.

¹⁶² SARESELLA, Daniela. *Catholic and Communists in Twentieth-Century Italy: Between Conflict and Dialogue*. London: Bloomsbury Academic, 2019, s. 6.

¹⁶³ S oltářním obrazem Vojtěcha Hynaise.

¹⁶⁴ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945–1989*. Praha: Vyšehrad, 2022, s. 191.

¹⁶⁵ ABS, sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 35.

Podle blanenského okresního soudu mu však celý trest byl prominut na základě amnestie prezidenta republiky Ludvíka Svobody ze dne 9. května 1968. Politické tání mělo dopad i na československé katolické scéně. Zábleskem naděje se stalo navrácení trojice českomoravských hodnostářů do svých úřadů.¹⁶⁶ Celkově byl katolický lid i jeho představitelé více slyšet.¹⁶⁷ Pro římský exil však pražské jaro nepředstavovalo období změny, jeho posílené postavení s příchodem kardinála Josefa Berana pokračovalo.

Invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa zastihla Josefa Čupra společně s alumnem na prázdninovém pobytu v Livornu. Se srpnovou okupací skončily sny vatikánských diplomatů na zlepšení vztahů s Prahou. Jednání Svatého stolce s „konsolidační“ vládou byla na bodu mrazu. Dosavadní hubené výsledky Ostpolitik v Československu tak byly korunovány léty normalizace, v níž se režimní představitelé pokoušeli občanům vnutit ideologickou realitu jako něco, co „v žádném ohledu normální nebylo“.¹⁶⁸

Od svého egejského pobytu v Lavrionu vlastnil Josef Čupr řecký cestovní pas, ten mu byl v březnu roku 1969 vyměněn za italský. Šlo o změnu pouze formální, nic podstatného se neměnilo. Na jaře téhož roku došlo ovšem ke dvěma zásadním událostem – jak pro Čupra, tak pro exil obecně. 15. března v ranních hodinách mu v brněnské nemocnici umřela maminka Františka. Modlil se za ni a prožíval velký smutek, rozloučit se s ní v posledních okamžicích nemohl. Naposledy se viděli téměř před třemi lety. Jeho situace mu pochopitelně znemožňovala účastnit se pohřebního obřadu. Druhou událostí a taktéž smutečného charakteru se stala smrt kardinála Josefa Berana. Jeho „vitalita, optimismus a houževnatost“¹⁶⁹ navždy utichly 17. května. Přání vrátit se do domovské země mu před smrtí nebyly dopřány.¹⁷⁰ Pochován byl v Římě v kryptě baziliky svatého Petra, která je běžně určena papežům.¹⁷¹ Katolický exil přišel o velkou osobnost, která jej do značné míry dokázala propojit, více sjednotit a duchovně posílit.

Tradiční velikonoční zájezd koleje Nepomucenum toho roku směřoval do benediktínského kláštera Montecassino. Josef Čupr dále více poznával Itálii – rajské místo exulantů¹⁷² – a místa spojená s důležitými osobami církevní historie jej

¹⁶⁶ Jmenovitě biskupové Mons. Josef Hlouch, Mons. Karel Skoupý a Štěpán Trochta SDB. – RYNEŠ, Václav. *Český stát a náboženství v obdobích krize 1547–1620 a 1948–1989*. Praha: EPOCHA, 2021, s. 327.

¹⁶⁷ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2019, s. 758.

¹⁶⁸ HANUŠ, Jiří a Vít HLOUŠEK. *Náš stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2022, s. 81.

¹⁶⁹ VODIČKOVÁ, Stanislava, ed. *Nebezpečný kardinál: život Josefa kardinála Berana a jeho slavný návrat do vlasti*. Praha: Katolický týdeník, 2018, s. 57.

¹⁷⁰ Převoz kardinálových ostatků do České republiky byl uskutečněn až za pontifikátu Františka v dubnu 2018.

¹⁷¹ BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019, s. 129.

¹⁷² SCHAFF, Barbara. Introduction: Paradise od Exiles? In: *Exiles, Emigrés and Intermediaries: Anglo-Italian Cultural Transactions*. Amsterdam: Rodopi, 2010, s. 12.

inspirovala ve víře i zasvěceném životě. Povzbuzením se stala také návštěva sestry a bratra v červenci, první shledání s rodinou od cesty do exilu. V kontaktu s ostatními byl prostřednictvím pošty, zejména pak se svou sestrou Marií.

Léto v roce 1969 tradičně zakončily týdenní duchovní cvičení v toskánském Livornu. Výuka třetího ročníku začala jako obvykle v říjnu, mezi povinnými předměty ho tentokrát čekalo Písmo svaté Nového zákona, historie středověku, patrologie, kristologie, morálka, církevní právo, liturgie, mariologie a posvátné umění.¹⁷³ Univerzita jej připravovala na budoucí kněžské povolání a cestu důsledného hledání Krista. V jednom z dopisů v roce 1970 napsal: „Hledat a uskutečňovat ztotožnění se s vůlí Boží, to je jedině náš správný cíl.“¹⁷⁴

Předpokladem vykonávání kněžské služby je obřad svěcení. V katolické církvi ctí ceremonie určitou hierarchii a systém.¹⁷⁵ Jako vstup do řad kléru byl spojován s udělením tonsury,¹⁷⁶ kterou Josef Čupr přijal 20. prosince 1969. Druhý krok směřující do kněžského stavu učinil Josef Čupr 14. března 1970 přijetím ostiariátu¹⁷⁷ a lektorátu na půdě lateránské baziliky. Na podzim téhož roku byl vysvěcen jako exorcista a akolyta. Cesta pro přijetí svátosti kněžství se postupně krátila. Na konci čtvrtého ročníku v květnu 1971 přijal podjáhenské svěcení.

Poslední letní prázdniny trávil v jihorakouském Friesachu, kde pracoval v klášteře řádových sester. Knihu tentokrát vyměnil za pracovní nástroje na skládání cihel, sbírání ovoce nebo hrabání a sušení sena. Ani tentokrát však nevynechal pobyt a duchovní cvičení v nepomucenském Livornu.

V létě 1971 měl za sebou Pavel VI. více než polovinu pontifikátu, jeho diplomatický okruh bez větších dosavadních výsledků prosazoval dialog se socialistickými vládami zemí východního bloku. Čupra od jeho vysněného kněžského ideálu dělil již poslední rok studia. Za celou svou dosavadní římskou

¹⁷³ Archiv Marie Čuprové, korespondence mezi Marií a Josefem Čuprovými.

¹⁷⁴ Archiv Marie Čuprové, korespondence mezi Marií a Josefem Čuprovými.

¹⁷⁵ Do konce roku 1972 prošel bohoslovec před závěrečným kněžským svěcením ještě pěti nižšími, které se dělily na dva stupně. Nižší (ostiář, lektor, exorcista a akolyta) a vyšší (podjáhén, jáhen, kněz). Apoštolský list papeže Pavla VI. *Ministeria quedam* z roku 1972 však nižší svěcení ustanovil službami a zpřístupnil je laikům. Z vyšších svěcení zrušil pro římskokatolickou církev podjáhénství. Podobně zrušil také udílení tonsury. Vstup do stavu katolických duchovní tak byl od 1. ledna 1973 (kdy nabyl apoštolský list platnost) spojen s přijetím jáhenského svěcení. – PAVEL, Jan, ed. *Římský pontifikát: nově uspořádaný podle ustanovení druhého vatikánského koncilu, vydaný papežem Pavlem VI. a upravený péčí papeže Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství ve spolupráci s komisí Českou biskupskou konferencí pro liturgii, 2008, s. 435.

¹⁷⁶ Tonzura představovala obřadné ustřížení vlasů kandidátovi duchovního stavu jako projev odevzdanosti Bohu. – TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Slovník církevního práva.* Praha: Grada, 2011, s. 130.

¹⁷⁷ Ostiář dříve plnil funkce portýra. Věřícím otevíral a zavíral kostelní prostory. – Tamtéž, s. 96.

zkušenost, bohatou po duchovní, vědomostní i zážitkové stránce, byl velmi vděčný. V jednom z dopisů si poznamenal: „Mám až strach, že si to všechno nezasloužím“.¹⁷⁸

2.2.1 Spirituál P. Tomáš Špidlík SJ

Rodák z Boskovic na Moravě byl považován za jednoho z nejvýznamnějších českých duchovních ve dvacátém století. Jeho optimismus a mimořádný smysl pro ekumenický dialog a teologické bádání ho proslavily v mnohých státech světa. Špidlíkovo působení v římském exilu bylo klíčové i pro Josefa Čupra. Stal se osobností se silným vlivem na duchovní cestu mladého bohoslovce z Býkovic. Oba se časem stali dobrými přáteli.

K jejich prvnímu setkání však došlo před nepomucenským exilem a korespondencí z Řecka. Oba se poprvé setkali na jezuitském Velehradu v poválečném roce 1946 během přijímacích zkoušek. Špidlík v roli člena zkušební komise¹⁷⁹ a mladý Čupr v roli uchazeče o studium na gymnázium.

Tomáš Špidlík se narodil 17. prosince 1919¹⁸⁰ a základní i gymnaziální studia absolvoval v rodných Boskovicích (přibližně patnáct kilometrů od Býkovic), kde žil až do maturitní zkoušky. Do Brna odešel studovat českou literaturu a latinský jazyk na filozofickou fakultu. Na podzim 1939, kdy nacisté uzavřeli české vysoké školy, se rozhodl pro vstup do Tovaryšstva Ježíšova a nedaleko od Prahy začal první jezuitskou formaci v noviciátu.¹⁸¹ Po zásahu nacistů se přesunul na Velehrad, kde noviciát dokončil, a který ho díky slovanství a spojitostí s cyrilometodějskou tradicí později vědecky nasměřoval východním směrem. Na stejném místě vykonal filozofická studia a do konce školního roku 1945/1946 působil ve funkci prefekta gymnázia – Josefa Čupra stihl tak jen na přijímací zkoušce. Na kněze byl vysvěcen po absolvování teologie v holandském Maastrichtu 22. srpna 1949.¹⁸² Záhy byl představeným poslán do Florencie na dokončení jezuitské formace. V dubnu 1950 v Československu udeřila akce K a Špidlíkův návrat do vlasti musel být odložen na později.

Místo toho byl povolán do Říma, aby zaujal místo spirituála v Papežské koleji Nepomucenum místo P. Václava Feřta, který se mohl začít v plném rozsahu věnovat

¹⁷⁸ Archiv Josefa Čupra.

¹⁷⁹ MZA, fond E 32, kart. 20, inv. č. 198, Výsledek přijímacích zkoušek do II. třídy pro školní rok 1946/47.

¹⁸⁰ AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012, s. 97. K jeho životu také např.: ŠPIDLÍK, Tomáš a Jan PAULAS. *Duše poutníka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. Rozhovory. ISBN 80-7192-828-3 či ŠTÁSTA, Jiří, Richard ČEMUS a Petronilla ČEMUS, edd. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ (1919–2010) – „Z celého srdce“*. Boskovice: Muzeum regionu Boskovicka, 2019. ISBN 978-80-907372-2-8.

¹⁸¹ AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012, s. 99.

¹⁸² Tamtéž, s. 100.

Vatikánskému rozhlasu. Funkce spirituála – tedy správce duchovního života seminaristů – československé koleje v Římě byla po dlouhou dobu v gesci jezuitského řádu, s příchodem P. Tomáše Špidlíka tomu tak zůstalo, vykonával ji dlouhých třicet osm let. V mnohém se zasloužil o samotné přijetí Čupra ke studiu na Papežskou lateránskou univerzitu, kdy s ním byl v písemném kontaktu a do Lavrionu mu posílal instrukce, jak má postupovat. V době studií Josefa Čupra byl spirituálem pod vedením rektora Mons. Františka Plannera.¹⁸³ Budoucí kněze připravoval po duchovní stránce, učil je vyrovnávat stezky Páně i jeho důrazu na teologii srdce¹⁸⁴ – životní téma prostupující jeho akademickou prací. Princip srdce, který může být mnohdy hlubší než ratio, a který se projektoval i do jeho kardinálského hesla *Ex toto corde* (Z celého srdce), byl inspirativní i pro budoucí působení P. Josefa Čupra. Lehkost a průzračnost této volby byla P. Čuprovi vlastní. Kromě funkce spirituála se významným způsobem P. Špidlík angažoval v akademické činnosti. Začal přednášet na Papežském orientálním institutu a dalších římských univerzitách, ve Spojených státech, Indii či na akademické půdě v Kongu (Kinshasa). Sestavil velmi obsáhlé a ceněné knižní dílo.¹⁸⁵ Stal se profesorem a světovým odborníkem na spiritualitu křesťanského východu. Věřící rodného Československa jej znali také jako redaktora Vatikánského rozhlasu, kde pracoval po boku P. Josefa Čupra. Společně s kardinálem Josefem Beranem se stali sjednocujícími osobnostmi československého katolického exilu.

Na konci osmdesátých let jej na postu spirituála vystřídal právě P. Čupr – další okamžik, který propojil jejich životy. Špidlík se od roku 1991 věnoval Centru Aletti v Římě, později i Olomouci¹⁸⁶ a neustále rozvíjel práci v tématu východních církví (v mnohém vycházel z myšlenek ruského teologa Vladimira Sergejeviče Solovjova). Záleželo mu také na dialogu s pravoslavným světem.

V souvislosti s celoživotní teologickou a duchovní prací jej v roce 2003 papež Jan Pavel II., kterému v roce 1995 dával duchovní cvičení, jmenoval do kolegia kardinálů.¹⁸⁷ Umřel 16. dubna 2010 v Římě, na věčný odpočinek byl uložen na slovanském Velehradu.¹⁸⁸

¹⁸³ Srov. Příloha 9.

¹⁸⁴ LEXMAULOVÁ, Anna. *Ignaciánská spiritualita v díle kard. Tomáše Špidlíka*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2017, s. 48.

¹⁸⁵ Za všechny např.: syntetizující dílo *Spiritualita křesťanského východu* (1983, 1999, 2004), *Ruská idea jiný pohled na člověka* (1996), *Jak očistit své srdce?* (1999), *Ignác – starec: příklad duchovního otcovství* (2005), *Duchovní jednota nové Evropy* (2007) či *Mariánská úcta v tradici křesťanského východu* (2018).

¹⁸⁶ Více v podkapitole *Nové projekty provincie*.

¹⁸⁷ HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 151.

¹⁸⁸ AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012, s. 171.

Byl velkou osobností, která se snažila propojovat západní myšlení a východní srdce v nový celoevropský princip. Ve východní Evropě viděl oblast, jejíž čas teprve přijde. Za svou práci byl oceněn několika čestnými doktoráty a Řádem Tomáše Garrigua Masaryka. Velký důraz kladl také na vzájemné sblížení umění a teologie – v obrazu či básni spatřoval prostředek zpřístupnění tajemna víry. Kardinál Tomáš Špidlík a jeho dynamické myšlení bylo pro formaci, ale i duchovní dráhu P. Josefa Čupra hlubokou studnou, ze které vždy mohl vytáhnout vědro čerstvé vody.

2.2.2 „Chceš-li, aby se tak stalo, vezmi si ho!“

Akademický rok 1971/1972 zakončoval nepomucenské studijní roky Josefa Čupra.¹⁸⁹ Vše již bylo nasměřováno ke svátosti kněžství. Na univerzitě již tolik předmětů neměl a čas věnoval především duchovní přípravě a své formaci. Časté zahraniční cesty seminaristů po italských poutních místech či Švýcarsku a Rakousku vystřídaly frekventovanější liturgické práce v římských chrámech.

O další stupeň blíže Kristu postoupil na katolické hierarchii přijetím svěcení na jáhna. Do diakonského stavu vstoupil na počátku církevního roku o první neděli adventní 28. listopadu 1971.¹⁹⁰ Společně s ostatními bohoslovci byl vysvěcen na známé chrámové dlažbě baziliky svatého Jana v Lateráně. Jako příslušující při bohoslužbách již tedy oblékal dalmatiku, a ne zřídkakdy konal jáhenskou službu i ve Svatopetrském dómu, během které se podílel na liturgii po boku Svatého otce.¹⁹¹

Obřady svěcení se uzavřely v březnu následujícího roku. Josef Čupr ve svých třiceti osmi letech byl připraven světícímu biskupu říct: „Zde jsem.“ Pamatoval při tom na dopis, který mu zaslala maminka před svou smrtí. Líčila v něm příběh, kdy našla malého Josefa přiotráveného žíravinou: „A tehdy prý mne na kolenou se slzami v očích pozvedla ke kříži a slovy plnými bolesti řekla: ‚Pane Bože, chceš-li, aby se tak stalo, vezmi si ho!‘ V dopise pak dodává – a Pán Bůh si tě přece jen vzal.“¹⁹² Před slavnostním svěcením se s nepomucenskými kandidáty účastnil pětidenních exercicií v nedalekém městě Ariccia.¹⁹³ Samotný obřad se odehrál v sobotu 18. března 1972 od půl jedenácté dopoledne. Kněžství přijal z rukou polského biskupa Władysława Rubina¹⁹⁴ společně

¹⁸⁹ Srov. Příloha 10.

¹⁹⁰ Archiv Marie Čuprové, korespondence mezi Marií a Josefem Čuprovými.

¹⁹¹ Například na Boží hod vánoční v roce 1971. – Archiv Marie Čuprové, korespondence mezi Marií a Josefem Čuprovými.

¹⁹² ČUPR, Josef a Vladimír SLÁDEK. Kristus nepatří do doby před dvěma tisíci lety: rozhovor s knězem jezuitou P. Josefem Čuprem. *Kolínský týdeník Pres*, 2004, 9(5), s. 7.

¹⁹³ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 3 Diáře A (1967–1977), diář na rok 1972.

¹⁹⁴ Władysław Rubin (* 20. září 1917, † 28. listopadu 1990) byl po dramatických životních událostech vysvěcen po druhé světové válce v Libanonu na kněze a poté působil v Římě. Papež Pavel VI. jej uvedl

s bohoslovci Ladislavem Daňkem a Petrem Eliášem v kapli svatého Jana Nepomuckého v koleji Nepomucenu.¹⁹⁵ Primiční mši sloužil¹⁹⁶ následující den po boku osmi koncelebrantů – mezi nimi samozřejmě rektor a spirituál koleje – jeho duchovní pastýři. Primici celebrou shodou okolností na svátek svatého Josefa – manžela Panny Marie a zároveň křestního patrona novokněze Čupra. Z datumu měl radost. Na Čuprovo přání byla primice jednoduchou, recitovanou, českou mší s lidovým zpěvem a v ranní hodině (půl sedmá). Obětoval ji „ke cti Boží a Panny Marie“.¹⁹⁷ Dala tak vyniknout jeho povaze, odvolávající se ke kráse jednoduchosti a netoužící po velkolepé liturgii. Bez ornamentů navíc, přesto hrdě a ve fialové barvě ornátu oslavil Krista. Čuprovi směřovala celá řada blahopřání. Ke gratulantům se připojil, jménem svého sekretáře a již v únorovém předstihu, také biskup brněnské diecéze Mons. Karel Skoupý,¹⁹⁸ který by mu za svobodných okolností vkládal ruce na hlavu a uděloval kněžství.

Novokněz studium uzavřel v červnu závěrečnou velkou zkouškou a tím i magisterský stupeň. Absolventskou práci Obětování vína během slavení liturgie úspěšně obhájil.¹⁹⁹ Byl přijat do služeb svého Mistra a Pána. Římská mise dostala svého cíle, P. Čupr proto skrze velvyslanectví Československa žádal o návrat do vlasti s prosbou o výkonu pastorače a začlenění v katolické duchovní správě.²⁰⁰ Bylo mu však odpověděno mlčením. Ačkoliv toužil se vrátit, na základě nevyslyšených žádostí, se rozhodl Věčné město neopouštět a vykonávat kněžskou službu v Itálii. Práce v exilu pokračovala dalších osmnáct let, zatímco situace katolické konfese v Československu byla stále nesvobodná. P. Čupr doputoval na další rozcestí, kde zvolil směr jezuitského noviciátu – čas ztišení a kontemplace – který mu po jeho gymnaziální zkušenosti na Velehradě nebyl neznámý.

do biskupského úřadu a Jan Pavel II. kreoval. – Wladyslaw Cardinal Rubin. In: *Catholic-Hierarchy* [online]. [cit. 14.1.2023]. Dostupné z: <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/brubin.html>.

¹⁹⁵ Srov. Příloha 11.

¹⁹⁶ Srov. Příloha 12.

¹⁹⁷ Archiv Marie Čuprové, pamětní karta oznámení kněžského svěcení Josefa Čupra.

¹⁹⁸ Mons. Karel Skoupý (* 30. prosince 1886, † 22. února 1972) se narodil na Blanensku a roku 1911 byl vysvěcen na kněze. Do funkce brněnského episkopa byl ustanoven po druhé světové válce roku 1946, kdy se věnoval zejména bohoslovcům a církevnímu školství. S nástupem komunistického režimu k moci byl umlčen na dlouhých osmnáct let. Biskupského úřadu se opět ujal v červnu 1968, nedlouho poté zemřel. – KOLOUCH, František. *Umlčený biskup: životní osudy Karla Skoupého*. Brno: Jiří Brauner, 2018, s. 142–143. O Mons. Skoupém také např.: POSPÍŠILOVÁ, Jana. *Naděje v lepší budoucnost: život ThDr. Karla Skoupého*. Brno: Sypták, 2005. ISBN 80-260-7467-X.

¹⁹⁹ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 3 Diáře A (1967–1977), diář na rok 1972.

²⁰⁰ Archiv Marie Čuprové, kopie žádosti o návratu do vlasti.

2.3 Noviciát

P. Čupr se jako kněz rozhodl následovat Jahvova služebníka,²⁰¹ nezvolil však nejčastější směr pastýřské služby v jedné z italských diecézí, ale nastoupil do dvouletého noviciátu Societas Iesu. Rozhodl se pro ignaciánské naplňování modlitební a kontemplativní složky tvořící prvenství v životě jezuity.²⁰² Byl přijat²⁰³ mu známým zástupcem českého provinciála v zahraničí P. Václavem Feřtem a následně uveden do počátků řeholního života, kde, v souladu v noviciátem, prokazoval svou způsobilost a úmysly.²⁰⁴ Se řádem byl dříve obeznámen během tří školních roků (1946–1949) na jezuitském gymnáziu na Velehradě. Hlavní předpoklad pro vstup je ovšem zapotřebí hledat v exilovém Římě. Tovaryši často vstupovali do řádu pod vlivem svých jezuitských učitelů,²⁰⁵ v případě P. Čupra nelze opomíjet význam spirituála Nepomucenu a jezuity P. Tomáše Špidlíka a jezuity P. Václava Feřta. Z dřívější doby je možno jmenovat P. Karla Švelu SJ.

Léto před noviciátem vykonal dvě poutě do míst klíčově spojených s římskokatolickou vírou. Počátkem července 1972 navštívil Svatou zemi a koncem měsíce Lurdy. Posvátná půda Jeruzalému, Betléma, Kafarnaum nebo Boží hrobu na něj zapůsobily velkým dojmem. Mystika mariánského zjevení v jihofrancouzské obci zase prohloubila touhu v uctívání Panny Marie.

Se začátkem podzimu 1972 se přemístil z Nepomucena na jihovýchodní předměstí Říma do města Ciampino, kde na adrese Via Lucrezia Romana vstoupil 9. října do jezuitského řádu a jeho noviciátu.²⁰⁶ V prvním ročníku byli celkem čtyři.²⁰⁷ Hlavní náplní těchto dnů byla modlitba a studium vedoucí k poznání sebe i řádu.

²⁰¹ BALTHASAR, Hans Urs von. *Kněžská spiritualita*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 69.

²⁰² GUIBERT, Joseph de. *Dějiny jezuitské spirituality*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2022, s. 592.

²⁰³ Archiv Tovaryšstva Ježíšova v Praze, dopis P. Václava Feřta SJ o přijetí do Societas Iesu.

²⁰⁴ KIWIOR, Wiesław. Etapy řeholní formace. In: GOGOLA, Jerzy, ed. *Řeholní formace*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2002. s. 108.

²⁰⁵ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*. Praha: Mladá fronta, 1995, s. 51.

²⁰⁶ Noviciát je v jezuitském prostředí obvykle dvouletý. První týdny jsou časem tzv. první probace (zkoušky), ve které se kandidát seznamuje s řádem a přezkoumává rozhodnutí odloučení od dosavadního života. Po absolvování následuje přechod do druhé probace trvající celý noviciát a dále až do třetí probace. Během noviciátu jsou kandidáti duchovně připravováni novicmistrem. Kromě duchovní přípravy a studia historie a konstitucí řádu prochází novicové tzv. experimenty různého zaměření (např. v nemocnici, farnosti, třiceti denní exercicie apod.), během kterých poznávají svoje silné i slabé stránky. Častou praxí je forma ústraní s omezeným kontaktem vnějšího světa. Na závěr novic skládá řeholní sliby a je definitivně zaveden do jezuitského řádu. – BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 20–21.

²⁰⁷ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 3 Diáře A (1967–1977), diář na rok 1972.

Zároveň po více než půl roce dostal strohou odpověď z velvyslanectví, že československé úřady s návratem nesouhlasí²⁰⁸ – lepší potvrzení o správnosti noviciátního rozhodnutí si nemohl přát.

Prvním absolvovaným experimentem²⁰⁹ v noviciátu se staly ignaciánské třiceti denní exercicie ve vile Cavaletti (nedaleko od Říma) na přelomu ledna a února 1973. Duchovní cvičení dával novicmistr P. Mario Gioia SJ. Ačkoliv Josef zažil již mnohé exercicie, měsíční rozsah se podepsal na hlubokém spirituálním zážitku. Od 12. května do 12. června pak sloužil v rodišti Dona Bosca – Turíně – v hospicovém domě svatého Josefa Cottolenga. Během nemocničního experimentu pomáhal personálu s těžce nemocnými pacienty a paliativní službou. V létě téhož roku vykonal ještě dva další experimenty. Při severním břehu Sicílie nedaleko obce Barcellona Pozzo di Gotto v červenci stavěli, společně se skupinou mládeže mariánské družiny,²¹⁰ dům pro sirotky. P. Josef Čupr tak mohl využít teoretických poznatků ze studií stavební školy v Brně. Poslední byl pastorační experiment v srpnu. Podílel se na chodu farnosti v sicilském městě Katánia a podnikal malé výlety do okolí (např. Palermo nebo na sopku Etnu).²¹¹

V rámci své formace, kladoucí v Tovaryšstvu akcent na vnitřní svobodu,²¹² a budoucí jezuitské praxe se v říjnu 1973 zapsal k dalšímu vysokoškolskému studiu.²¹³ Tentokrát na Papežský spirituální ústav Teresianum (ve čtvrti Monteverde na jih od Vatikánu). Stal se studentem tamějšího kurzu zaměřeného na spirituální formaci. Ačkoliv tento program nebyl zakončen akademickým titulem, vyučování bylo analogické jako v případě studia teologie na Lateránské univerzitě – chodil na přednášky a učil se na zkoušky (např. obecná systematická duchovní teologie, dějiny středověké spirituality, duchovní nauka svaté Terezie od Ježíše atd.)²¹⁴ Certifikát kurzu dostal po zdárném složení zkoušek v červnu roku 1975, načerpané informace využil později v exerciční službě. Studijní éru na univerzitách tak uzavřel ve čtyřiceti jedna letech.

²⁰⁸ Archiv Marie Čuprové, kopie odpovědi československého velvyslanectví v Římě z listopadu 1972 na předešlou žádost Josefa Čupra.

²⁰⁹ Viz poznámka č. 206.

²¹⁰ Mariánské družiny byly náboženské skupiny laiků pod vedením kněze, jejichž účelem byla snaha aktivního zapojování věřících na církevním dění. První vznikly u římské koleje Tovaryšstva v šestnáctém století, s jejímž řádem jsou také spojovány. – MIKULEC, Jiří. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000, s. 11.

²¹¹ Archiv Josefa Čupra.

²¹² KOLÁČEK, Josef. *200 let jezuitů v Brně*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002, s. 16.

²¹³ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 3 Diáře A (1967–1977), diář na rok 1973.

²¹⁴ Archiv Tovaryšstva Ježíšova v Praze, potvrzení Papežského spirituálního ústavu Teresianum o absolvování předmětů v akademickém roce 1973/1974.

Noviciát zakončil slibem chudoby, čistoty a poslušnosti 7. října 1974. Zařadil se tak mezi spolubratry Tovaryšstva Ježíšova. Následujícího dne celebroid bohoslužbu v mateřském chrámu řádu – novobarokní stavbě Il Gesù.

Slib poslušnosti je výrazem uposlechnutí představeného, v době perzekuce církve v Československu, a tedy i perzekuce řeholních řádů, představovalo řízení České provincie Tovaryšstva v zahraničí problém. Představený domácích jezuitů P. Jan Pavlík²¹⁵ sotva mohl v komunistickém útlaku spravovat tuzemský řád, natož za hranicemi. S řešením přišel generál²¹⁶ P. Pedro Arrupe,²¹⁷ který jmenoval roku 1969 P. Václava Feřta viceprovinciálem české provincie pro členy žijící v zahraničí.²¹⁸ P. Feřt tak byl představeným i P. Čupra a rozhodl o jeho působení ve Vatikánském rozhlase.

2.4 Na vlnách Vatikánského rozhlasu a třetí probace

Sedmdesátá léta by se v Římě dala označit jako čas změny. Zásadní událostí se stalo roku 1978 zvolení nového papeže Jana Pavla II. po velmi stručném pontifikátu Jana Pavla I. (ve funkci dvacet šest dnů) způsobeným náhlou smrtí. Změna to byla pochopitelně pro celý svět, ale pro východní blok (s Československem), ze kterého Svatý otec pocházel, šlo o obměnu nesmírně významnou.²¹⁹ Slovanský arcibiskup znal sílu i slabosti komunismu a s jeho jménem se začalo spojovat razantnější a i úspěšnější období „východní politiky“ vatikánské diplomacie.²²⁰ Navázal na koncept svého předchůdce a vyrážel na apoštolské cesty mimo evropské hranice. V souladu

²¹⁵ P. Jan Pavlík SJ (* 23. října 1920, † 28. listopadu 2008) prožil mládí v Olomouci, na kněze byl vysvěcen v Brně roku 1943 a poté působil v diecézní správě. O dva roky později vstoupil k jezuitům. Po akci K byl vězněn v Bohosudově, později držen ve vazbě a roku 1960 amnestován. Od roku 1971 do 1991 byl českým provinciálem. Poté působil na Svatém Hostýně, Olomouci a Velehradě, kde byl i pohřben. – PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelé jezuitu narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 774–775.

²¹⁶ Nejvyšší představitel řádu. Označení nemá spojitost s armádní funkcí, vzniklo z latinského generalis, v překladu obecný. – ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*. Praha: Mladá fronta, 1995, s. 53–54.

²¹⁷ P. Pedro Arrupe SJ (* 14. listopadu 1907, † 5. února 1991) se narodil v Baskicku (podobně jako zakladatel řádu Ignác z Loyoly) a do Societas vstoupil roku 1929. Studoval mimo jiné v Německu a Spojených státech. Následně dlouhodobě pobýval v Japonsku, kde se stal tamějším provinciálem řádu. Na třicáté první generální kongregaci jezuitů byl zvolen do čela Tovaryšstva, kde setrval až do své rezignace roku 1983 – bezprecedentním krokem (generál je jmenován doživotně). – O'MALLEY, John W. *Jezuité: historie řádu od Ignáce z Loyoly do současnosti*. Praha: Pragma, 2015, s. 98 a 104.

²¹⁸ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 159.

²¹⁹ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2019, s. 833.

²²⁰ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 466.

s koncilem tak zdůrazňoval univerzálnost církve. Nový směr „bárky svatého Petra“ byl zaznamenán i v Československu. Karol Wojtyła „zahájil svůj pontifikát slovy nebojte se“.²²¹ Ta znamenala proměnu v postoji kardinála a tehdejšího českého primase Františka Tomáška ze smířlivého a tichého hodnostáře do nebojácného obránce svobody církve. Vatikánská jednání brzdil odmítavý postoj normalizační vlády, nicméně ohlas slovanského papeže postupně začal rozpouštět komunistické ledy nad východní Evropou. Všem exulantům se tak návrat do vlasti již nezdál být nevyslyšeným přáním. Druhá změna, která zaznamenala ohlas v římském exilu, proběhla taktéž roku 1978. Na pozici rektora místo Mons. Františka Plannera nastoupil v lednu teolog Mons. Karel Vrána. Novému rektorovi se povedlo, oproti odvolanému předchůdci, vyřešit situaci vysokých dluhů z konce šedesátých let, které dokonce hrozily zánikem české koleje.²²² Třetí a poslední rošáda se týkala české provincie Societas Iesu, kdy se roku 1975 na pozici zástupce (viceregenta) provinciála pro jezuity v zahraničí vyměnil místo P. Václava Feřta P. Tomáš Špidlík, který ve funkci setrval až do roku 1991 – doby zániku pozice.²²³

Po zdárném dokončení noviciátu se P. Čupr nacházel ve druhé probaci. V té mu byla představeným svěřena práce po boku spolubratra P. Josefa Koláčka²²⁴ v instituci, kterou byli po léta zaúkolováni tovaryši – totiž česká sekce vysílání Rádía Vatikán. Obsazení Svatého stolce Janem Pavlem II. pro něj představovalo radostnou novinu. Viděl v něm silnou osobnost, ale pochopitelně byl z rychlosti papežského střídání poněkud překvapený.

Samotné Radio Vaticana, přinášející křesťanské poselství všem věřícím světa, bylo myšlenkou papeže Pia XI., který ji dokázal přetavit do reálné podoby. Roku 1931 „poprvé promluvil na vlnách Vatikánského rozhlasu a svým projevem otevřel převratnou kapitolu v dějinách náboženské komunikace.“²²⁵ Původním rozhlasovým jazykem byla latina, postupně se přidávaly jazykové sekce a např. v šedesátých letech byla k dispozici posluchačům nabídka třiceti jazyků včetně češtiny.²²⁶ V současnosti vysílá „papežské rádio“ v téměř čtyřiceti jazycích světa.

²²¹ Tamtéž, s. 668.

²²² BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019, s. 126–128.

²²³ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 199.

²²⁴ P. Josef Koláček SJ (* 1. září 1929, † 10. září 2019) započal cestu Tovaryše na Velehradě roku 1948. Po akci K byl režimem perzekuován. V roce 1968 byl vysvěcen na kněze a tentýž rok odešel do exilu. Mezi lety 1971–2001 vedl českou sekci Radia Vaticana. Následně se věnoval historické a překladatelské činnosti. Zemřel v Římě. – Tamtéž, s. 52.

²²⁵ VODIČKOVÁ, Stanislava, ed. *Vatikánský rozhlas. 1. Ohlasy perzekuce katolické církve v Československu 1950–1958*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 21.

²²⁶ VODIČKOVÁ, Stanislava. *Slyšte to, všichni lidé, všichni obyvatelé světa, naslouchejte. O vysílání české redakce Vatikánského rozhlasu. Paměť a dějiny*. 2014, 8(1), s. 45.

Začátky československé sekce Vatikánského rozhlasu se datovaly od dubna 1947 v rámci jubilejních svatovojtěšských oslav.²²⁷ Za ideou vzniku stál tehdejší primas český arcibiskup Josef Beran, který Svatého otce Pia XII. žádal o rozšíření vysílání do českého i slovenského jazyka,²²⁸ protože se obával komunistického převratu, který by církev v Československu izoloval od světa. Jako první šéfredaktor byl určen P. Václav Feřt, pomáhali mu bohoslovci z Nepomucena. Pravidelné vysílání se konalo tři dny v týdnu, od roku 1949 pak probíhalo od pondělí do pátku ve večerních hodinách vždy patnáct minut pro české i slovenské slovo.²²⁹ Později se vysílalo i o víkendech. Obsahově hlásalo rádio zprávy ze světového náboženského dění, předčítaly se papežské listy či události o domácí trpící církvi. Česká redakce představovala pro domácí režim trn v oku. Zejména v době Ostpolitik činil Vatikánský rozhlas a jeho zprávy o internaci biskupů apod. překážku pro navazování diplomatických vztahů. Svou šéfredaktorskou pozici tak musel opustit z politických důvodů velmi agilní pater Petr Ovečka.²³⁰ V jeho práci pokračoval P. Josef Koláček od roku 1971. Ačkoliv bylo vysílání záměrně narušováno sítí rušiček, poslechovost Vatikánského rozhlasu se pohybovala okolo úctyhodných šest set tisíc posluchačů.²³¹

P. Čupr začal působit jako redaktor Vatikánského rozhlasu v srpnu 1974. Byla to pro něj nová zkušenost, s novinářskou prací dosud nepřišel do bližšího kontaktu. Po létech studií šlo o vítanou změnu. Jeho úkolem bylo vytvářet obsah a podílet se na vysílání – často přispíval homilií, katechezí či zprávami ze světa zaměřenými na náboženské dění. Zpočátku pracoval s P. Václavem Feřtem, společně pořad nejprve natáčeli (průměrně třikrát nebo čtyřikrát týdně) a pak vysílali. Nejčastěji byl na rádiových vlnách slyšet koncem sedmdesátých let. Kromě práce v rádiu se věnoval také pastorační československých poutníků a uprchlíků. Na Via delle Fornaci (cirka dvacet minut chůze od Svatopetrského náměstí) dodnes sídlí poutní dům²³² Českého

²²⁷ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 153.

²²⁸ VODIČKOVÁ, Stanislava, ed. *Vatikánský rozhlas. 1, Ohlasy perzekuce katolické církve v Československu 1950–1958*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016, s. 77.

²²⁹ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 154.

²³⁰ P. Petr Ovečka SJ (* 8. října 1922, † 22. prosince 2009) vstoupil do jezuitského řádu roku 1940 a po studiích v Maastrichtu přijal v létě 1950 kněžské svěcení. Následujících padesát let žil a pracoval v Římě v české a latinské sekci Vatikánského rozhlasu, jako redaktor exilového měsíčníku *Nový život* a sekretář v Křesťanské akademii. Po návratu do vlasti redigoval bulletin *Jezuité*. – VODIČKOVÁ, Stanislava. *Slyšte to, všichni lidé, všichni obyvatelé světa, naslouchejte. O vysílání české redakce Vatikánského rozhlasu. Paměť a dějiny*. 2014, 8(1), s. 50–51.

²³¹ Tamtéž, s. 53.

²³² Kardinál Josef Beran jej zakoupil pro velehradské středisko na přelomu let 1968 a 1969. To se sem postupně přesunulo z Nepomucena. Dům je dodnes poutníkům k dispozici. – BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019, s. 123–124.

náboženského střediska Velehrad, na jehož aktivitách, např. organizování školních táborů v různých zemích Evropy, pořádání poutí a duchovních cvičení, se podílel i P. Josef Čupr. V jeho kapli často celebroid mše.

Během roku bydlel a pracoval se spolubratry v Římě, v letních měsících pak obvykle vyrazil do zahraničí. Dvakrát působil v roli instruktora na dětském táboře (učil vlastivědu, přírodopis, slavil mše, vypomáhal v kuchyni apod.) v Norsku ve Storsandu (1975 a 1977) a během srpna roku 1978 poblíž kanadského Montréalu, odkud cestoval i do Spojených států amerických (navštívil zde mimo jiné své dávné přátele z řeckého uprchlického tábora).²³³ Několikrát také navštívil spolubratry v exilových destinacích jako byl Curych či Innsbruck. Častým místem prázdninového pobytu pak byla sardinská obec Villasimius, kde měli členové Societas exerciciální dům, který využívali v letních měsících na dovolenou.²³⁴

V letech 1979–1980 si P. Čupr plnil závěrečnou třetí probaci.²³⁵ V redakci Rádía Vatikán jej nahradil P. Karel Říha SJ.²³⁶ Na terciát byl povolán do italského města Gallarate v Lombardii. Celkem se probace účastnilo čtrnáct členů²³⁷ (včetně P. Josefa Čupra) z nichž byla většina Italů. Instruktorem byl P. Sergio Rendina SJ.²³⁸ Formace začala 15. října a o měsíc později byl již P. Čupr v silentiu²³⁹ během jeho druhých třiceti denních duchovních cvičení. Následně v rámci experimentu pobýval necelé dva měsíce na přelomu zimy a jara v Poustevně svatého Jiří u vrcholu Rocca di Garda s panoramatickým výhledem na hladinu Gardského jezera. Poustevna byla spravována poustevnickým řádem Kamaldulů.²⁴⁰ Bydlel v prostě zařízeném domku a společně

²³³ Archiv Marie Čuprové, korespondence mezi Marií a Josefem Čuprovými.

²³⁴ Archiv Marie Čuprové, korespondence mezi Marií a Josefem Čuprovými.

²³⁵ Třetí probace neboli terciát představuje určitou formu opakování noviciátu. Tovaryš se během ní připravuje na závěrečné (slavné či druhé) sliby opětovným soustředěním se v ústraní na svůj duchovní život a studium řádu. Během probace také vykonává experimenty. Kandidáti jsou vedeni otcem instruktorem. Obvyklá délka je kolem jednoho roku. Absolvováním třetí probace a následným složením posledních slibů je formace jezuity dokončena, ovšem členové Societas by měli usilovat během života o stálou formaci. – BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 22–23.

²³⁶ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 154.

²³⁷ Srov. Příloha 13.

²³⁸ Archiv Josefa Čupra.

²³⁹ Posvátné ticho během duchovních cvičení. – JANČAŘÍK, Zdeněk. *Přeskočit horu: duchovní cvičení jako osobní příběh*. Praha: Katolický týdeník, 2015, s. 13.

²⁴⁰ Kamaldulští jsou poustevnickým řádem benediktínské řehole založený v první polovině jedenáctého století. Jejich zakladatelem je svatý Romuald. Mniši žijí v klášterních domcích a v ústraní vnějšího světa. Náplň dne tvoří modlitba a práce. V českých zemích kamaldulové nikdy nepůsobili. – KRÜGER, Kristina a Rolf TOMAN, edd. *Řády a kláštery: 2000 let křesťanského umění a kultury*. Praha: Slovart, 2008, s. 144–145.

s mnichy žil podle jejich regule. Ráno vstával před čtvrtou hodinou a náplň dne tvořila především mše svatá, modlitba a práce na zahradě.²⁴¹ Jejich přísná observace byla možností prohloubení vztahu s Mistrem. Závěrečnou část probace trávil se spolubratry v městě Gallarate. Kromě duchovní přípravy, opětovného studování základních textů Tovaryšstva (Duchovní cvičení a Konstituce řádu) nebo četby života svatého Ignáce z Loyoly se účastnil výletů do Bergama, Milána či horských destinací Alp. Probační pobyt uzavřel 15. října 1980 a vrátil se ke své práci do Říma.

Pokračoval v rozhlasových i pastoračních aktivitách. Bydlel se spolubratry na Via dei Penitenzieri 20 (pár minut chůze od Svatopetrské baziliky) – Residence svatého Petra Canisia pro jezuitu působící zejména ve vatikánských médiích. Díky redakční práci se stal známějším. Dopad české sekce rádia nebyl zdaleka jen do Československa, ladili si jej i exulanti v různých částech světa. Dokladem toho je dopis²⁴² ze Spojených států od známého exilového žurnalisty Josefa Pejškara (P. Čupr se s ním seznámil v uprchlickém táboře v Řecku roku 1966), který prosil o zmínění ve vysílání jeho knižního opusu *Poslední pocta* věnovaného osobnostem československého exilu. 28. července 1982 byl s ostatními kolegy z rádia (patres Koláček a Feřt) přijat na audienci u Svatého Otce Jana Pavla II. Pro P. Čupra šlo o velkou čest, když papežovi podal ruku. Stejně tomu bylo o čtyři roky později v Klementinském sálu Apoštolského paláce, kdy byl znovu s ostatními přijat.²⁴³

Velmi populární se na rádiu staly katecheze, které ve vlasti v mnohém suplovaly výuku náboženství. P. Josef Čupr ve své katechezi *Skrytý život Páně* vysílané 1. května 1984 hlásil: „Bystrému pozorovateli neujde, že na světě vše krásné a veliké vzniká v samotě. Zrnko klíčí v zemi, motýl vylézá z kukly, dítě prožívá prvních devět měsíců v životě matky. I díla ducha jsou podřízena tomuto zákonu. Velcí myslitelé, vědci a umělci byli napřed malými lidmi a později potřebovali k svým objevům a pracím samotu. Všechno velké musí vyrůst z malého a nenápadného.“²⁴⁴ Čuprův hlas se dostával do mnoha českých domácností a mnohdy zaséval zrnka víry.

Do plného života v řádu vstoupil po posledních slibech. Zástupce generála řádu jej dekretem²⁴⁵ jmenoval profesem čtyř slibů (professus quattuor votorum) – kromě již výše zmíněnému zavázání se k chudobě, čistotě a poslušnosti vůči nadřízeným

²⁴¹ Archiv Josefa Čupra.

²⁴² Archiv Josefa Čupra.

²⁴³ Archiv Marie Čuprové, fotografie audience u papeže Čupra a spol. z 3. dubna 1986.

²⁴⁴ *Archiv vysílání české redakce Rádia Vatikán (1950–1992)* [online]. Ústav pro studium totalitních režimů, 2013 [cit. 19.1.2023]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/archiv-vysilani-ceske-redakce-radia-vatikan/>.

²⁴⁵ Archiv Tovaryšstva Ježíšova v Praze, Josef Čupr, dekret posledních slibů.

v řádu, byl přidán čtvrtý, typicky jezuitský, slib věrnosti papeži.²⁴⁶ K jejich složení byl vyzván 8. prosince 1982,²⁴⁷ téměř přesně deset let od vstupu do Tovaryšstva. V Římě tak dokončil základní část jezuitské formace a byl připraven sloužit Pánu nadále.

Díky častým cestám se dobře orientoval v exilových destinacích spojených s Československem, čímž získával velmi solidní pohled do stavu církve v Evropě. V osmdesátých letech navštívil Londýn, kde absolvoval kurs angličtiny, španělskou Javeu (jižně od Valencie) jako vedoucí na dětském táboře, Holandsko, na jehož půdě dostával duchovní cvičení či další švýcarská nebo německá města. Začal působit také v roli jezuita dávajícího duchovní cvičení – exercitátora. Pracovní vytížení posledních let se ale na něm podepsalo zdravotními problémy se zády. Začaly jej také trápit závratě a bolesti hlavy.

2.5 Po stopách Ignáce z Loyoly

V Římě a celém světě byl papežem od června 1987 do srpna 1988 vyhlášen mariánský rok,²⁴⁸ který nabádal věřící k zamyšlení se nad tajemstvím Ježíšovy matky, ale i návštěvě (mariánského) poutního místa. Čuprův rok 1988 by se dal charakterizovat jako čas velké poutě. Kromě pokračující práce v rádiu i pastoraci v centru Velehrad a exerciční činnosti se odehrála velká cesta na Pyrenejský poloostrov po místech spojených se zakladatelem Compañía de Jesús – Ignácem z Loyoly. Vše v čase, kdy uplynulo deset let od zlomu v církvi – volby krakovského arcibiskupa Karola Wojtyly na Svatý stolec. V domovině P. Josefa Čupra způsobilo rozhodnutí konkláve velký ohlas. Roku 1982 papežský dekret *Quidam episcopi* (Někteří biskupové) zakročil kromě jiného proti kolaborantským kněžím ze Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* a organizaci implicitně zakázal.²⁴⁹ Následující snahy věřících se soustředily na chystané oslavy jedenáctistého výročí smrti svatého Metoděje. Neděle 7. července 1985, přes režimní omezení (nepovolení účasti papeže Jana Pavla II., snaha utajit datum apod.), proměnila Velehrad v místo mohutné manifestace za svobodu náboženského vyznání.²⁵⁰ Mši, před stotisícovým davem

²⁴⁶ K vyjádření poslušnosti papežovi se již zavázal zakladatel Ignác z Loyoly a jeho blízcí společníci. Profesové čtyř slibů dodnes představují jádro Societas. – KIECHLE, Stefan. *Jezuité*. Praha: Grada, 2012, s. 18.

²⁴⁷ Archiv Josefa Čupra.

²⁴⁸ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 59.

²⁴⁹ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku: Vatikán od Pia IX. po Františka a jeho vztah k českým zemím*. Řitka: Čas, 2015, s.187.

²⁵⁰ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 670–671.

věřících,²⁵¹ celebrou známý papežský legát Agostino Casaroli po boku domácího „věrozvěsta“ kardinála Františka Tomáška. Rozjetý vlak chuti po svobodě už se špatně zastavoval. Hlas odpůrců režimu postupně sílil a našel si nové formy protestu v iniciativách jako Nezávislé mírové sdružení nebo Společnost za veselejší současnost.²⁵² V druhé polovině osmdesátých let zesílil také v Československu význam poutí²⁵³ (např. v březnu 1988 v Praze k blahoslovené Anežce České). Ty se staly „nástrojem k obnovování sebevědomí církve.“²⁵⁴

P. Čupr a další členové vatikánské redakce předávali o veškerém československém dění zprávy po rádiových vlnách do celého exilu. Natáčeli a vysílali pořady o rostoucím sebevědomí církve v Československu i papežské zprávy pro povzbuzení. Sám se pak účastnil, poměrně náhodou v souladu s náladou v domovině, velké pouti ve Španělsku.

Cesta však začala v anglickém Londýně, kam P. Čupr přicestoval na začátku září a kde se poutní jezuitská výprava stala kompletní – P. Josef Čupr, P. Tomáš Špidlík, P. Jan Lang²⁵⁵ a novokněz, pozdější pokračovatel Špidlíkovy práce o spiritualitě křesťanského východu Richard Čemus – řidič automobilu, s kterým pout' absolvovali. Pro všechny se jednalo o silný duchovní zážitek, navštívit počátky své řehole po boku spolubratrů.

Iberské putování započalo v Bilbau 8. září 1988. Trasa dál směřovala Baskickem po destinacích spojených s Ignácovým narozením a mládím – Azpeitia a Pamplona. Zakladatel Tovaryšstva Íňigo (křestní jméno Ignáce) se narodil roku 1491 a podle vlastního životopisu se v mládí, s běžně hagiografickým klišé důrazem na obrácení, „oddával světským marnostem a hlavně se rád cvičil ve zbrani s velkou a ješitnou touhou dobýt si cti.“²⁵⁶ Českými Tovaryši navštívená Pamplona se zase stala svědkem osudového zranění Íňigova kolena, kdy během rekonvalescence došel k tomu, že chce

²⁵¹ RYNEŠ, Václav. *Český stát a náboženství v obdobích krize 1547–1620 a 1948–1989*. Praha: EPOCH, 2021, s. 342.

²⁵² HANUŠ, Jiří a Vít HLOUŠEK. *Náš stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2022, s. 84.

²⁵³ I v souvislosti s vyhlášeným mariánským rokem.

²⁵⁴ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 60.

²⁵⁵ P. Jan Lang SJ (* 20. června 1919, † 21. března 2007) vstoupil do Societas roku 1940 po předchozím studiu gymnázia na Velehradě. Za druhé světové války studoval v Praze a na Velehradě filozofii a teologii, jejím koncem byl vězněn nacisty. Po válce byl poslán do Anglie, kde byl vysvěcen na kněze, a která se stala jeho doživotní destinací. Podílel se na založení exilového centra Velehrad v Londýně a aktivitách zaměřených na československou emigraci a exil. Prezident Václav Havel jej vyznamenal Řádem Tomáše Garrigua Masaryka. – PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelé jezuity, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 748–752.

²⁵⁶ IGNÁC Z LOYOLY a Lenka ZAJÍCOVÁ, ed. *Poutník: vlastní životopis sv. Ignáce z Loyoly*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002, s. 10.

poznat a žít pro Boha.²⁵⁷ P. Čupr a jeho spolubratři zde celebroidali mši²⁵⁸ a nad prvním generálem svého řádu duchovně rozjímali.

V katalánském Monserratu a Manrese pokračovali chronologicky Ignácovým životem. Benediktínský klášter Monserrat byl svědkem Loyolova vyměnění meče za poutnickou hůl a zahájení až drastické askeze.²⁵⁹ V ulicích Manresy stvořil Ignác také první verzi Duchovních cvičení, rukopisu, na jehož textech postavil nový řád, jeho spiritualitu a obohatil katolické věřící na celém světě. Ignatius následně putoval do Svaté země a pak se dal na dráhu studií, mimo jiné i na jedné z nejstarších univerzit v Salamance, která nechyběla v itineráři českých jezuitů. Jeho cesty poté pokračovaly ve Francii, kde se svými druhy položil základy Societas, a v dalších zemích. Nový řád – Compañía de Jesús – byl papežem Pavlem III. oficiálně schválen roku 1540, Ignác z Loyoly umřel o šestnáct let později.

Cesta P. Čupra a jeho společníků ale nekončila, navštívili také západní pobřeží s mariánskou Fatimou nebo Santiago de Compostela. Španělsko opustili 20. září lodí a směřovali zpět do Londýna.

Poutí se P. Čuprovi stal svatý Ignác bližším a osobnějším. Z mystiky navštívených míst pak bral při dávání exercicií nebo později při formaci noviců.

2.6 Spirituálem Nepomucena a návrat do vlasti

Římský exil v roce 1989 zinscenoval v procesu rozpadu totalitního Československa jednu z podstatných rolí. Pochopitelně stál na straně papeže a symbolizoval náboženskou svobodu, po které svatováclavské plémě prahlo, nicméně jeho přínos se neomezil na duchovní a symbolické hodnoty. Na začátku roku opět pokračovala diplomatická jednání s Vatikánem, ale představitelé československého státu se již nacházeli ve zřetelné defenzivě.²⁶⁰ Vše vyvrcholilo svatořečením Anežky České ve Svatopetrské bazilice.

P. Čupr na počátku sametového podzimu začal opět působit v Nepomucenu. Pod rektorátem Mons. Karla Vrány začal v akademickém roce 1989/1990 ve funkci spirituála koleje. Vystřídal spolubratra P. Tomáše Špidlíka, který se zaměřil na nově vznikající římské Centrum Aletti. Post spirituála tak dál zůstal v jezuitském držení. Šlo o prestižní pozici a nástup P. Čupra je dokladem jeho kvalit při duchovním doprovázení. Staral o duchovní život bohoslovců v koleji – celebroidal mše svaté, účastnil se seminárních výletů, poskytoval duchovní doprovázení, pomoc apod.

²⁵⁷ KRANZ, Gisbert. *Ignác z Loyoly – zakladatel jezuitů*. Brno: Cesta, 1990, s. 7.

²⁵⁸ Archiv Josefa Čupra, fotoalbum Po stopách sv. Ignáce až do Fatimy.

²⁵⁹ WRIGHT, Jonathan. *Jezuité: misie, mýty a dějiny*. Praha: BB/art, 2006, s. 27.

²⁶⁰ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 675.

Kromě nové funkce dál zastával pozici ve Vatikánském rozhlasu a spolupráci s římským střediskem Velehrad.

V září 1989 se účastnil společně s českou delegací (byli přítomni pozdější církevní hodnostáři a tehdejší patres Jan Graubner, Vojtěch Cikrle nebo Pavel Posád) návštěvy Svatého otce v jeho letním sídle Castel Gandolfo nedaleko od bran Říma.²⁶¹ Společně 26. září celeburovali mši svatou.

Výrazně obraná pozice československých diplomatů na jednání s Vatikánem umožnila v jarních měsících roku 1989 Svatému stolci prosadit konsekraci tří biskupů,²⁶² jejich uvedení do diecézí a povolení části poutníků vycestovat na kanonizaci blahoslavené Anežky České.²⁶³ Věčné město velkou událost s hojnou účastí československého lidu pořádalo 12. listopadu, nechyběl na ní ani P. Josef Čupr. Nedlouho po svatořečení se rozběhly listopadové události, které svrhly komunistický režim a nastolily demokratické principy. Pro náboženské exulanty se tak zpřístupnila možnost návratu.

P. Čupr se svým italským pasem žádal o vízum do Československa na konzulátu v Římě 9. února 1990.²⁶⁴ Na domovskou půdu přijel vlakem přes Vídeň 16. března, po dvaceti čtyřech letech v exilu. Byl to velký návrat. První kroky směřovaly do jezuitských „bašt“ na oblíbeném Velehradu a Svatém Hostýnu, na obou místech ve společenství nových spolubratrů sloužili děkovnou mši. Následovala návštěva rodných Býkovic a Rájce-Jestřebí, kde se shledal s tetou Annou Plhoňovou a dalšími z příbuzných. Nicméně pracovními a vízovými povinnostmi byl nucen vlast po necelém týdnu opustit, nikoliv však s pocitem, že odchází na dlouhá léta.

Počátek devadesátých let byl pro Čupra radostnou, ale zároveň hektickou dobou. Nadšení ze svobody a demokracie střídaly časté přejezdy z Itálie do Československa. Rychlost změn, přejezdy a zařizování stály spoustu sil, projevíly se také v opakovaných bolestech hlavy.²⁶⁵ Výsledkem také byla nemožnost zúčastnění se všech důležitých náboženských událostí, jako tomu bylo s návštěvou Jana Pavla II v dubnu 1990 na území Československa.

Další návštěva směřovala již do České a Slovenské Federativní republiky. V sobotu 7. července 1990 v půl jedenácté dopoledne byla slavena druhá „primice“ v kostele svatého Jiří v Bořitově, kam jako mladý chlapec přicházel z Jestřebí

²⁶¹ Srov. Příloha 14.

²⁶² Jmenovitě se jednalo o Mons. Josef Koukla, Mons. Františka Vaňáka a Mons. Jána Sokola. – BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 61.

²⁶³ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 675.

²⁶⁴ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 4 Diáře B (1984–1993), diář na rok 1990.

²⁶⁵ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 4 Diáře B (1984–1993), diář na rok 1990.

a kde i přijal první svaté přijímání. Šlo o velkou událost. Bohoslužby se účastnily stovky lidí z řad rodiny, přátel a obyvatel obce i okolí.²⁶⁶ S Čuprem mši koncelebrovalo na třicet kněží,²⁶⁷ mezi nimi např. dlouholetý jezuitský přítel P. Tomáš Špidlík, provinciál českého Tovaryšstva P. Jan Pavlík či P. Jan Lang z londýnského Velehradu. Před opětovným odjezdem do Říma navštívil kostel svatého Ignáce v Praze i tehdy devadesátiletého kardinála Tomáška. Všechna shledání po řadě let představovala emotivní chvíle.

P. Čupr byl člověkem jezuitsky kosmopolitním, životní běh bral jako Boží vůli, kterou je zapotřebí mít na paměti. Stejně tak tomu bylo s návratem. Podobně jako velký Bask, svatý Ignác z Loyoly, situaci indiferentně přijal. Úplně stejně se ale snažil v případě zamítnutí žádosti o návrat do Československa v roce 1972 nebo během dalších let „čekání.“ V jednom ze svých dopisů z Říma psal sestře Marii: „Být indiferentní tedy není věc snadná, ale zato plně člověka osvobozující a uschopňující k modlitbě a oběti, uschopňující přijímat od Pána Boha stále víc.“²⁶⁸

P. Čupr by v Římě nejspíše zůstal déle podobně jako šéfredaktor Vatikánského rozhlasu P. Josef Koláček a mnozí další. Slibem poslušnosti byl vázán k vůli svých představených a ta, kdyby se nezměnila, pravděpodobně by ve Věčném městě setrval i po listopadové revoluci.

Nedlouho po pádu železné opony vykonal vizitaci české provincie generál řádu P. Peter-Hans Kolvenbach²⁶⁹ a vyslovil se pro změnu provinciála.²⁷⁰ Následek toho bylo z českého teritoria do Říma zasláno jméno nového kandidáta. 17. ledna 1991 byl pozván ke generálnímu představenému Societas Iesu.²⁷¹ P. Kolvenbach s ním mluvil o vedení českého Tovaryšstva. P. Čupra rozhovor překvapil, českou provincii znal totiž jen velmi stručně. Opět se na události snažil hledět ignaciánským pohledem, který vyžadoval důsledné naslouchání a rozlišování. Po rozvaze psal generálovi dopis,

²⁶⁶ Srov. Příloha 15 a 16.

²⁶⁷ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 4 Diáře B (1984–1993), diář na rok 1990.

²⁶⁸ Archiv Marie Čuprové, korespondence mezi Marií a Josefem Čuprovými.

²⁶⁹ P. Peter-Hans Kolvenbach SJ (* 30. listopadu 1928, † 26. listopadu 2016) se narodil v Nizozemsku a do Tovaryšstva vstoupil roku 1948. Kromě klasických jezuitských studií filozofie a teologie, se zaměřil na orientální jazyky. Svůj život dlouhodobě spojil s Libanonem, kde později zastával funkci provinciála Předního východu. Generálem řádu byl jmenován na třicáté třetí generální kongregaci řádu roku 1983 po bezprecedentním kroku svého předchůdce P. Pedra Arrupeho, který na svůj doživotní post ze zdravotních důvodů rezignoval. V roce 2008 z důvodů vysokého věku z funkce generála řádu odstoupil i P. Kolvenbach. – BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 129.

²⁷⁰ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 218.

²⁷¹ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 4 Diáře B (1984–1993), diář na rok 1991.

ve kterém se vyjadřoval, že je připraven jmenování přijmout. P. Kolvenbach mu koncem měsíce oznámil jeho provincialát za schválený, jmenovací dekret vešel ve veřejnou známost 30. ledna.²⁷²

V únoru přijel P. Čupr na necelý týden návštěvy Československa vyřídit nezbytné věci týkající se nového úřadu. V Římě ho již čekalo balení i loučení. Skočila mu práce ve Vatikánském rozhlasu, středisku Velehrad i funkce spirituála Nepomomucena. Rozloučil se se spolubratry a přáteli, kteří římské brány neopouštěli – zejména s P. Tomášem Špidlíkem, P. Josefem Kolářkem a P. Petrem Ovečkou. Čas trvalého návratu přišel po dvaceti pěti letech z naprosté většiny strávených v exilu. Na novou zkušenost i návrat se těšil, v jednom z dopisů roku 1991 uvedl: „Po dlouhých letech odloučení se vracím zpět do vlasti, od břehů ‚babylónských‘ řek k naší Vltavě.“²⁷³

Ve funkci českého provinciála byl od 7. dubna 1991.

²⁷² Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 4 Diáře B (1984–1993), diář na rok 1991.

²⁷³ Archiv Marie Čuprové, korespondence mezi Marií a Josefem Čuprovými.

3 Josef a spolubratři jeho

Německý spisovatel a držitel Nobelovy ceny za literaturu Thomas Mann obohatil čtenářský svět o románovou tetralogii *Josef a bratři jeho*²⁷⁴ v němž dramaticky zpracoval příběh starozákonního Josefa, syna Jákoba a Ráchel. Následující kapitola využívá jeho názvu v kontextu Čuprových reálií. Provázanost lze ovšem hledat i mimo rovinu josefovské shody. Třetí díl opusu sleduje biblického Josefa ve zcela novém a neznámém prostředí Egypta (kam jej bratři prodali do otroctví). Tuto novost a neznámost zažíval i P. Čupr, když se stal českým provinciálem. Oba muže ale také spojovala životodárná mana ve formě víry v Boha/Jahveho.

Návrat do Československa se odehrál na pozadí rychlých změn, kterými nová federativní republika procházela. Přijímání nových životních zkušeností a situací je však věcí, k níž jsou členové jezuitského řádu vedeni během dlouholeté formace.²⁷⁵ P. Čupr složil slavné sliby v roce 1980 a pestrost jeho vytížení v Tovaryšstvu mu umožnila více propracovat adaptační mechanismy. Nicméně nejpodstatnějším faktem pro něj bylo uvědomění svého dělnictví na vinici Páně, pro které se v předchozí kapitole vydal až do exilového Říma.

Třetí kapitola navazuje na konec osmdesátých a začátek devadesátých let, kdy osvobozená katolická církev hledala identitu a snažila se vymanit z počáteční dezorientovanosti.²⁷⁶ Geografický neklid plynoucí z častých cest se stále příliš nezklidňuje. Ačkoliv již zmírňuje frekvence návštěv bývalých exilových destinací typu Innsbruck nebo Curych, významně, a z pochopitelných důvodů, se začala sčítat vysoká čísla kilometrů mezi Prahou, Brnem, Velehradem, Svatým Hostýnem a dalšími lokacemi spjatými s působením českých tovaryšů.

Kapitola by také mohla nést název Roky budování a hledání identity provincie, jak tomu bývá v každých nových začátcích. Úkol nesnadný a úkol, který ležel na bedrech mnoha jezuitů – mezi nimi i na Čuprových. To vše v kulise svobodných, barevných a mnohdy rychle troskotajících osudů devadesátých let.

Po létech v exilu se nezměnilo jen bydliště, nedošlo ke změně jen zeměpisné, Česká provincie Tovaryšstva byla poznamenána železnou oponou, její představitelé se dostali z internací a dalších perzekučních pobytů, které zamezovaly kněžské službě. Středník zemí s komunistickou minulostí ve formě revoluce odděloval totalitní

²⁷⁴ První díl vyšel roku 1933, čtvrtý 1943.

²⁷⁵ Určité pravidlo řádu reprezentuje střídání řádových představených po třech letech ve funkci. Takovýto koloběh byl uplatňován už od šestnáctého století – doby Ignáce z Loyoly. – BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 29.

²⁷⁶ HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s.71.

a demokratické státy, mezi nimiž byly křiklavé rozdíly. U P. Josefa Čupra šlo v jeho diářích během exilových i polistopadových let vypátrat sjednocující prvek dvou rozdílných dob. Jsou jím strohé a věcné poznámky o počasí typu „prší; svítí slunce; dnes bylo zataženo“.²⁷⁷ Snažil se, přes rozličné pracovní povinnosti i návštěvy cizích zemí, skutečnost vnímat v prostých úkonech – vstávání, déšť, modlitba, vytváření vět, chůze, konzumace jídla atd. – a aktivně o nich rozjímat. Jinými slovy, byl kontemplativní v činnosti, jak „kázal“ Ignác z Loyoly.²⁷⁸ Tuto vlastnost nazírání na svět se snažil uchovat i do následujících let, které sleduje tato kapitola.

3.1 Česká provincie Tovaryšstva Ježíšova hlavně ve dvacátém století

Když v roce 1992 začali čeští tovaryši vydávat bulletin Jezuité, zastávající dodnes tiskovou formu jezuitského apoštolátu, svěřili editorial prvního čísla provinciálu P. Josefu Čuprovi. V krátkém textu kromě jiného napsal: „Po čtyřiceti letech temna jsme tu opět, už potřetí. Snad nebudeme tentokrát označeni za strůjce temna, které právě skončilo.“²⁷⁹ Éra komunismu byla v Československu minulostí a jezuité opět mobilizovali síly, aby, dle jejich hesla *Omnia ad maiorem Dei gloriam* (Všechno pro větší slávu Boží), obnovili provincii a uvedli řád do chodu. Velkou otázkou, kterou provinciální kurie včele s P. Čuprem řešila, představovalo, na co a jestli vůbec, budou navazovat. Pro pochopení práce představených v devadesátých letech, je zapotřebí stručným způsobem okomentovat historii řádu s přihlédnutím na princip fungování zejména ve dvacátém století.

První jezuité přišli do českých zemí v roce 1556 po předchozí průzkumné výpravě Petra Canisia. Tento muž, dnes prohlášen za svatého, zpečetil svými dopisy²⁸⁰ adresovanými Ignácovi do Říma, vyslání tovaryšů do Prahy. Dominikánské Klementinum se stalo počátečním bodem jezuitské misie, odkud se pozvolna dostávali do českého školství, kultury, prostředí vůbec, ve kterém zanechali nesporný nejen barokní odkaz. Jejich katolické působení se nicméně neobešlo bez kritického pohledu společnosti i panovnické vrchnosti, který zapříčinil krátké vyhnání jezuitů z českých zemí v počátcích třicetileté války a vygradoval úplným zrušením řádu roku 1773 papežem Klementem XIV.²⁸¹

²⁷⁷ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 4 Diáře B (1984–1993).

²⁷⁸ MARTIN, James. *Jezuitský návod (téměř) na všechno*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018, s. 386.

²⁷⁹ ČUPR, Josef. Úvodní slovo. *Jezuité*. 1992, **1**(1), s. 2.

²⁸⁰ KOLÁČEK, Josef. První jezuité v Čechách a první z Čech. In: *Bohemia Jesuitica 1556–2006*. 2. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 215.

²⁸¹ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*. Praha: Mladá fronta, 1995, s. 87, 92 a 207.

Obnovení přišlo o čtyři dekády později v roce 1814 za Pia VII. Tovaryšstvo bylo rozděleno na staré a nové, které se začalo potýkat s novými výzvami devatenáctého století jako byla narůstající sekularizace společnosti. Katolická církev ztrácela vliv zejména u narůstající sociální skupiny dělnictva, nedokázala reagovat na prudkou společenskou modernizaci.²⁸² Nové Tovaryšstvo bylo uvedeno opět v Praze a dalších místech, poprvé pak na Velehradě a Svatém Hostýně. Dávno započatý projekt bohemia jesuitica mohl pokračovat dál.

3.1.1 Česká provincie Tovaryšstva před rokem 1948

Rozpad Rakouska-Uherska a vznik samostatného československého státu znamenal změny pochopitelně i pro Tovaryšstvo. Na stole byla otázka teritoriální a jejím závěrem se počátkem prosince 1919 stalo zřízení samostatné československé viceprovincie.²⁸³ v rámci rakouského celku. Při svém vzniku čítala přes sto padesát členů, prvním představeným byl P. Leopold Škarek.²⁸⁴ V průběhu následujících let rostla viceprovincie v počtu tovaryšů i domů. Proto si roku 1928 vysloužila povýšení na československou provincii. V polovině třicátých let obývali jezuité v českých zemích koleje v Bohosudově, pražském Bubenči a Doupově, papežskou kolej na Velehradě a rezidence v Českém Těšíně, Opavě, na Svatém Hostýně, v Hradci Králové, Děčíně, Podmoklech, Benešově a provincialát u kostela svatého Ignáce v Praze.²⁸⁵ Velký důraz byl kladen, v souladu s globálním zaměřením řádu, na práci ve školství. Kromě gymnázií stáli jezuitští patres roku 1937 za otevřením vlastního Filozofického institutu,²⁸⁶ kde scholastici²⁸⁷ vykonávali první část svých formačních studií. Institut z počátku fungoval v Benešově u Prahy. U svatého Ignáce fungoval zase menší teologický ústav pro jejich druhou studijní část.²⁸⁸ Snažili se tak českou provincii učinit více samostatnou. Úsilí koncentrovali také do exerciční činnosti a podpoře mariánských družin. Meziválečnému Tovaryšstvu se dařilo být aktivní, kromě školství projevovali činnost v rámci vydávání periodik (např. Posel Božského Srdce, Dorost

²⁸² ŠEBEK, Jaroslav. Katolická akce jako nástroj papežského centralismu a její recepce v meziválečném Československu. *Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století*. 2017, 25(1), s. 90.

²⁸³ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 14.

²⁸⁴ Tamtéž.

²⁸⁵ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 186–187.

²⁸⁶ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 15.

²⁸⁷ V řádovém jazyku jezuita po prvních slibech ve formaci – nejčastěji jako student filozofických nebo teologických studií. – Tamtéž, s. 9.

²⁸⁸ Tamtéž, s. 20.

nebo Ve službách královny) či zámořských misiích do Číny, Japonska nebo Bolívie.²⁸⁹ Paleta apoštolátu byla široká a jezuité agilní. Evropu a svět však koncem třicátých let protínala nacistická osa, která časy „hojnosti“ zastavila. Ještě před válečným konfliktem byla slovenská část československé provincie prohlášena za nezávislou a roku 1939 tak vznikla samostatná česká provincie²⁹⁰ a navázala na předchůdkyni Provincia Bohemiae Societatis Iesu²⁹¹ z dob pobělohorských.

S příchodem nacistického protektorátu a války byla církev pronásledována a vězněna. Jezuité (spolu s benediktiny a dominikány) se stali jedním z nejvíce perzekuovaných řádů.²⁹² Většinu toho, co vybudovali v první republice, ztratili. Zastavili i svou vydavatelskou činnost. Někteří patres se nevyhnuli koncentračním táborem a věznění (např. P. Alois Koláček, P. Adolf Kajpr²⁹³ či P. Antonín Zgarbík).²⁹⁴ Ti, kteří nebyli vězněni, vykonávali menší misie v protektorátních farnostech.

Po válce se jezuité vraceli na nedávná působiště a podobně jako celá katolická církev se rychle vzpamatovali z válečných ran.²⁹⁵ Z nich zůstal tovaryši opuštěn Doupov, Český Těšín, Benešov a Bubeneč. Naopak začali operovat v Brně. V nové situaci přišel i nový provinciál P. František Šilhan,²⁹⁶ který zahájil obnovu jezuitského díla. Emblémem se opět stalo školství, jehož osnovy poznal i mladý Josef Čupr. Velehrad, Bohosudov a krátce gymnaziálním účelům sloužilo i Brno. Počinem lze

²⁸⁹ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 187.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 186.

²⁹¹ ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*. Praha: Mladá fronta, 1995, s. 111.

²⁹² VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004, s. 189.

²⁹³ P. Adolf Kajpr SJ (* 5. července 1902, † 17. září 1959) vstoupil k jezuitům roku 1926. Noviciát strávil na Velehradě a studia v Belgii a Rakousku. Po vysvěcení na kněze v roce 1935 začal působit v Praze a věnoval se publicistické činnosti. Za války byl nacisty vězněn v koncentračních táborech. Poté se opět v Praze věnoval žurnalistice (redigoval např. týdeník Katolík). S příchodem komunistického režimu byl odsouzen v roce 1950 v rámci monstrprocesu za velezradu. Následkem podlomeného zdravotního stavu ve věznění zemřel v padesáti sedmi letech. – Tamtéž, s. 191.

²⁹⁴ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 187.

²⁹⁵ STŘÍBRNÝ, Jan. *Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit*. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století: sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.–12. září 1999*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 81.

²⁹⁶ P. František Šilhan SJ (* 7. ledna 1905, † 13. února 1985) do noviciátu Tovaryšstva vstoupil už v osmnácti letech. Studia absolvoval v Holandsku, kde byl roku 1933 vysvěcen na kněze. Následně se věnoval vyučování na domácím filosofickém institutu, kde se stal rektorem. Roku 1945 se stal provinciálem. Po roce 1950 byl patnáct let vězněn a následně režimem izolován s výjimkou konce šedesátých let. Úřad provinciála předal roku 1971. – PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelého jezuitu, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 509–514.

označit obnovení řádového Filozofického institutu v Děčíně. Na teologii odjížděli scholastici do zahraničí.²⁹⁷ Vedle školství neztratil řád baskického šlechtice Íniga ani po duchovní stránce, kdy dával exercicie rozličným společenským skupinám.²⁹⁸ K rozvoji došlo i z hlediska publicistiky (týdeník *Katolík*, *Rozsévač* či *Velehradské zprávy*) a pastorační služby (farní služba při rektorátních chrámech, mariánské družiny). Znovu se však stahovala mračna, tentokrát z východu. Po únorovém komunistickém převratu roku 1948, kdy se začaly rušit katolické školy včetně jezuitských gymnázií,²⁹⁹ se poválečné úsilí zdálo být sisyfovskou prací.

3.1.2 Doba disperze jezuitů za režimních let

Jezuitský řád představoval pro komunistický režim značného nepřítele. Především díky vzdělanosti, kterou pěstoval u svých členů a svými školskými institucemi předával dál. Všeobecně ale velká aktivita řádu napříč několika odvětvími (např. spolupráce s laiky v mariánských družinách) nebyla totalitní moci po chuti. Konečně taky počtem členů (v letech 1949/1950 bylo v české provincii dvě stě sedmáct tovaryšů), se kterými se stavěl po boku těch nejpočetnějších – salesiánů, redemptoristů (v obou případech necelých dvě stě čtyřicet členů) nebo františkánů (téměř sto padesát).³⁰⁰ S příchodem komunismu bylo jezuitům nad slunce jasné, že přišly dny zkoušek.

Martyrium na sebe nenechalo dlouho čekat. Ještě před akcí K proběhlo od konce ledna 1950 zatýkání řeholníků ve vykonstruovaném monstrprocesu kolem premonstráta P. Augustina Machalky, mezi deseti odsouzenými nechyběli tři jezuité – provinciál P. František Šilhan, P. Adolf Kajpr a P. František Mikulášek.³⁰¹ Řeholníci byli obviněni ze špionáže, vyzvědačství a narušování výchovy mládeže.³⁰² V očích veřejnosti byli představováni jako nebezpečí pro stát. Režim si tak nahrál na smeč pro akci, která s řeholníky téměř skoncovala.

Jezuité byly zcentralizováni a izolováni do jejich bývalé koleje v severočeském Bohosudově (podobně jako další řády a kongregace v jiných místech), zrušeny byly i všechny jejich komunitní sídla. Soustředěno, bez formálního obvinění, jich zde bylo

²⁹⁷ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 187.

²⁹⁸ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 25.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 27.

³⁰⁰ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 174.

³⁰¹ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 77.

³⁰² PERNES, Jiří. *Velké dějiny země Koruny české XVII. 1948–1956*. Praha: Paseka, 2022, s. 286.

téměř sto sedmdesát z české provincie.³⁰³ Ačkoli režim soustředovacím klášterům neudělil vězeňský status, dle jejich programu (nástupy k hlášení stavu, nucené práce v prádelnách, stolárnách, lomech, na stavbách apod.) vězeňské podmínky splňovaly.³⁰⁴ Jezuité byli soustředěni také např. v Želivě, Hájků u Kladna či Oseku u Duchcova. Provoz v internačních táborech ukončuje druhá polovina padesátých let, kdy jsou během politického tání řeholníci propouštěni do civilu a ozývaly se požadavky na revizi církevních procesů.³⁰⁵ Vězeňské klášterní pobyty sebou nenesly jen negativa v podobě izolace a ztráty svobody, pro mnoho řeholníků znamenaly ryzí křesťanství, jeho opravdu žitou podobu. Jezuita P. František Lízna poznamenal: „Zjistilo se, že se dá žít i bez lesů, polností, baretů, cingulí a kolárek, aniž by se vytratilo kněžství a zemřelo na úbytě.“³⁰⁶

Život nejpočetnější skupiny jezuitů mimo soustředovací tábory se odehrával po pravomocných rozsudcích ve věznicích. Celkem bylo v průběhu let odsouzeno dvaasedmdesát tovaryšů s průměrnou délkou trestu cirká sedm let.³⁰⁷ Byli to např. P. Jan Pavlík, P. Josef Cukr, P. Antonín Zgarbík nebo P. Karel Ševela.³⁰⁸ Kromě vězení a soustředovacích táborů žili tovaryši v menších počtech v pomocných technických praporech (po boku kulaků, účastníků zahraničního odboje apod.) – vojenské obdoby soustředovacích táborů – nebo v civilním zaměstnání na svobodě.

Během politického oteplení šedesátých let byla na základě udělených amnestií³⁰⁹ prezidentů Antonína Novotného a Ludvíka Svobody, propuštěna řada řeholníků a dalších politických vězňů z padesátých let. Jezuité se aktivizovali během pražského jara, kdy v provinciálském úřadu pokračoval P. František Šilhan. Uskutečnil zahraniční cestu vedenou do Říma, kde byl přijat na soukromé audienci u Svatého otce Pavla VI. a generála řádu P. Arrupeho. Pokračoval i do dalších západních destinací, čímž přišla

³⁰³ KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barrister & Principal, 2008, s. 79.

³⁰⁴ BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 161.

³⁰⁵ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953–1966*. 3. část, Společenská krize a kořeny reformy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 45–46.

³⁰⁶ LÍZNA, František. Příspěvek P. Františka Lízny: Církev v totalitě. *Jezuité*. 1994, 3(1), s. 14.

³⁰⁷ Jezuité byli ze všech řádů a kongregací vězněni nejdelší dobu a nejčastěji. – BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 174.

³⁰⁸ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 127–128.

³⁰⁹ Vůbec největší se stala ta v květnu 1960, kdy věznice opustilo na pět a půl tisíce osob. Následující se odehrály v letech 1962, 1965 a 1968. – VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004, s. 139.

izolovaná česká provincie do kontaktu se zahraničními tovaryši.³¹⁰ V krátkých letech naděje se jezuitům podařilo obývat Bohosudov, Velehrad, kostel svatého Ignáce v Praze, Hradec Králové a Svatý Hostýn. Obnovit řeholní život, jehož pilířem v jezuitské představě byla komunita žijící pospolu, však nebylo možné. Provinciál P. Šilhan si nicméně přál, aby jezuitští patres byli kněžské službě co nejlíže, a proto se začali členové řádu více angažovat do farní správy diecézí.³¹¹ Vzpruhou se stala také návštěva české provincie generálem řádu,³¹² který přicestoval v květnu 1969 na dřívější Šilhanovo pozvání. Kometa nadějně svobody však nezářila dlouho a počátkem sedmdesátých let zmizela v normalizační šedi.

Perzekuce sedmdesátých a osmdesátých let se od tvrdosti a nekompromisnosti let padesátých lišila. Zejména už nedocházelo k tak centralistickému postupu soustřeďování. Z členů Tovaryšstva se na mušku soudů a do věznic cel dostal jen P. František Lízna. Ostatní nicméně byli represím přítomni formou výslechů, sledování apod.

V jezuitském řádu se odehrála roku 1971 významná změna na provinciátu. Novým představeným se po čtvrt století dlouhém období P. Šilhana stal P. Jan Pavlík.³¹³ Jeho přístup, v době nemožnosti utváření řeholních společenství (až na výjimky na Moravci a Oseku), navazoval na provozování farní správy v duchu svého předchůdce. Ačkoliv rozhodně takový systém nebyl režimu po chuti, přece jen zabraňoval společné činnosti řeholníků. Navíc se v církevních strukturách pohybovali komunisticky loajální duchovní, kteří se vynasnažili držet církev pod režimními opatřeními – ovšem se stále slábnoucí silou. Nicméně snaha tovaryšstva žít ve společenství byla improvizovaně organizována vytvářením regionálních komunit.³¹⁴

Po revoluci a demokratické proměně uzrál čas na obnovu provincie. Jezuitům byl mezi prvními navrácen Svatý Hostýn a Velehrad, který už v dubnu 1990 poctil papež Jan Pavel II. svou návštěvou, a kde zároveň vyjádřil svá očekávání nad rozvojem Velehradu jako střediska východoevropské kultury a zbožnosti.³¹⁵ Dalším objektem pro působení jezuitů se stala tradiční pražská rezidence u svatého Ignáce, kam se přesunul i úřad provinciála (za P. Jana Pavlíka se nacházel v Brně). Za čtvrtou polistopadovou lokalitou zaměřili tovaryši do slezského Českého Těšína a malá komunita řeholníků vznikla také v Brně kolem kostela Nanebevzetí Panny Marie,

³¹⁰ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 167.

³¹¹ Tamtéž, s. 169.

³¹² Vůbec první v dějinách provincie českých zemí. – Tamtéž, s. 219.

³¹³ Tamtéž, s. 173.

³¹⁴ Měli svého představeného, organizovala se setkání. Myšlenkou bylo žít, co nejvíce pospolu v rámci režimního dohledu. – Tamtéž, s. 184.

³¹⁵ Tamtéž, s. 209.

Hradci Králové (jen dva jezuité) a Rychnova nad Kněžnou (tři tovaryši). Jinak působili jezuité v diecézní správě na farátech, což se ukázalo jako významný faktor, s jehož řešením se v rámci obnovy muselo počítat. Budoucnost provincie se dala do pohybu po návštěvě generála řádu P. Kolvenbacha koncem roku 1990. Nedlouho po ní bylo oznámeno jméno nového provinciála – P. Josefa Čupra. Střídání stráží se u svatého Ignáce v Praze odehrálo 7. dubna a před Tovaryštvem se otevírala nová kapitola.

Česká jezuitská stopa prošlapávala cestu tuzemské provincii také v zahraničí. Řím jako nejvýznamnější destinace byl již představen. Čeští patres působili také v Londýně (např. P. Jan Lang, P. Josef Pazderka³¹⁶), Francii (P. Petr Kolář³¹⁷), Spojených státech, Kanadě (P. Václav Feřt) či Japonsku (P. Ludvík Armbruster). V následné obnově řádu sehrála exilová zkušenost podstatnou roli.

Dlouhé roky života řádu v rozptýlení sebou unášely i neslavné činy svých členů. Např. scholastik Jaroslav Vančura se zapsal jako „pokrokový“ jezuita za svou spolupráci s režimem.³¹⁸ Větším problémem se však stala sestupná tendence členů řádů. Jestliže před perzekucí bylo jezuitů v české provincii přes dvě stě, v roce 1990 měl řád k dispozici sto dvacet dva tovaryšů.³¹⁹ Česká tendence ale korespondovala s celosvětovým klesajícím počtem jezuitů, jež je dáván do souvislostí s krizí církve paradoxně v době po „lidu bližších“ reformách druhého vatikánském koncilu.³²⁰ Od poloviny šedesátých let, kdy se absolutní počet členů pohyboval okolo třiceti šesti tisíc, docházelo k postupnému poklesu. Velmi omezené možnosti přijímání noviců, jejich formace, ale i výstupy z řádu během disperze, byly dalším úkolem, jehož řešení patřilo do devadesátých let.

³¹⁶ P. Josef Pazderka SJ (* 21. března 1934, † 8. dubna 2002) studoval ve stejné třídě jako P. Čupr na gymnáziu na Velehradě, středoškolská studia ukončil v Břeclavi. Do Tovaryšstva vstoupil roku 1968 v Rakousku a roku 1974 byl vysvěcen na kněze. Následně odešel do Londýna, se kterým spojil exilovou práci – pastorece krajanů ve Velké Británii. Po listopadových událostech byl povolán do české provincie a roku 1991 se stal ekonomem provinciální kurie P. Čupra. Koncem devadesátých let opět odešel do Londýna. Zemřel v České republice. – PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelé jezuitu, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 697–700.

³¹⁷ P. Petr Kolář SJ (* 7. února 1941) vystudoval Vyšší průmyslovou školu energetickou v Ostravě-Vítkovicích a pracoval v Ostravsko-Karvinských Elektrárnách. Roku 1968 nastoupil do noviciátu Societas v Rakousku, studoval v Mnichově, Lyonu, Paříži a Spojených státech. Na kněze byl vysvěcen roku 1975. Pracovně působil na pařížském arcibiskupství. V letech 1991–1993 byl sociem P. Čupra v provinciálské službě a věnoval se sdělovacím prostředkům. Francouzské velvyslanectví mu udělilo roku 2007 vyznamenání Řád čestné legie. Dnes je součástí pražské komunity Tovaryšstva. – Petr Kolář. In: *Jesuit.cz* [online]. [cit. 11.2.2023]. Dostupné z: <http://www.jesuit.cz/clen.php?id=3>.

³¹⁸ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 137.

³¹⁹ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 194.

³²⁰ JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. Voznice: Leda, 2022, s. 680.

3.2 Tovaryšstvo devadesátých let

Jméno nového provinciála vzešlo ze svolání konzultu (rady), které se kromě dosavadního představeného provincie účastnili i nejbližší spolupracovníci. Každý z nich sepsal jména tří spolubratrů, jež byli podle jeho mínění vhodní kandidáti pro službu. Následně byla jména zaslána do Říma generálovi řádu, jehož úkolem bylo s pomocí zaslanych preferencí stanovit nástupce jezuitské jednotky.³²¹ Jmenování P. Josefa Čupra provinciálem, vzhledem k jeho nepůsobení v hranicích Československa, bylo překvapením, nicméně určité důvody ustanovení lze pojmenovat a jejich představení bude věnován prostor níže.

8. dubna 1991, den po převzetí úřadu, byl českým tovaryšům zveřejněn První list provinciála, v němž kromě jiného poznamenal: „Ujímám se služby, kterou mně svěřil Otec Generál. Vroucně prosím Pána o světlo a sílu Ducha svatého, abychom společně rozpoznali a dokázali, v této době, odevzdaně plnit jeho vůli. Většinu z vás neznám, tím méně každodenní starosti a problémy. Mám proto v úmyslu co nejdříve vás osobně navštívit a přátelsky se pobavit.“³²²

V nejbližších týdnech byl plán poměrně jasný. V horizontu následujících let postuloval několik dílčích oblastí, kudy by provincie měla směřovat. Především zaměření se na nutnost obnovy po duchovní a materiální stránce, důležitost nejen scholastické formace, soustředění se na nová povolání a rozvinutí dalších forem apoštolátu.³²³ V letech provinciálského úřadu (1991–1998) se následně snažil o naplnění svých slov, samozřejmě s pomocí Boží.

3.2.1 Udat směr

Jmenováním nového představeného se česká provincie dostala do běžného systému fungování jako v ostatních koutech světa.³²⁴ Pro P. Čupra a spolubratry to znamenalo především tři veledůležité změny, kterým se dostávalo v určité míře hned po pádu režimu v nové svobodě Československa.

Prvním bodem se stalo opětovné napojení na Řím. Od vypovězení Ottavia de Livy, československou vládou neuznaného jako chargé d'affaires, z roku 1949³²⁵

³²¹ ČUPR, Josef a Ludmila MARTÍNKOVÁ. Z uprchlického tábora na provincialát: rozhovor s P. Josefem Čuprem. *Katolický týdeník*. 1991, 2(19), s. 1.

³²² Archiv Tovaryšstva Ježíšova v Praze, První list.

³²³ Archiv Tovaryšstva Ježíšova v Praze, První list.

³²⁴ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 219.

³²⁵ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 636.

se republika izolovala od Vatikánu a s ní byli odštěpeni od generální kurie i jezuité.³²⁶ Od počátku devadesátých let byla však česká provincie opět ve stabilním kontaktu s úřadem P. Petera-Hanse Kolvenbacha. P. Čupr pak měl za povinnost Řím každoročně informovat o stavu českého provincie Tovaryšstva v souhrnném dopisu. Se svými spolubratry se mohl u generála také radit v případě nesnadných otázek týkající se nových investic (v době církevních restitucí byla takováto možnost obzvláště důležitá), přijetí či vystoupení člena do/z řádu apod.³²⁷ Pro chod provincie byla korespondence s generalátem nezbytná.

Podstatná změna se odehrála v rámci bydlení. Po létech atomizace řádu se začala naplňovat myšlenka tradičního komunitního žití. To znamenalo opouštět farní správu spadající pod episkopát a uchýlovat se na své rezidence a věnovat se jezuitskému apoštolátu. Vazba, která však v průběhu let vznikla mezi Tovaryštvem a farnostmi diecézí, jejichž správci byli mnozí jezuité, nešla uvolnit ze dne na den a vyžadovala trpělivost. Obnovené diecézní fungování mělo také své potíže a vyjednávání s biskupy mnohdy nebyla jednoduchá.³²⁸ S citlivostí bylo potřeba přistupovat i k vzájemnému soužití v rezidenčních domech. Navracení jezuitů na stará působiště se neobešlo bez komplikací. Mnohdy byla místa v rukou kněží, na které si místní věřící zvykli. Příchod Societas nemohl zavedené pořádky dramaticky rušit a ke svému apoštolátu musel prošlapávat cestu pomaleji. P. Josef Čupr ale považoval znovu učení se vzájemnému soužití jako jeden ze základních kamenů jezuitské novostavby.³²⁹ Po létech nuceného samotářství představovalo žití ve společenství spolubratrů další důležitý úkol pro budoucí konsolidaci řádu.

Třetí změna spočívala v obnovení formace. Kurie si uvědomovala, že jedině řádnou jezuitskou formací lze zabezpečit řád do následujících let. V provincii však byla i část jezuitů jejichž scholastická léta byla narušena politickou změnou (např. P. Jan Pavlík vstoupil do řádu jako diecézní kněz v roce 1947) a nemohli tak projít jezuitskými školami. Odlišná výchozí situace (teologie studovaná v rámci seminářů, a ne jezuitských institutů a následně spojená s úřady farních kněží) profilovala jiný formát přemýšlení, než se kterým se pak vraceli čeští jezuité z exilu. Z toho pramenily mnohé otázky, jak bude provincie vypadat.

³²⁶ Odloučení nebylo zcela totální a po celých čtyřicet let (viz audience P. Františka Šilhana v Římě, jmenování nového provinciála P. Jana Pavlíka), nicméně bylo dosti omezující. Obnovení diplomatických styků s Vatikánem, po éře izolace a Ostpolitik, se odehrálo v prosinci 1989, kdy se také kontakt českého provincialátu s úřadem generála stal legální a neperzekuovaný. – Tamtéž, s. 676.

³²⁷ STUHLÝ, Josef, bydliště Kozí 8, Brno, *provinciál českého Tovaryšstva v letech 2013–2019*, záznam učiněn 18. listopadu 2022.

³²⁸ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 211.

³²⁹ ČUPR, Josef a Ludmila MARTÍNKOVÁ. Z uprchlického tábora na provincialát: rozhovor s P. Josefem Čuprem. *Katolický týdeník*. 1991, 2(19), s. 8.

Z části se na ně implicitně odpovědělo volbou nového představeného se světovou zkušeností, jehož znalosti o poměrech v Tovaryšstvu Československa byly kusé. Pro některé však představovala neznalost prostředí provinciálovu výhodu.³³⁰ Silnějším potvrzení světové orientace českých jezuitů se stalo ustanovení provinciální kurie po dlouhých letech jejího neobsazení.³³¹ Sociem (pomocník, rádce provinciála) byl v dubnu 1991 jmenován P. Petr Kolář, který exilová léta strávil primárně ve Francii.³³² Druhým členem byl P. Josef Pazderka jmenovaný jako tzv. ekonom od prosince 1991,³³³ jehož zahraniční destinací se v době perzekuce stal Londýn. Jmenování P. Čupra a spol. šlo chápat jako snahu vnést do české provincie západní zvyklosti Tovaryšstva, které v ní po létech nucené izolace byly přítomny mnohem méně než v provinciích v Itálii či Rakousku. V jejich kněžské/řeholní identitě, jakkoliv jde částečně o individuální záležitost,³³⁴ však reprezentovala důležitou složku i sociální skupina, kolem které v exilu působili.

Největší potíže se řešily zejména v personálních otázkách. Ačkoliv počet mladých členů na počátku devadesátých let představoval pozitivních dvacet devět mužů,³³⁵ chyběla generace středního věku, která by mohla přebírat práci svých starších spolubratrů. To bylo důvodem rozhodnutí neobnovovat meziválečný Filozofický institut v Děčíně (provizorně byl chvíli scholastikát zřízen ve Štěpánově a na olomoucké teologické fakultě), ale posílat scholastiky na studia do jezuitských škol v zahraničí³³⁶ (zejména do Krakova, Mnichova, Dublinu či Říma). Rozhodnutí korespondovalo s kurijsní exilovou zkušeností a vědomím toho, že mladí tovaryši se obohatí o zahraniční rozhled. Na druhou stranu otec provinciál kromě přesunutí

³³⁰ ČUPR, Josef a Vladimír TOMEČEK. Páter provinciál nejen o radosti, kritice a kritikách. *Jezuité*. 1995, 4(5), s. 3.

³³¹ P. Jan Pavlík neměl totiž žádného socia. – PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 212.

³³² Ve funkci byl do konce roku 1993, pak jej na necelé dva roky nahradil ekonom P. Josef Pazderka. 8. listopadu 1995 se sociem stal nacisty i komunisty vězněný P. Rudolf Dušek. – Archiv Tovaryšstva Ježíšova v Praze, Catalogus provinciae Bohemiae 1992, 1995 a 1996.

³³³ Archiv Tovaryšstva Ježíšova v Praze, Catalogus provinciae Bohemiae 1992.

³³⁴ HANUŠ, Jiří a Petr HUSÁK. Kněžská identita ve 20. století. In: HANUŠ, Jiří a kol. „Služebníci neužiteční“: kněžská identita v českých zemích ve 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015, s. 11.

³³⁵ ČUPR, Josef a Ludmila MARTÍNKOVÁ. Z uprchlického tábora na provincialát: rozhovor s P. Josefem Čuprem. *Katolický týdeník*. 1991, 2(19), s. 8.

³³⁶ ČUPR, Josef a Petr RADOSTA. Evangelizace inteligence: není vědního oboru, který by jezuité neobohatili svým bádáním. *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*. Moravské vydání. 1993, 49(147), s. 7.

scholastických studií do zahraničí plánoval také založení vzdělávacího centra české jezuitské provincie.³³⁷

Pro srovnání na Slovensku začali řídit provincií Slováci, co strávili komunismus na Slovensku.³³⁸ Po revoluci měli početnější stavy (o třicet dva členů více – i v souladu s větší katolickou tradicí než v Česku) a rozhodli se otevřít vlastní teologický institut v Bratislavě a formaci ponechat zčásti na domácím území.³³⁹

Scholastická studia mimo českou provincii se stala jedním ze zásadních rozhodnutí, které je platné i pro dnešní Tovaryše z české provincie. Rozhodnutí v sobě neslo pozitiva (mezinárodní rozhled globálního jezuitského společenství) i negativa (nehromadila se inteligence v okruhu jezuitských škol, česká provincie se stala více globální a univerzální než českou) věci se střídajícím dopadem. Později, v rámci evropské integrity řádu,³⁴⁰ se však rozhodnutí ukázalo jako předvídaté řešení.

3.2.2 Zaměření jezuitského řádu

V době komunismu se jezuité soustředili zásluhou provinciála P. Pavlíka na to, „co bylo možné – tedy být farním knězem“³⁴¹ a tam sloužit lidem. Jednoduše šlo vystopovat silné pastorační zaměření související s větším propojením jezuitských patres s diecézním kněžstvím. Jakkoliv šlo o důležitou službu, nepatřila k hlavním nástrojům, kterými Ignácovi pokračovatelé působili mezi lidmi. Logické se stalo, že jezuité staré gardy chtěli v české provincii navázat tam, kde skončila. Tovaryši se začali vracet na Velehrad, Svatý Hostýn, do Bohosudova, uvažovalo se o obnovení filozofie v Děčíně apod. Za čtyřicet let ale uteklo množství vody a díky druhému vatikánskému koncilu, jehož myšlenky, zejména jezuitských intelektuálů v čele s P. Karlem Rahnerem (např. akcentování ekumenismu, úvahy o instinktivní znalosti Boha apod.),³⁴² katolický svět posunuly dál (respektive blíže k věřícím). Nechat čtyři dekády bez povšimnutí tak nebylo možné.

³³⁷ Cílem bylo vytvořit instituci, která by aktuálními vědeckými metodami zkoumala kulturní otázky. Plán se přetvořil ve skutečnost v podobě Centra Aletti, jehož autorství a realizace stála za P. Tomášem Špidlíkem. – AMBROS, Pavel. Od obnovy k dynamické stabilitě? Přítomnost jezuitské komunity v Olomouci po roce 1989. In: *Všechno je milost: sborník k počtě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008, s. 343–344.

³³⁸ Zároveň během komunismu slovenští tovaryši studovali teologii v rámci tajných jezuitských příprav (oproti diecézně zaměřenějším Čechům v seminářích) a s pádem režimu tak byli „jezuitsky“ kvalifikovanější. – STUHLÝ, Josef, bydliště Kozí 8, Brno, *provinciál českého Tovaryšstva v letech 2013–2019*, záznam učiněn 18. listopadu 2022.

³³⁹ VANI, Emil. Slovensko: první kroky byly učiněny. *Jezuité*. 1994, 3(5), s. 11.

³⁴⁰ Srov. s. 89.

³⁴¹ STUHLÝ, Josef, bydliště Kozí 8, Brno, *provinciál českého Tovaryšstva v letech 2013–2019*, záznam učiněn 18. listopadu 2022.

³⁴² WRIGHT, Jonathan. *Jezuité: misie, mýty a dějiny*. Praha: BB/art, 2006, s. 263.

S příchodem exilové kurie byl naznačen směr. Do určité míry byl převážen „antagonistickými“ představami části domácího proudu. Hledání kompromisů v těchto otázkách udávalo zaměření Tovaryšstva devadesátých let a ovlivnilo jej dodnes. Podobná „polarizace“ se však řešila i na diecézní úrovni, kde zlatá střední cesta zachování tradičního a svobodného „rozvinutí progresivních prvků“³⁴³ zůstávala překvapivě málo prošlapávána. V jezuitské transformaci byla přítomná o něco více. Jakkoliv nabízela cesta znovuzakládání české provincie Tovaryšstva mnohdy složité kilometry k projití (dva hlavní názorové „bloky“), jezuita P. Pavel Ambroz o ní napsal: „Přesto vnímám jejich činnost jako poctivý zápas o rozlišování a nepropadání lacinému náboženskému importu receptů nebo svévolné improvizaci.“³⁴⁴

Priority provincie v polovině devadesátých let dle P. Čupra představovaly: exercicie, univerzitní mládež a Sdružení křesťanského života (obdoba mariánských družin), vzdělání a vyučování, tisk, sociální apoštolát a misie.³⁴⁵ Potvrdily se výše uvedená slova o zachování starého a s Tovaryštvem neodmyslitelně spjatého (exercicie, misie) s rozšířením o nové formy (univerzitní mládež). Limitující se však ukázal počet členů neumožňující větší dosah apoštolátu. Přesto se pomalu provincie stavěla na vlastní nohy.

Nepostradatelnou složku tvořili také věřící. V porevoluční době měla jen menší část z nich „osobní zkušenost živého společenství víry a velkorysou otevřenost pro hledající.“³⁴⁶ Pastorce vysokoškolačů či dosah jezuitských médií hlásal ignaciánskou spiritualitu a skrze ni cílil na živý vztah s Bohem. Vysokoškolské katolické hnutí se na počátku devadesátých let spojilo s komunitou jezuitů a do dnešních dnů hraje v provincii důležitou úlohu. Pro Novou evangelizaci³⁴⁷ byly používány také sdělovací prostředky. V rukou tovaryšů byla česká sekce Vatikánského rozhlasu, zakrátko po svém příchodu začal působit v náboženské redakci Českého rozhlasu socius P. Petr Kolář. Pustil se i do redigování bulletinu Jezuité,³⁴⁸ jehož stránky do současnosti

³⁴³ Jednalo se např. o přístup ke skryté církvi. – KAPLÁNEK, Michal. Kněží a laici ve farní pastoraci. In: HANUŠ, Jiří a kol. „Služebníci neužiteční“: kněžská identita v českých zemích ve 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015, s. 149–150.

³⁴⁴ AMBROS, Pavel. Dědici i tvůrci. Jezuité v Českých zemích v letech 1851–2005. *Teologické texty*. 2006, 17(3), s. 126.

³⁴⁵ ČUPR, Josef. Ze zprávy P. provinciála na setkání scholastiků dne 28. 12. 1994. *Jezuité*. 1994, 3(6), s. 2.

³⁴⁶ STŘÍBRNÝ, Jan. Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století: sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.–12. září 1999*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 87.

³⁴⁷ Termín použitý Janem Pavlem II. v osmdesátých letech dvacátého století o potřebě ne znovu ale nově předávat myšlenky „radostné zvěsti“.

³⁴⁸ V devadesátých letech nejčastěji vycházelo šest čísel ročně. Bulletin se v počátcích obnovy provincie stal nejdůležitějším komunikačním prostředkem řádu. – KOLÁŘ, Petr. Úvodní slovo. *Jezuité*. 1993, 2(4), s. 93.

informují čtenáře o ignaciánském dění v české provincii i za jejími hranicemi. Tiskový aparát později doplnilo nakladatelství Refugium Velehrad-Roma pod olomouckým Centrem Aletti soustředující se na mezináboženský dialog a východní spiritualitu. Působení v sociálních službách nezůstávalo jen součástí experimentů v noviciátu či třetí probaci, ale stalo se doménou P. Františka Lízny, který se staral o vězně, nemocné a pastoračně účinkoval mezi Romy.

Tradiční državy Tovaryšů jako Velehrad a Svatý Hostýn se věnovaly tradiční službě dávání duchovních cvičení.³⁴⁹ V tomto směru proběhlo razantní posílení v Českém Těšíně a Kolíně, kde nové prostory umožnili hlouběji rozvinout exerciční činnost (viz následující podkapitola Nové projekty provincie). Ze svých rezidencí se jezuité podíleli na farní práci kolem rektorátních chrámů a opět aktivizovali laickou spolupráci ve společenstvích Sdružení křesťanského života.³⁵⁰ V čem se nepodařilo dosáhnout věhlasu byla pedagogická činnost – kdysi poznávací znak řádu. Do provozu se dostala gymnázia v Brně i Bohosudově, učitelský sbor však byl jezuitskými patres zastoupen marginálně. Kapacity nedovolovaly vytvořit podobné projekty jako velehradské gymnázium při papežské koleji. V provincii samozřejmě byli členové, kteří pedagogicky působili na univerzitách po celém světě (např. P. Tomáš Špidlík a P. Richard Čemus zejména v Římě, P. Ludvík Armbruster v Japonsku, P. Pavel Ambros jako děkan teologické fakulty v Olomouci a mnozí další), nicméně ucelená koncepce školství uvedena do provozu nebyla. Částečnou kompenzaci představovala pastorační péče o vysokoškolské studenty v akademických farnostech.

Zaměření české provincie do jisté míry potvrdila i největší událost řádu devadesátých let. V první čtvrtině roku 1995 v Římě, po předchozím vyhlášení P. Petera-Hanse Kolvenbacha, proběhla třicátá čtvrtá generální kongregace Tovaryšstva Ježížova.³⁵¹ Důvodem nebyla jako obvykle nová volba generála, ale přizpůsobení církevního práva Tovaryšstvu kvůli obnovenému kodexu všeobecného církevního práva (Codex iuris canonici) z roku 1983.³⁵² Výsledkem nebyla jen samotná adaptace právního systému Societas, ale i společné potvrzení delegátů, že pro Tovaryšstvo je klíčová jeho duchovní hodnota a vztah s Bohem především skrze modlitbu.³⁵³ K potvrzení došlo také v oblasti věrnosti Petrovu

³⁴⁹ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 197.

³⁵⁰ KOPECKÁ, Dagmar a Pavel MAREŠ, edd. *Řeholní život v českých zemích: řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014, s. 99.

³⁵¹ ALTRICHTER, Michal, ed. *Jezuité v historickém přehledu*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002, s. 48.

³⁵² ČUPR, Josef. Otec provinciál o Generální kongregaci. *Jezuité*. 1995, 4(2), s. 11.

³⁵³ Tamtéž.

nástupci.³⁵⁴ Primární exerciční zaměření české provincie tak s výsledkem kongregace souznělo. Všeobecný církevní charakter řádu (od pastorační ve farnosti, intelektuální službě až po sociální apoštolát a sdělovací prostředky) byl potvrzen i faktem, který působení Tovaryšstva viděl „v církvi a pro církve“.³⁵⁵

Čuprova shrnující vize spočívala v „morální a duchovní obnově“³⁵⁶ českého národa, ke které chtěl jezuitský řád přispět. Jakkoliv se jednalo o heroický a z části snový axiom, slova provolaná do větru to nebyla. Tovaryšstvo svým univerzálním rozměrem zaujímalo pevné postavení v obnoveném církevním světě České republiky, muselo však akceptovat skutečnost, že ono postavení církve bylo mnohem chatrnější a se stále ustupujícím vlivem než v době před vznikem komunistického státu.

3.2.3 Nové projekty provincie

Obnova provincie zahrnovala kromě rekonstrukcí a restaurátorských prací i vznik novostaveb, které umožnili jezuitům rozšířit svou aktivitu. Na druhou stranu na ně bylo zapotřebí uvolnit velkou sumu peněz – nezbytné se jevílo prošetření, zdali záměr stavby má potenciál přestát zub času. Otec provinciál a zejména jeho ekonom zaujímali ve schvalovacím procesu nejvyšší příčky.

Největší investice přišly zkraje devadesátých let. Finanční toky byly značné a musela se shánět peněžní podpora.³⁵⁷ Česká provincie neoplývala bohatstvím a projekty z části platila z prostředků, které poskytly spřátelené zahraniční destinace jezuitů ve Španělsku nebo Německu.³⁵⁸ Pomohl také fond v Římě dřívějšího viceregenta P. Špidlíka, kam přicházely výtěžky členů řádu během exilového pobývání.³⁵⁹ České projekty podpořilo finanční částkou i konto generálního úřadu

³⁵⁴ Došlo jím k definitivnímu zažehnutí období ochlazených vztahů mezi generalátem a Janem Pavlem II, kdy po nemoci generála P. Arrupeho z roku 1981, byl pro dobu do nového svolání generální kongregace jmenován jezuitský komisař určený papežem. Intervence Jana Pavla II jezuitský řád rozrušila. Nicméně se ukázalo, že prozatímní generál dokázal papeže ubezpečit, že v Tovaryšstvu nepřátelé nejsou. Přesto papež povolil svolání třicáté třetí generální kongregace až v roce 1983. Z té vyšel v roli představeného Holanďan P. Kolvenbach. Svatý otec následně navštívil jezuitskou kurii v Římě, kde se členy celebrou mši. Období ochlazení tak pomínulo. – O'MALLEY, John W. *Jezuité: historie řádu od Ignáce z Loyoly do současnosti*. Praha: Pragma, 2015, s. 103–104.

³⁵⁵ ČUPR, Josef. Otec provinciál o Generální kongregaci. *Jezuité*. 1995, 4(2), s. 11.

³⁵⁶ ČUPR, Josef a Petr RADOSTA. Evangelizace inteligence: není vědního oboru, který by jezuité neobohatili svým bádáním. *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*. Moravské vydání. 1993, 49(147), s. 7.

³⁵⁷ STUHLÝ, Josef, bydlíště Kozí 8, Brno, provinciál českého Tovaryšstva v letech 2013–2019, záznam učiněn 18. listopadu 2022.

³⁵⁸ PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 214.

³⁵⁹ STUHLÝ, Josef, bydlíště Kozí 8, Brno, provinciál českého Tovaryšstva v letech 2013–2019, záznam učiněn 18. listopadu 2022.

v Římě. Peníze se postupně dávaly dohromady a postupně také odcházely do nových provinčních aktiv.

Pilotní „projekt“ nového člena ztělesňuje noviciát, neobrazně šlo o případ obnovy české provincie. Noviciát fungoval první dva roky na Svatém Hostýně. Pro nečekaně velký zájem (během dvou let vstoupilo osmnáct noviců) převyšující kapacitu domu a pouťový charakter místa, které skýtalo méně prostoru pro ztišení, se přesunul na novou lokaci u Labe – Kolína.³⁶⁰ Jezuitští patres zde dospěli k dohodě s řádem kapucínů, který Tovaryšstvu za symbolickou částku pronajímal jejich klášterní areál, jehož objekt restituovali, ale nedisponovali kapacitou k naplnění.³⁶¹ Stěhování se po nutných stavebních úpravách uskutečnilo na podzim roku 1992, v polovině listopadu byl dům generálem P. Kolvenbachem oficiálně evidován jako Probační dům ctihodného Martina Středy.³⁶² Velká kapacita vyhovující prvním ročníkům se bohužel ukázala být až příliš velká. Brzká porevoluční léta se v české provincii vymykala západnímu trendu úbytku členů.³⁶³ Na jeho vlnu se začala dostávat v polovině devadesátých let, kdy se přírůstky noviců pohybovaly v řádu velmi nízkých jednotek.³⁶⁴ V tomto ohledu byly odhady P. Čupra a spol. až příliš optimistické. Z části se nechaly unést porevoluční euforií vstupování do řádu ve velkém a z části v nich převážily snahy domácího proudu odvolávající se k před režimním rokem, kdy ale měla provincie dvakrát tolik členů.

Opravovalo a rekonstruovalo se v podstatě na všech místech (Bohosudov, u svatého Ignáce v Praze, na Velehradě atd.), stavba nových domů ale byla záležitostí Brna a Českého Těšína. V obou případech se začalo roku 1992.³⁶⁵ Rezidence v Brně se stavěla nedaleko rektorátního chrámu v Kozí ulici a kompletního dokončení se jí dostalo brzy po polovině devadesátých let. Komunita se podílela na pastorači, pořádala duchovní obnovy, představovala sídlo Vysokoškolského katolického hnutí apod. V Českém Těšíně byla stavba nového exercičního domu hotová koncem roku 1994 a tehdy se v ní konaly i první duchovní cvičení.³⁶⁶ Stavba se stala centrem ignaciánské spirituality českého území a naplňovala hlavní vytyčené zaměření provincialátu.

³⁶⁰ STUHLÝ, Josef, bydliště Kozí 8, Brno, *provinciál českého Tovaryšstva v letech 2013–2019*, záznam učiněn 18. listopadu 2022.

³⁶¹ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 465.

³⁶² Z našich domů. *Jezuité*. 1993, 2(1), s. 30.

³⁶³ O'MALLEY, John W. *Jezuité: historie řádu od Ignáce z Loyoly do současnosti*. Praha: Pragma, 2015, s. 107.

³⁶⁴ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 466.

³⁶⁵ Zprávy. *Jezuité*. 1992, 1(4), s. 122.

³⁶⁶ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 333.

Závěrečné působení P. Josefa Čupra ve funkci představeného se neslo v období otevření instituce intelektuálního apoštolátu Centra Aletti v Olomouci koncem roku 1997. Samotná Olomouc byla jezuitskou komunitou obydlená nedlouho předtím v roce 1995.³⁶⁷ Cílem bylo vybudování studijně kulturního střediska jako místa pro setkání a navazování vztahů zejména s křesťanským východem. Navazovalo se na práci Centra Aletti v Římě.³⁶⁸ Ekumenickým posláním instituce plnila Česká provincie výsledky třicáté čtvrté generální kongregace, která vyžadovala nasazení síly Tovaryšstva na mezináboženský dialog.³⁶⁹ Součástí centra se stalo nakladatelství Refugium Velehrad-Roma předávající myšlenky ústavu v tiskové podobě. Čtenářům se dostávalo knih reflektující zejména teologii a historii řádu v několika edičních řadách (např. Souborné dílo Tomáše Špidlíka, Studie ruského myšlení, Societas apod.). Ekipa Centra Aletti vybuvovala pozoruhodnou úlohu v českém katolickém prostředí a rozvíjela spiritualitu křesťanského východu. Centrum se stalo důležitým projektem Tovaryšstva devadesátých let, které dokázalo ve svém poslání z větší části vytrvat do dnešních dní.

V následujících letech se ukázalo, že nové projekty byly předimenzované, Tovaryšstvo nemělo kapacity k jejich naplnění a muselo některé z nich postupně opouštět (např. Český Těšín, Bohosudov, Kolín). Ačkoliv rozhodnutí vznikla v dobré víře a k větší slávě Boží, úbytku patres vzdorovat nemohla. Personální otázky reprezentovaly oblast, která P. Čuprovi ležela v hlavě nejvíce.³⁷⁰ Tvrzení, že řád reprezentují členové a ne majetek, mu bylo více než jasné.

3.3 Provinciální roky

Období mezi lety 1991–1998 se zařadilo mezi nejintenzivnější. Práce na pozemcích Páně ztělesňovalo nutné obnovení režimu Tovaryšstva do běžného chodu. Bylo zapotřebí zasadit osivo, žnout, naplnit mlaty a přichystat se do dalších jar. Devadesátá

³⁶⁷ AMBROS, Pavel. Od obnovy k dynamické stabilitě? Přítomnost jezuitské komunity v Olomouci po roce 1989. In: *Všechno je milost: sborník k počtě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008, s.344.

³⁶⁸ Římské centrum otevřel jezuitský řád roku 1991 (v domě darovaném Tovaryšstvu paní Aletti) a stal se součástí Papežského východního institutu. Jezuité okolo P. Špidlíka a komunita řeholních sester měli za cíl vytvořit prostor zkoumající otázky sepjetí víry a kultury. Zaměřovali se na východní křesťanství a spiritualitu. Výstupem byly mnohé studijní pobyty badatelů z východní Evropy, akademická činnost na univerzitách, vydavatelství a ateliér duchovního umění. Centrum je v provozu dodnes. – KARCZUBOVÁ, Luisa. Centrum Aletti v Římě. In: ALTRICHTER, Michal a kol. *Velehrad na křižovatkách evropských dějin*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2016, s. 156.

³⁶⁹ 34. Generální kongregace. *Jezuité*. 1998, 7(1), s. 2.

³⁷⁰ ČUPR, Josef a Vladimír TOMEČEK. Páter provinciál nejen o radosti, kritice a kriticích. *Jezuité*. 1995, 4(5), s. 3.

léta měla pro P. Čupra nejmenší osobní ráz. Život a práci zobrazil do provincie, proto je pražské „úřadování“ popsáno zejména činností jezuitského teritoria. Přesto následující podkapitola osobní linku alespoň krátce sleduje.

P. Josef Čupr byl jmenován provinciálem na vrcholu sil v padesáti sedmi letech a téměř dvou dekadách jako člen Societas Iesu a kněžské služby. Znal hloubku řeholního života a v zahraničí se obohatil o mnohé zkušenosti. I takto lze nahlížet na důvody „kariérního“ povýšení. Na otázku, proč právě P. Josef Čupr, nelze ovšem dostat odpověď bez spekulativní roviny. Rozhlasové vlny Rádia Vatikán uvedly ve veřejnou věc jeho hlas, charakter dal vyniknout během předlistopadové návštěvy římské kurie tehdejšího provinciála P. Jana Pavlíka. Ten po návratu osobně vyjádřil Čuprovi v dopise díky za průvodcovství po Římě a poznamenal: „Jsem rád, že mám o Tobě docela konkrétní a velice milou představu.“³⁷¹ Skutečné příčiny generálova rozhodnutí však byly a mají zůstat skryty. Sám nově ustanovený český provinciál nepokládal jmenování za čistě lidskou záležitost³⁷² a jako už mnohokrát v životě, i tentokrát se v rozhodnutí spolehnul na Boha.

Práci na provincialátě začal vykonávat závěrem Ignaciánského roku (září 1990 až červenec 1991), který souvisel s pěti stým výročím narození malého velkého muže – svatého Ignáce z Loyoly.³⁷³ Úřad vykonával z pražské rezidence Tovaryšstva v Ječné ulici u jezuitského chrámu na Karlově náměstí. Praha mu poskytla zázemí, ale s funkcí se pojily velmi časté cesty po domácích i zahraničních teritoriích. První z nich se odehrála ještě v nástupním měsíci, kdy se účastnil setkání provinciálů východního teritoria v Krakově.³⁷⁴ Shromáždění představených, ve formě konference evropských provinciálů nebo jen v rámci východoevropské asistence,³⁷⁵ se zapisovalo do programu P. Čupra pravidelně dvakrát ročně a v různých evropských destinacích. Závěrem léta podnikl druhou velkou cestu na americký kontinent. Opět zavítal do kanadského Montrealu, kde P. Feřt v šedesátých letech založil českou misii. V Kanadě absolvoval exercicie a později navštívil také Washington.

Během prvního roku své služby se ale především seznamoval se spolubratry v jezuitských domech. Provinciálská služba obnášela časté schůzky na arcibiskupstvích, biskupstvích a státních úřadech. Řešily se věci pastorační,

³⁷¹ Archiv Josefa Čupra.

³⁷² ČUPR, Josef a Ludmila MARTÍNKOVÁ. Z uprchlického tábora na provincialát: rozhovor s P. Josefem Čuprem. *Katolický týdeník*. 1991, 2(19), s. 1.

³⁷³ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 129.

³⁷⁴ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 4 Diáře B (1984–1993), diář na rok 1991.

³⁷⁵ Asistenci tvoří v jezuitském řádu několik sousedních provincií. Česká provincie patří od roku 2008 do asistence s názvem Europa Centro-Orientalis zahrnující jezuitská teritoria od Německa po Kavkaz. – BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 131–132.

ale i opravy, rekonstrukce a s nimi spojené finance. Vizitační cesty rezidencí častokrát převyšovaly délku pobytu v Praze. S pracovním tempem se špatně vyrovnávaly stupňující se bolesti hlavy, které mu komplikovaly plnění služebních povinností, a díky kterým podstoupil bez větších výsledků i lékařské vyšetření.³⁷⁶ Každoročně se nicméně účastnil ztišení v rámci exercicií, v roce 1992 tomu bylo např. na Svatém Hostýně.³⁷⁷

Pohyb po moravských destinacích propojoval s Blanenskem – návštěvami zejména v Rájci-Jestřebí, kde dožívala jeho vychovatelka teta Anna Plhoňová, ale i rodné Býkovice a obce, ve kterých žilo jeho sedm sourozenců. Rád zajel na pouť do Sloupu v Moravském krasu.³⁷⁸ V místním chrámu Panny Marie Bolestné dával znát svou tradiční velkou mariánskou úctu. Na hřbitově v Dlouhé Lhotě pak chodil pozdravit své zesulé rodiče Františka a Františku. Srdcovou návštěvou byl vždy slovanský Velehrad.

Do Věčné města se vracel často, mnohdy i vícekrát do roku. Bylo tomu tak např. v roce 1992 na přelomu února a března, důvodem bylo setkání evropských provinciálů. P. Čupr byl tehdy již počtvrté s několika dalšími spolubratry přijat na audienci u Svatého otce Jana Pavla II.³⁷⁹ V tom samém roce byl na podzim do Říma pozván znovu, aby s otcem generálem P. Kolvenbachem a jeho ekonomem projednali pokračující českou obnovu. Při návštěvě mnohdy navštívil přítele P. Špidlíka nebo Nepomucenum. Zahraniční profil z dob exilu neztrácel, nedlouho po návštěvách Říma cestoval do Ženevy na jezuitskou konferenci evropských provinciálů, jindy byl destinací irský Dublin, španělská Manresa či slovinský Maribor.

Domácí provinční kongregací byl zvolen delegátem za české Tovaryšstvo na světovém zasedání řádu. V italské metropoli, která hostila třicátou čtvrtou generální kongregaci, pracoval během ledna, února a března roku 1995 jako člen komise o řeholním a komunitním životě.³⁸⁰ Osobní kontakt³⁸¹ s otcem generálem znovu navázal při jeho již druhé návštěvě české provincie během léta 1995.³⁸² P. Kolvenbach děkoval za vše, co se českým tovaryšům podařilo dát do chodu. Pro P. Čupra a spol. šlo o dobrou vizitku, stále ale bylo na čem pracovat. I proto několikrát

³⁷⁶ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 1996.

³⁷⁷ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 4 Diáře B (1984–1993), diář na rok 1992.

³⁷⁸ ČUPR, Josef a Vladimír TOMEČEK. Páter provinciál nejen o radosti, kritice a kritikách. *Jezuité*. 1995, 4(5), s. 4.

³⁷⁹ ČUPR, Josef a Vladimír SLÁDEK. Kristus nepatří do doby před dvěma tisíci lety: rozhovor s knězem jezuitou P. Josefem Čuprem. *Kolínský týdeník Pres*, 2004, 9(5), s. 7.

³⁸⁰ ČUPR, Josef. Otec provinciál o Generální kongregaci. *Jezuité*. 1995, 4(2), s. 11.

³⁸¹ Srov. Příloha 17.

³⁸² KOLÁŘ, Petr. Peter Hans Kolvenbach, generální představený tovaryšstva Ježíšova, podruhé v Praze. *Jezuité*. 1995, 4(4), s. 1.

za rok svolával konzult. V roce 1996 společně s patery Duškem, Ambrosem, Suchým, Kolářem, Pevným a Líznou projednávali plány i dispozice provincie do budoucna.³⁸³

Po téměř uplynulých sedmi letech od revoluce se uskutečnilo celoprovinční setkání na hostýnském vrchu.³⁸⁴ P. Čupr přivítal spolubratry v srpnových dnech a společně řešili aktuální otázky a bilancovali prozatímní výsledky.

Obvyklou zvyklostí v setrvání úřadu provinciála byly dvakrát tři roky.³⁸⁵ Doba „Čuprovy obnovy“ se z této skutečnosti drobně vychýlila. Generál P. Kolvenbach jmenoval jeho nástupce až v červnu 1997 – jubilejním roce svatého Petra Canisia (pět set let od úmrtí zakladatele české jezuitské misie), nicméně střídání proběhlo na druhou velikonoční neděli 19. dubna 1998 – v měsíci, jehož počátkem vešel P. Čupr do důchodového věku.³⁸⁶ Otec generál již v předešlém roce vyjádřil P. Čuprovi „hluboké uznání za všechno, co v posledních šesti letech vykonal pro provincii při reorganizaci jejího života“.³⁸⁷ Do konce služby představeného se stihl ještě s krajany účastnit svatováclavské poutě v Londýně a obvyklého, evropského, provinciálského shromáždění. Tentokrát v říjnu 1997 zavítal do maďarské obce Döbrököz. S ostatními patres řešili otázky poslání jezuitů ve třetím tisíciletí.

Žezlo představeného českých tovaryšů předal do rukou P. Vojtěcha Suchého, tehdejšího rektora brněnského jezuitského chrámu. Ve funkci socia P. Rudolfa Duška vystřídal v roce 1999 P. Ludvík Armbruster, ekonom P. Josefa Pazderku nahradil bratr Václav Dlapka.³⁸⁸ Výměna byla dokončena, úřad předán, provinciální roky skončily.

P. Čupr očekával, že rehabilitace Tovaryšstva bude záležitostí až dvaceti let.³⁸⁹ Pokračování P. Suchého a dalších provinciálů tak navazovalo na rozdělanou práci. Mandát P. Josefa Čupra byl úspěšný ve smyslu obnovy, podařilo se vzkrísit mnohé jezuitské domy, dokonce se vybudovaly některé nové (rezidence v Brně, Exerciční dům v Českém Těšíně) a rozšířily se formy apoštolátu (např. Centrum Aletti Olomouc). Zásadním rozhodnutím se stalo přesunutí filozofických a teologických studií do zahraničních destinací, čímž byla do budoucna zajištěna větší konektivita a s ní zároveň přišla určitá ztráta samostatnosti. Od exilové kurie se na počátku

³⁸³ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 1996.

³⁸⁴ KOLÁŘ, Petr. Setkání jezuitů na sv. Hostýně. *Jezuité*. 1996, 5(5), s. 1.

³⁸⁵ ČUPR, Josef a Ludmila MARTÍNKOVÁ. Z uprchlického tábora na provinciálát: rozhovor s P. Josefem Čuprem. *Katolický týdeník*. 1991, 2(19), s. 1.

³⁸⁶ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 1998.

³⁸⁷ Zprávy: Praha. *Jezuité*. 1997, 6(3), s. 29.

³⁸⁸ Archiv Tovaryšstva Ježíšova v Praze, Catalogus provinciae Bohemiae 1999 a 2000.

³⁸⁹ ČUPR, Josef a Ludmila MARTÍNKOVÁ. Z uprchlického tábora na provinciálát: rozhovor s P. Josefem Čuprem. *Katolický týdeník*. 1991, 2(19), s. 8.

devadesátých let očekávalo západní jezuitské směřování,³⁹⁰ P. Čupr a spol. by museli být hodně bezohlední, aby v takovém směru striktně razili porevoluční léta. Přistoupili ke smírnější verzi s prioritou samotné obnovy před zahraničním směřováním. Čemu zamezit nedokázali byl úbytek členů ve svých řadách sledující tendenci celoevropského regionu. Na začátku nového tisíciletí měla provincie devadesát osm tovaryšů, o dvacet čtyři méně než v roce 1990.³⁹¹ Nicméně zůstává faktem, že dnešní česká provincie stojí na základech P. Josefa Čupra a jeho blízkých spolupracovníků.

³⁹⁰ STUHLÝ, Josef, bydliště Kozí 8, Brno, *provinciál českého Tovaryšstva v letech 2013–2019*, záznam učiněn 18. listopadu 2022.

³⁹¹ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 195.

4 Jezuitou nového milénia

Den předání povinností provinciála si v diáři P. Josef Čupr vyznačil jen tužkou, nenápadně, jako by nešlo o nic mimořádného.³⁹² Ukončil přitom intenzivní životní kapitolu prezentovanou objemnými a zaplněnými diáři, které se pro období nového tisíciletí uskromnily na malé deníky.³⁹³ Svou optikou ale pokračoval dál ve službách Ignácových i Kristových. V závěrečné kapitole představuje Čuprova kněžská služba středobod dění, kdy provinciálovská a exilová „břemena“ byla minulostí. Prostor kolem P. Čupra se stal více pluralitní a na kněze kladl vyšší nároky pro orientaci v něm – vlastní existencionální přesvědčení a notnou dávku flexibility.³⁹⁴ S novým letopočtem přišla možnost úplného využití kněžské hřivny – její předání mladší generaci – především formací jezuitských noviců i službou v kolínské farnosti.

Závěrečných dvacet jedna let života, které reprezentuje následující kapitola, představovaly stálost a duchovní odevzdanost. Světoběžnictví se omezilo na cesty po české provincii a občasnou zahraniční pouť. S přibývajícimi léty se pak počet postupně zmenšoval. Roky rozdělil mezi dvě působiště: Kolín a Brno. V obou se soustředil zejména na duchovní apoštolát, v němž mohl předávat svůj cit pro „mystiku všedního dne.“³⁹⁵ Nejčastější činností se staly exercicie, a to především pro komunity řeholních sester, které dokázal doprovázet a naslouchat jim. Staly se propojením Čuprovy úcty k mariánské tradici. U sester františkánek v Brně zároveň strávil i poslední roky. Kapitulu, a i celý život P. Josefa Čupra uzavřelo jeho úmrtí na podzim 2019.

4.1 Kolínská služba

Nové milénium ztělesňovala nejviditelněji kalendářní změna. Pro postkomunistickou část Evropy předěl tisíciletí přesto znamenal o něco více. Končilo období „likvidace komunismu a vyrovnávání se s ním, na straně druhé nabývala na váze éra integrační s prioritou příprav na členství v EU.“³⁹⁶ Vzdálenost katolických církevních autorit

³⁹² Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 1998.

³⁹³ Viz depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc a složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019).

³⁹⁴ OPATRŇY, Aleš. Úspěšný v neúspěších. In: KUTIL, Tomáš, ed. *Jak se žije v semináři: o minulosti, současnosti a budoucnosti kněžského povolání v Čechách*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2021, s. 176.

³⁹⁵ RAHNER, Karl. Zkušenost Ducha: Svatodušní meditace. In: *Ignaciánská spiritualita a fenomén kultury*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2015, s. 217.

³⁹⁶ KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: visehradské země v globálním příběhu let 1992–2017*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2019, s. 153.

od nemalé části laických členů světové církve (v otázkách katolické morálky) se zvětšovala³⁹⁷ a obec věřících se v tradičních místech nadále zmenšovala. V novém čase řešilo nové výzvy české i světové Tovaryšstvo. Z kdysi misijních území Afriky či Asie začaly vznikat samostatné provincie, které do počtu členů převyšovaly mateřská území řádů (včetně české provincie) zaznamenávající pokles stavů.³⁹⁸ Jezuitské počty kopírovaly demografickou situaci na kontinentech. Otázky hmotného zajištění české provincie byly z části vyřešeny v letech obnovy a na pořadu dne se čím dál častěji otevíralo téma vyprazdňování noviciátu. O to víc v prostoru Evropy, kde se navíc adjektivum „jezuitský“ přirovnávalo k vychytralosti či potměšilosti³⁹⁹ a Tovaryšstvu tak příliš nepřidalo. Krizová situace však určovala vývoj a dynamiku církve (i Societas Iesu) již od jejího počátku⁴⁰⁰ a nakonec cíl řádu nespočíval v tom mít zástupy členů, nýbrž směřovat svou činností k větší slávě Boží. Věřil v Kristovu jistotu, u níž stačí jediné slovo,⁴⁰¹ aby se mnohé dalo do pohybu. Z takto definovaného vztahu vycházela i jistota P. Josefa Čupra, kterou předával lidem v jeho novém působišti.

Po dubnovém předání povinností provinciála roku 1998 následovalo klidnější pracovní období. Bylo rozhodnuto o jeho zářijovém přesunu z Prahy do nedalekého Kolína. Léto před stěhováním trávil z větší části u rodiny v Rájci-Jestřebí.⁴⁰² Pobyt pro něj byl dovolenou, potřeboval načerpat další síly pro nové jezuitské poslání. To spočívalo ve funkci ministra⁴⁰³ kolínského domu, což znamenalo zejména organizaci duchovních cvičení na půdě kláštera, ale i odpovědnost za stav a fungování budovy. Zajišťoval její opravy a další administrativní činnost. Těžiště však leželo v duchovní části a hlavní náplní práce se stalo dávání exercicií. V typicky jezuitském zaměření, na které se orientoval v závěrečné části života, vynikla oddanost Bohu a živý vztah s ním. Řeholní sestra Marietta poznamenala, že Bůh byl „někdo, s kým on žil“.⁴⁰⁴

³⁹⁷ POLLARD, John. The Papacy. In: MCLEOD, Hugh, ed. *The Cambridge history of Christianity*. Volume 9, World christianities c. 1914 – c. 2000. New York: Cambridge University Press, 2014, s. 48–49.

³⁹⁸ O'MALLEY, John W. *Jezuité: historie řádu od Ignáce z Loyoly do současnosti*. Praha: Pragma, 2015, s. 107.

³⁹⁹ Tamtéž, s. 110. Jezuitský pater býval také často v devatenáctém a dvacátém století objektem proticírkevní kreslené satiry. Typicky znázorněn s řádovým kloboukem a intrikánským výrazem v tváři. – VLČEK, Vojtěch. Proticírkevní propaganda po únoru 1948. In: *Katolická církev v Československu: kardinál Josef Beran a jeho doba*. Praha: Katolický týdeník, 2020, s. 308.

⁴⁰⁰ ŠEBEK, Jaroslav. Úvod k tématu čísla: Církev v moderní době. *Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století*. 2022, 30(2), s. 9.

⁴⁰¹ Viz odpověď věřících „[...] ale řekni jen slovo a má duše bude uzdravena“ při slavení římskokatolické mše svaté.

⁴⁰² Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 1998.

⁴⁰³ Hospodář domu. – PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995, s. 8.

⁴⁰⁴ SESTRA MARIETTA OF, bydliště Grohova 18, Brno, řeholní sestra kongregace Milosrdných sester III. řádu svatého Františka Pod ochranou Svaté Rodiny v Brně, záznam učiněn 24. února 2023.

V exerciční službě byl kolínský dům velmi agilní, v roce 2005 uspořádali patres přes padesát duchovních cvičení, jichž se účastnilo téměř 250 účastníků.⁴⁰⁵ Ten samý rok vystupoval P. Čupr jako exercitátor na duchovní obnově pro českou misii ve švýcarském Curychu.⁴⁰⁶ Na poli duchovních cvičení se stal velmi zkušeným a jeho kurzy v Kolíně, ale i Českém Těšíně či na Velehradu se staly oblíbenými.

V Kolíně zastával ještě jednu odpovědnou funkci – socia novicmistra.⁴⁰⁷ Ztělesňovala pokračování jeho poslední služby v římském Nepomucenu, kde působil jako spirituál koleje. Své chápání ignaciánské spirituality a dosavadní znalosti řeholního života předával novicům formou katechezí, drobných promluv a zejména časem s nimi stráveným.⁴⁰⁸ Na formaci budoucích pokračovatelů řádu mu záleželo, přesto se úbytek povolání zastavit nepodařilo. Podobně se situace vyvíjela i v sousední slovenské provincii. Výsledkem jednání obou jezuitských území se stalo zřízení společného noviciátu v Ružomberoku. Aktivitu započal v září roku 2003 (za českou provincii byli přítomni dva kandidáti) a novicmistrem byl určen P. Josef Čunek.⁴⁰⁹ Pro P. Čupra to ale stěhování neznamenovalo. Zůstal dál v Kolíně a více času se mu uvolnilo pro pastorační službu v kolínské farnosti.

Bydlel v budově kláštera na adrese Kutnohorská 26. Kněžská služba jej zavazovala k slavení mší svatých v kapli i v přilehlém kostele Nejsvětější Trojice a udělování svátostí – připravoval snoubence, zpovídal apod. K pastorační práci přispěl i pořádáním poutí pro farnost. Jeho samotného časté cesty po náboženských místech exilu posunuly v prožívání víry dál, proto mu poutní způsob hledání a poznávání Boží skutečnosti připadal přirozený. S farníky vyrážel i po méně známých domácích místech jako např. Hluboké Mašůvky či Dobrá Voda na Českobudějovicku. Lze snadno vypočítat, že navštívené chrámy byly obvykle zasvěceny nebo alespoň měly nějakou spojitost s Pannou Marií. Poutní zájezdy organizoval ale i za hranice republiky. V září roku 2005 s farností vyrazil již podruhé do Lurd a španělského kláštera Montserrat (spojeného se svatým Ignácem, viz podkapitola Po stopách Ignáce z Loyoly).⁴¹⁰ O rok později společně navštívili polskou obec Vamberice přezdívanou Slezský Jeruzalém a její baziliku Navštívení Panny Marie.⁴¹¹ I přes dostatek práce

⁴⁰⁵ Zprávy: Kolín. *Jezuité*. 2006, **15**(1), s. 30.

⁴⁰⁶ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 2005.

⁴⁰⁷ Byl rádčem a pomocníkem kněze Josefa Čunka SJ, který se staral o formaci nových členů Societas.

⁴⁰⁸ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 2000.

⁴⁰⁹ Zprávy: Ružomberok. *Jezuité*. 2004, **13**(1), s. 25.

⁴¹⁰ Archiv Josefa Čupra.

⁴¹¹ Archiv Josefa Čupra.

si nacházel čas pro osobní modlitbu a ztišení, třeba i během občasné práce v klášterní zahradě.⁴¹²

Od přestěhování do Kolína s Prahou kontakt neztratil. S hlavním městem jej začal nově spojovat úřad sekretáře papežského nuncia. S velvyslancem Svatého stolce arcibiskupem Giovannim Coppou⁴¹³ se znal z dob působení jako provinciál Tovaryšstva. Doprovázel ho při různých příležitostech či společně celeburovali mši (např. při oslavě sedmi set padesáti let poutí na Svatý Hostýn v roce 1991).⁴¹⁴ Když jej na pozici představeného vystřídal otec Suchý, byla mu ze strany arcibiskupa Copsy nabídnuta spolupráce. P. Čupr uměl italsky a zahraničních zkušeností měl požehnaně, rozhodl se proto práci sekretáře přijmout. V květnu roku 1999 složil na nunciatuře přísahu o dodržení tajemství⁴¹⁵ a Dietrichsteinský palác v Praze (sídlo velvyslanectví) reprezentoval vedle Kolína jeho druhé pracoviště. V Praze trávil přibližně jeden den v týdnu, kdy se věnoval administrativním záležitostem na velvyslanectví. Přejezdy z metropole do Kolína tak zdaleka nebyly na denní bázi. V úřadu sekretáře příliš dlouho nesetřval z důvodu návratu Copsy do Říma a jmenování nového nuncia. Naposledy byl na velvyslanectví v srpnu 2001, tím ukončil svou dráhu v řadách diplomacie a uzavřel svoje životní spojení se zemí Apeninského poloostrova. Role sekretáře se hodila k jeho klidné povaze, její konec P. Čuprovi umožnil se věnovat hlavně exerciční službě.

V závěrečné kapitole života byl P. Čupr charakteristický zejména časem, který věnoval duchovní službě řeholním sestrám. Dokázal jim naslouchat, mnohdy poradit a doprovázet je. Citlivost při formaci a službě opačnému pohlaví bylo možné dávat do souvislosti s mariánskou úctou. Díky její upřímnosti dokázal snáze hledat správné cesty pro duchovní doprovázení řeholnic. U sester působil jako zpovědník, exercitátor i celebrant mší. Dojížděl např. k premonstrátkám do Doksan, k cyrilkám na Velehrad, klariskám do Soběšic nebo nejčastěji k sestrám františkánkám do Brna.⁴¹⁶ V roce 2009 doprovázel sestry z Kongregace Ježíšovy, k nimž také často jezdil do jejich sídla

⁴¹² Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 2001.

⁴¹³ Giovanni Coppa (* 9. listopadu 1925, † 16. května 2016) studoval v Miláně a kněžské svěcení přijal roku 1949. O tři roky později nastoupil do služeb římské kurie. V lednu 1980 přijal biskupské svěcení od Jana Pavla II. V letech 1990–1992 byl posledním nunciem v Československu a od počátku roku 1993 prvním vatikánským velvyslancem České republiky. Úřad zastával do roku 2001, kdy byl jmenován kanovníkem baziliky svatého Petra ve Vatikánu. Benedikt XVI. jej v roce 2007 kreoval. Byl publikačně činný zejména v oboru patrologie. – COPPA, Giovanni. *Bud'te věrní: homilie, rozhovory, přednášky: výběr (1990–1997)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 470.

⁴¹⁴ Archiv Josefa Čupra.

⁴¹⁵ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 1999.

⁴¹⁶ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019).

ve Štěkni, na pouti do Říma k výročí jejich zakladatelky Mary Ward.⁴¹⁷ Spojení s ženským řeholním životem si ponechal i po odchodu z Kolína, když byl ubytován u sester františkánek v Brně.

Jako jezuita nacházel P. Čupr uplatnění zejména ve zmíněných duchovních cvičeních, jejichž pořádání ovlivňovalo rytmus jeho života. Kurzy exercicií stále patřily k jedné z hlavních jezuitských činností v provincii.⁴¹⁸ Nadále se Tovaryšstvo soustředilo na projekty již z devadesátých let jako byla zejména pastorece vysokoškoláků a dále intelektuální apoštolát zosobněný Centrem Aletti v Olomouci, média (Vatikánský rozhlas, bulletin Jezuité) a samozřejmě správa jezuitských kostelů a farností kolem nich. V pedagogické činnosti navázali tovaryši na svou předešlou tradici otevřením Křesťanské základní školy Nativity v Děčíně⁴¹⁹ či každoročním pořádáním letních táborů pro děti. Počet členů v české provincii i Evropě však nadále klesal. Zatímco v roce 2005 žilo v provincii osmdesát šest členů o pět let později již jen šedesát čtyři, přesto šlo o jeden z nejvíce zastoupených církevních řádů na území České republiky.⁴²⁰ I z těchto sestupných důvodů přistoupil nový generál řádu P. Adolfo Nicolás⁴²¹ ke spojení dvou evropských asistencí (Středoevropské a Východoevropské s českou provincii) do jedné pod názvem Europa Centro-Orientalis. Spojováním evropských teritorií zdůvodňoval větší potřebou propojovat apoštolát, ve kterém ubývalo tovaryšů. Restrukturalizace by tak podle otce generála „mohla postupně vést až ke spojení všech provincií starého kontinentu“.⁴²² Čímž se ukázalo rozhodnutí bývalého provinciála P. Čupra o studii scholastiků v zahraničí jako prozíravé a odpovídající budoucímu globálnímu společenství Societas v Evropě.

Za patnáct let kolínských služeb však došlo i na ztráty z řad rodinných příslušníků. V roce 1999 zemřela jeho vychovatelka teta Anna Švábová, za níž jezdil do Rájce-Jestřebí od exilového návratu často na návštěvy. Pro jeho dětství i dospívání byla klíčovou postavou. Podobně jako bratr František, který na věčnost odešel roku 2008. S oběma se tentokrát stihl rozloučit a smutek, jako během úmrtí maminky, když byl v Římě odloučen od rodiny, už neprožíval v takové síle. Odešli i jeho někteří blízcí spolubratři z Tovaryšstva. V roce 2009 P. Petr Ovečka a o rok později kardinál Tomáš Špidlík. Přes vědomou konečnost pozemskosti zůstával P. Čupr optimisticky naladěný. Ignaciánské ideály se snažil následovat i mimo kurzy duchovních cvičení.

⁴¹⁷ Archiv Josefa Čupra.

⁴¹⁸ ADAMÍK, Jan. Ignaciánské exercicie v Česku. *Jezuité*. 2008, **17**(2), s. 5.

⁴¹⁹ REGNER, Jan a Robert SVATOŇ. Škola Nativity v Děčíně. *Jezuité*. 2008, **17**(4), s. 4.

⁴²⁰ BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012, s. 195.

⁴²¹ Zvolen v lednu 2008 na třicáté páté generální kongregaci po avizované rezignaci P. Kolvenbacha. – Tamtéž, s. 131.

⁴²² Zprávy: Řím. *Jezuité*. 2009, **18**(1), s. 30.

V březnu roku 2012 slavil čtyřiceti leté výročí od přijetí svátosti kněžství. Nedlouho po kněžském jubileu začalo docházet k významným personálním změnám. Na počátku února 2013 převzal úřad českého provinciála P. Josef Stuchlý a koncem téhož měsíce překvapila zpráva papeže Benedikta XVI. o záměrném konci v pozici nejvyššího hodnostáře. Bavorský intelektuál byl známý pro vstřícný postoj k „jeho“ Tovaryšstvu,⁴²³ i proto vzbudil u P. Čupra Benediktův rezignační krok nemalý údiv. P. Čupr jeho pontifikát s oblibou sledoval. Jako nástupce svatého Petra byl následně intronizován kardinál Jorge Mario Bergoglio, jež byl dlouholetým členem Societas Iesu. Opět se mluvilo o překvapení, a to zejména v Tovaryšstvu.⁴²⁴ Dynamiku roku 2013 vystupňovalo rozhodnutí o přesunu jezuitů z Kolína a mezi nimi i postaršího otce Čupra. S kapucínským klášterem, zahradou a hlavně farníky se rozloučil v polovině července.⁴²⁵ Místem posledního pobytu se stalo Brno, kde našel zázemí u sester františkánek. V blízkosti byla navíc jezuitská rezidence na Kozí ulici a v neposlední řadě měl v moravské metropoli a jejím okolí rodinu. Brno se stalo ideálním a důstojným bydlištěm pro závěrečné roky.

4.2 Brněnský epilog

Od 1. září 2013 se uchýlil vedle brněnského kostela svaté Rodiny na adresu Grohova 10,⁴²⁶ který spadal pod komplex Kongregace Milosrdných sester III. řádu svatého Františka Pod ochranou Svaté Rodiny v Brně. Sestry mu poskytovaly zázemí v podobě bydlení a jídla⁴²⁷ a P. Josef Čupr u nich působil jako duchovní správce. S mnohými řeholnicemi se znal z dřívějších návštěv. Ke spolubratrům v Kozí ulici to neměl daleko. Na brněnské rezidenci Tovaryšů trávil např. nejedny vánoční svátky.

V jubilejním roce 2014 si jezuité připomínali dvě stě let od znovuoobnovení řádu po jeho neslavném zrušení v roce 1773. P. Čupr měl důvody k oslavám rovnou dva. V lednu se dožil osmdesáti let, z nichž velkou část prožil jako Hospodinův pastýř. Vysoký věk se začal nicméně projevovat zhoršeným zdravotním stavem, za kterým stály urologické problémy. Součástí života se mu staly návštěvy nemocnic a podstoupení několika operací. Zdravotním obtížím navzdory pokračoval v exercičním působení. Zdaleka v něm nebyl tak činný jako předtím, přesto několik

⁴²³ HYL MAR, František. Úvodní slovo provinciála. In: *35. generální kongregace Tovaryšstva Ježíšova: JHS: Řím 7.1.–6.3.2008*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, s. 10.

⁴²⁴ O'MALLEY, John W. *Jezuité: historie řádu od Ignáce z Loyoly do současnosti*. Praha: Pragma, 2015, s. 108.

⁴²⁵ Srov. Příloha 18.

⁴²⁶ Archiv Josefa Čupra.

⁴²⁷ SESTRA MARIETTA OF, bydliště Grohova 18, Brno, řeholní sestra kongregace Milosrdných sester III. řádu svatého Františka Pod ochranou Svaté Rodiny v Brně, záznam učiněn 24. února 2023.

duchovních cvičení ještě vedl. Pokračoval i ve službě řádovým sestrám františkánkám a na zpovídání dojížděl např. do nedalekých Soběšic ke klariskám.⁴²⁸ Na svátek slovanských věrozvěstů svatých Cyrila a Metoděje si pak nenechával ujít velehradské dění. Nevynechal ani, tentokrát poslední, návštěvu Říma, kterou propojil s opětovnou cestou do Lurd. V osudovém Věčném městě navštívil roku 2015 spolubratra P. Koláčka v redakci Vatikánského rozhlasu a mateřský chrám Il Gesù.⁴²⁹ Řím pro něj představoval další domov, místo, v němž zapustil kněžské kořeny.

Duchovní službu vykonával u sester až do podzimu 2019. Dokud mu jeho zhoršující se stav dovolil, sloužil mše a zpovídal. Do poslední chvíle se zajímal i o papeže Františka a dění kolem něj – sledoval jeho zahraniční cesty i vydané encykliky. V říjnu se ocitl opět v nemocnici, tentokrát už naposledy. Řeholní sestra Zdislava k tomu řekla: „když už umíral, pomodlili jsme se s ním, moc už nemluvil, ale měl z toho takovou radost. Za dvě hodiny pak zemřel.“⁴³⁰ P. Josef Čupr uzavřel životní pouť zaopatřen svátostmi v osmdesáti pěti letech 9. října 2019 v Nemocnici Milosrdných bratří v Brně, shodou okolností ve stejné datum jako vstoupil roku 1972 do Tovaryšstva.

Pohřeb se konal 14. října v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie. Do brněnského chrámu se přišlo rozloučit na tři desítky kněží z řad Tovaryšstva i další diecézní patres, řeholní sestry mnoha řádů a kongregací, přátelé i rodinní příslušníci. Hlavním celebrantem zádušní mše se stal brněnský biskup Vojtěch Cikrle, homilii měl Čuprův nástupce v provinciálské službě P. Vojtěch Suchý. V promluvě kromě jiného o P. Čuprovi řekl: „Byl to dobrý člověk, spontánní, velkorysý především v přátelství.“⁴³¹ Během mše zněly chrámovými prostory mariánské písně a vonělo rozpálené kadidlo. Na věčnost byl uložen do krypty kostela po boku svých spolubratrů.⁴³² Pozemské obcování P. Josefa Čupra bylo tak definitivně ukončeno a pohřební komora zazděna.

V jednom ze svých kázání mluvil o cestě ke Kristu, o dveřích, za nimiž se nachází vytoužený ráj. V jejich kontextu tehdy poznamenal: „Jsou těsné, úzké, nevchází se jimi snadně, ale jsou tu.“⁴³³ V říjnu 2019 se k nim vydal i on sám.

⁴²⁸ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 2015.

⁴²⁹ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 2015.

⁴³⁰ SESTRA ZDISLAVA OF, bydliště Grohova 18, Brno, řeholní sestra kongregace Milosrdných sester III. řádu svatého Františka Pod ochranou Svaté Rodiny v Brně, záznam učiněn 24. února 2023.

⁴³¹ ROUSOVÁ, Alena. Byl to dobrý člověk, spontánní, velkorysý především v přátelství: promluva P. Vojtěcha Suchého SJ při pohřbu P. Josefa Čupra SJ. In: *Jesuit.cz* [on-line]. 2019 [cit. 4.3.2023]. Dostupné z: <http://www.jesuit.cz/clanek.php?id=1949>.

⁴³² V roce 2021 byl v sousední komoře uložen jeho spolubratr P. František Lízna – srov. Příloha 19.

⁴³³ Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc, složka Josef Čupr SJ 9 Kázání + korespondence A.

Závěr

Kdyby si otec Josef Čupr měl volit heslo příslušící církevním hodnostářům, výběr z žalmu 116 (verš 16): „tvůj služebník, syn tvé služebnice“⁴³⁴ by mohl představovat jednu z možností. Pomocí pěti slov by žalmista vystihnul jádro jeho osobnosti – životní odevzdanost Kristu a úctu k Panně Marii. Předkládaný text bakalářské práce význam devízy podstatně rozšířil.

Pro P. Čupra představovala cesta kněžství přirozený směr, který cítil již od mladého věku. Předpoklady k němu budovalo i rodinné katolické prostředí. Jeho osobnost do značné míry ovlivnily zdravotní komplikace ještě v batolecím věku, díky nimž byl nucen se přemístit z rodných Býkovic do nedalekého Jestřebí, kde jej vychovávala teta Anna Plhoňová. Odloučení se podepsalo na jeho celoživotní samostatnosti a schopnosti řešit vlastní niterné otázky bez pomoci druhých. Rozhodně to ale neznamenal, že v životě nenarazil na osoby, které mu pomohly nastínit životní směřování – bylo jich několik a společným jmenovatelem se jim stal zasvěcený život, rodinní příslušníci nesehráli v kapitole směřování explicitní roli. Důležitý pilíř víry ztělesňovalo studium na jezuitském gymnáziu na Velehradě. Po absolvování stavebního oboru na vysoké škole působil v praxi a čekal na možnost odchodu do exilu. Charakterizovala jej pobytová nestálost a určitá životní lehkost související s vlastní přesvědčeností v životní volbě, které však bránila politická situace. O to víc se první měsíce čekání v exilovém uprchlickém táboře v Řecku staly těžkou zkouškou a zosobněním pochybností.

Následně se Josef Čupr přesunul do Říma, kde v třiceti osmi letech naplnil vytouženou kněžskou cestu a v roce 1972 vstoupil v Itálii do Tovaryšstva Ježíšova. Za teologických studií byl členem koleje Nepomucenum, kde jej v jezuitském a vůbec duchovním zaměření ovlivnil pozdější kardinál Tomáš Špidlík. V Římě zažil i určující okamžiky pro celosvětové společenství katolických věřících jako představovaly koncilové dozvuky či intronizace nových papežů. Na apeninské pevnině absolvoval jezuitskou formaci a zapojil se do apoštolátu Societas – dlouhodobě pracoval jako redaktor Radia Vaticana a byl nápomocný v pastorači krajanů a uprchlíků. Rádiové vlny roznesly jeho hlas v obecnou známost a o kvalitách duchovního vedení byla svědkem funkce spirituála Nepomucena. V neposlední řadě v exilu hojně cestoval po evropských i dalších destinacích a získal tak pohled i do církevních vrstev vzdálených států. Na počátku devadesátých let byl již necelé dvě dekády Ignácovým následovníkem, znal řeholní život v komunitě a věděl o jeho hloubce i hlubinách. Svým přirozeným klidem a snahou o ignaciánskou indiferenci byl v očích mnoha patres velkorysým společníkem – i pro svého předchůdce P. Jana Pavlíka. Spojením

⁴³⁴ *Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou*. Praha a Kostelní Vydří: Krystal OP a Karmelitánské nakladatelství, 2010, s. 1022.

uvedených činností tak vznikl lidský profil, který odpovídal představě „obnovitele“ české jezuitské provincie devadesátých let. Generál řádu mu „kariérní vrchol“ v podobě provinciálského postu svěřil 7. dubna 1991.

V čele provincie stál do roku 1998 a jednalo se o pracovní nejvytíženější období. Se spolubratry zajišťoval obnovu po materiální tak i duchovní stránce, ne vždy však docházelo k názorovým shodám. Provinciální kurie včetně P. Čupra měla světovou zkušenost jejíž chápavost ke globalizaci českého jezuitského území byla vyšší než domácí „antagonistický“ blok, který po létech útlaku chtěl navazovat na před perzekuční dobu a její jezuitskou provincii. Přes neshody se obnova uskutečnila a dokladem toho je fungující společenství jezuitů dodnes. Velkou otázkou ztělesňoval nejprve dostatek noviců a od poloviny devadesátých let jejich úbytek. Personální otázky pálily otce Čupra vůbec nejvíce – zvláště když na počátku jeho provinciálského období byl zprovozněn nový a kapacitní noviciát v Kolíně, který se postupně stával prázdnějším. Jeho původní dimenzování se tak ukázalo být příliš optimistické.

Polistopadové Tovařstvo stavělo priority zejména na tradičním dávání exercicií, za jejichž účelem byla pro exercitanty vybudována dokonce nová stavba v Českém Těšíně, a pastorační vysokoškolské mládeže, která se v průběhu let stala vlajkovou lodí řádu. Symbol intelektuálního apoštolátu reprezentovalo zřízení olomouckého Centra Aletti. Tovaři začali být také aktivní v médiích. Pozdější snahy o sjednocování evropských provincií podpořil již na počátku devadesátých let P. Čupr svým rozhodnutím nebudovat domácí, jezuitské, filozofické a teologické instituty, ale posílat scholastiky na studia do zahraničí.

V závěrečné životní fázi P. Čupr bydlel v Kolíně a Brně, propojením obou destinací se stala exerciční služba, ve které byl vyhledávaným lektorem, a duchovní doprovázení řeholních sester. V nich mohl předávat svůj živý a viditelný vztah s Bohem představující pro něj nejzásadnější kompas.

Bakalářská práce tak přinesla kompletní zmapování životního osudu býkovického jezuita s kritickým akcentem, čímž přispěla do téměř neprobádaného tématu. Za tím účelem byly shromážděny a zkoumány mnohé archivní dokumenty s ním spojené. Metodou orální historie pak byly získány informačně důležité výpovědi. Velmi nápomocné se staly jeho diářové záznamy, dochované od roku 1966 až do smrti, s nimiž nebylo doposud pracováno. Práce popisovala okolnosti odchodu do exilu, exil samotný i otázku restaurace jezuitského řádu v polistopadových událostech. Zejména rozkrývá jeho studium a činnost v Římě, čímž obohatil exil samotný. Nabízela blízký pohled do života římského exulanta v jezuitských službách i duchovně založeného člověka jako takového včetně zachycení pochybností, s kterými se potýkal. Část práce byla věnována i kritickému zhodnocení Čuprových provinciálských činností, již prozatím také nebyl věnován přílišný prostor. Celkově přinesla čtenáři odpověď na otázku, kdo P. Čupr byl. Pitvá rovinnu osobní, kněžskou i jezuitskou, ale zároveň si je vědomá jejich provázanosti a neoddělitelnosti.

Části života P. Josefa Čupra zároveň představují možný materiál k výuce moderních dějin na základních školách. Na jeho osudu lze žákům progresivně přiblížit téma exilu, realitu uprchlických táborů i častou nejistotu a kulturní šok v nové destinaci. K příčinám odchodu vybízí i rozvedení problematiky perzekuce církevních představitelů jako jednu z postižených složek společnosti v padesátých letech v Československu. Blízkost otce Čupra zosobněná zápisy v diářích může pomoci k chápání komplikovanosti rozhodnutí těch, kdo se rozhodli opustit vlast a vydat se vstříc svobodné dálavě – navzdory dlouhodobému odloučení se od rodiny i přátel. Dostupnost archivních materiálů je možností zapojení aplikace badatelské výuky, přímou konfrontací s pramenem a osvojení si tak práci historika. Rozbor diářových zápisů či komparace fotografií vede k vlastnímu úsudku a poodhalování souvislostí. Použitá metoda orální historie pak může být využita i žáky samotnými pro téma exilu nebo jen každodenního života v době komunismu. Mohou čerpat u svých starších rodinných příslušníků či známých a ve výuce představovat analýzu výsledků a tím se učit vědecky a kriticky přistupovat k zadanému tématu.

Možností, jak s exilovým tématem rozvíjet historické myšlení je po více – např. snadno dostupný je online archiv české sekce Vatikánského rozhlasu. Přepisy nahrávek je možné použít např. pro zvolení Jana Pavla II., srpnové události v roce 1968 či listopadové dění 1989 v Československu. Zkoumaný může být pohled vatikánských hlasatelů v porovnání s Československými zprávami. Žáci mohou také vytvořit vlastní, krátký, rádiový pořad na vybrané téma moderních dějin a pustit jej spolužákům. Nakonec i vyznění osobnosti P. Josefa Čupra může žáky vést k úvaze, že člověk, který si zvolí kněžský či řeholní život, častokrát chybuje a podléhá pochybnostem jako každý jiný. Mohlo by tak navigovat k bourání předsudků a podporovat snahu nahlížet na člověka (ale i historické události) z vícero úhlů. Ve školním prostředí se nabízí práce především s nálepkou „jezuitský“, s níž se povětšinou váže negativní konotace a asociace s pobělohorskou dobou „temná“. Odkaz P. Čupra z tohoto postulátu vybočuje, což by výuku jistě obohatilo o formulaci argumentů a zavedení diskuze – jak na motivy historické, tak téma labellingu.

Předkládaný text a zejména období exilu je tak možné konstruktivisticky, a v souladu s aktuálním trendem ve výuce dějepisu (badatelská učebnice z roku 2022⁴³⁵), představovat žákům. Zasazením do sedmdesátých a osmdesátých let může přiblížit i problematiku studené války – např. Ostpolitik vatikánské diplomacie za slovanského papeže Wojtyły.

Otec Josef Čupr byl optimistický člověk. V narůstajícím trendu ubývání římskokatolických věřících neviděl prostor pro skepsi či zoufání, ale ještě větší nutnost být přítomen pro své spolubratry a věřící i nevěřící přátele. Snaha mít otevřené srdce

⁴³⁵ Viz *Soudobé dějiny: pro 9. ročník základních škol a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus ve spolupráci s Ústavem pro studium totalitních režimů, 2022. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-617-0.

ZÁVĚR

pro růst vztahů s druhými, jak ji zdůrazňuje Svatý otec František,⁴³⁶ byla i snahou P. Čupra. Ne nadarmo proto v prvním listu adresovaným českým spolubratrům jako provinciál poznamenal: „Ke každému z vás osobně se obracím“.⁴³⁷

⁴³⁶ PAPEŽ FRANTIŠEK. *Fratelli tutti: encyklika o bratrství a sociálním přátelství*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2021, s. 57.

⁴³⁷ Archiv Tovaryšstva Ježíšova v Praze, První list.

Zdroje

Prameny

A. Archivní

Archiv bezpečnostních složek

sbírka Správa vyšetřovací StB – vyšetřovací spisy (V), inv. č. V-3632 BN, číslo listu spisu 3, 8, 9, 11, 21, 28, 35 a 36

Archiv Josefa Čupra

fotoalbum Konečně v Římě

fotoalbum Po stopách sv. Ignáce až do Fatimy

fotoalbum Zájezd s Čedokem Jugoslávie–Řecko

netříděná fotodokumentace

potvrzení o práci v lihovaru Rájec nad Svitavou

průkazka účastníka zahraničního zájezdu Čedoku

výkaz o studiu na vysoké škole

Archiv Marie Čuprové

fotografie Čupra a spol. z audience u papeže z 3. dubna 1986

kopie odpovědi československého velvyslanectví v Římě z listopadu 1972
na předešlou žádost Josefa Čupra

kopie žádosti o návratu do vlasti

korespondence mezi Marií a Josefem Čuprovými

pamětní karta oznámení kněžského svěcení Josefa Čupra

Archiv města Brna

fond M 51 Gymnázium dr. Josefa Kudely, Brno, inv. č. 117, Třídní katalog 1949/1950

fond M 52 Gymnázium dr. Zdeňka Nejedlého, inv. č. 80, Hlavní protokol
o závěrečných zkouškách 1949–1953

Archiv Tovaryšstva Ježíšova v Praze

Catalogus provinciae Bohemiae 1992, 1995, 1996, 1999 a 2000

Josef Čupr, dekret posledních slibů

Josef Čupr, dopis P. Václava Feřta SJ o přijetí do Societas Iesu

Josef Čupr, potvrzení Papežského spirituálního ústavu Teresianum o absolvování předmětů v akademickém roce 1973/1974

Josef Čupr, První list

Depozitář knihovny Centra Aletti Olomouc

složka Josef Čupr SJ 3 Diáře A (1967–1977), diář na rok 1966, 1972, 1973

složka Josef Čupr SJ 4 Diáře B (1984–1993), diář na rok 1990, 1991 a 1992

složka Josef Čupr SJ 5 Diáře C (1994–2019), diář na rok 1996, 1998, 1999, 2000, 2001, 2005, 2015

složka Josef Čupr SJ 9 Kázání + korespondence A

Diecézní archiv Biskupství brněnského

fond Biskupská konzistoř Brno, kart. 1949, inv. č. 7925, Antonín Mazal

fond Biskupská konzistoř Brno, kart. 1952, inv. č. 7952, Cyril Motáček

Matrika a evidence obyvatel Lysice

svazek 5, Kniha narozených a pokřtěných farnost Dlouhá Lhota 1927–1949

Moravský zemský archiv

fond E 32 Jezuité Velehrad, inventář, s. 3 a 6

fond E 32 Jezuité Velehrad, kart. 18, inv. č. 190, Hlavní výroční zpráva za školní rok 1946/47

fond E 32 Jezuité Velehrad, kart. 20, inv. č. 198, Výsledek přijímacích zkoušek do II. třídy pro školní rok 1946/47

Online archivní materiál

Archiv vysílání české redakce Rádia Vatikán (1950-1992) [online]. Ústav pro studium totalitních režimů, 2013 [cit. 19.1.2023]. Dostupné z:

<https://www.ustrcr.cz/uvod/archiv-vysilani-ceske-redakce-radia-vatikan/>.

Státní okresní archiv Blansko

fond B 24 Archiv obce Býkovice, inventář, s. 1

fond F 25 Gymnázium Boskovice, inv. č. 92, Třídní výkaz 1.–8. třída, r. 1945–1946

B. Tištěné

34. Generální kongregace. *Jezuité*. 1998, 7(1), s. 2–3. ISSN 1210-3489.

ADAMÍK, Jan. Ignaciánské exercicie v Česku. *Jezuité*. 2008, 17(2), s. 5–8. ISSN 1210-3489.

CASAROLI, Agostino. *Trýzeň trpělivosti: svatý stolec a komunistické země (1963–1989)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-621-3.

ČUPR, Josef a Ludmila MARTÍNKOVÁ. Z uprchlického tábora na provinciálát: rozhovor s P. Josefem Čuprem. *Katolický týdeník*. 1991, 2(19), s. 1 a 8. ISSN 0862-5557.

ČUPR, Josef a Petr RADOSTA. Evangelizace inteligence: není vědního oboru, který by jezuité neobohatili svým bádáním. *Lidová demokracie: orgán Československé strany lidové*. Moravské vydání. 1993, 49(147), s. 7. ISSN 0323-1143.

ČUPR, Josef a Vladimír SLÁDEK. Kristus nepatří do doby před dvěma tisíci lety: rozhovor s knězem jezuitou P. Josefem Čuprem. *Kolínský týdeník Pres*, 2004, 9(5), s. 7. ISSN 1213-287X.

ČUPR, Josef a Vladimír TOMEČEK. Páter provinciál nejen o radosti, kritice a kriticích. *Jezuité*. 1995, 4(5), s. 3–4. ISSN 1210-3489.

ČUPR, Josef. Otec provinciál o Generální kongregaci. *Jezuité*. 1995, 4(2), s. 11–12. ISSN 1210-3489.

ČUPR, Josef. Úvodní slovo. *Jezuité*. 1992, 1(1), s. 2–3. ISSN 1210-3489.

ČUPR, Josef. Ze zprávy P. provinciála na setkání scholastiků dne 28. 12. 1994. *Jezuité*. 1994, 3(6), s. 2–4. ISSN 1210-3489.

HYLMAR, František. Úvodní slovo provinciála. In: *35. generální kongregace Tovaryšstva Ježíšova: JHS: Řím 7.1.–6.3.2008*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, s. 9–11. ISBN 978-80-7412-015-2.

IGNÁC Z LOYOLY a Lenka ZAJÍCOVÁ, ed. *Poutník: vlastní životopis sv. Ignáce z Loyoly*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. Societas. ISBN 80-86045-80-3.

IGNÁC Z LOYOLY. *Duchovní cvičení*. 3. vyd. (v nakladatelství Refugium 2.). Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2005. Societas. ISBN 80-86715-37-X.

Jeruzalémská bible: Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou. Praha a Kostelní Vydří: Krystal OP a Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-539-9.

- KOLÁŘ, Petr. Peter Hans Kolvenbach, generální představený tovaryšstva Ježíšova, podruhé v Praze. *Jezuité*. 1995, **4**(4), s. 1. ISSN 1210-3489.
- KOLÁŘ, Petr. Setkání jezuitů na sv. Hostýně. *Jezuité*. 1996, **5**(5), s. 1. ISSN 1210-3489.
- KOLÁŘ, Petr. Úvodní slovo. *Jezuité*. 1993, **2**(4), s. 93. ISSN 1210-3489.
- PAVLÍK, Jan. *Budou vás vydávat soudům: dějiny české provincie T. J. v době komunistického útlaku v letech 1950–1990*. Praha: Societas, 1995.
- PEJSKAR, Josef. Mezi novými čs. uprchlíky v Řecku: očividné omezování svobody v ČSSR nadále trvá. *České slovo: noviny československého exilu*. 1967, **13**(2), s. 3.
- REGNER, Jan a Robert SVATONĚ. Škola Nativity v Děčíně. *Jezuité*. 2008, **17**(4), s. 4–7. ISSN 1210-3489.
- VANI, Emil. Slovensko: první kroky byly učiněny. *Jezuité*. 1994, **3**(5), s. 10–11. ISSN 1210-3489. S. 11.
- Z našich domů. *Jezuité*. 1993, **2**(1), s. 27–31. ISSN 1210-3489.
- Zprávy. *Jezuité*. 1992, **1**(4), s. 121–122. ISSN 1210-3489.
- Zprávy: Kolín. *Jezuité*. 2006, **15**(1), s. 30. ISSN 1210-3489.
- Zprávy: Praha. *Jezuité*. 1997, **6**(3), s. 29. ISSN 1210-3489.
- Zprávy: Ružomberok. *Jezuité*. 2004, **13**(1), s. 25. ISSN 1210-3489.
- Zprávy: Řím. *Jezuité*. 2009, **18**(1), s. 30. ISSN 1210-3489.

C. Pamětníci

- ČUPROVÁ, Marie, bydliště Býkovice 29, *mladší sestra Josefa Čupra*, záznam učiněn 19. července a 24. října 2022
- ČUPR, Pavel, bydliště Svinošice 18, *mladší bratr Josefa Čupra*, záznam učiněn 12. července 2022
- STUHLÝ, Josef, bydliště Kozí 8, Brno, *provinciál českého Tovařšstva v letech 2013–2019*, záznam učiněn 18. listopadu 2022
- SESTRA MARIETTA OF, bydliště Grohova 18, Brno, *řeholní sestra kongregace Milosrdných sester III. řádu svatého Františka Pod ochranou Svaté Rodiny v Brně*, záznam učiněn 24. února 2023
- SESTRA ZDISLAVA OF, bydliště Grohova 18, Brno, *řeholní sestra kongregace Milosrdných sester III. řádu svatého Františka Pod ochranou Svaté Rodiny v Brně*, záznam učiněn 24. února 2023

Literatura

- ALTRICHTER, Michal, ed. *Jezuité v historickém přehledu*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. Societas. ISBN 80-86045-83-8.
- AMBROS, Pavel. Dědici i tvůrci. Jezuité v Českých zemích v letech 1851–2005. *Teologické texty*. 2006, **17**(3), s. 122–129. ISSN 0862-6944.
- AMBROS, Pavel. *Kardinál Tomáš Špidlík SJ – starec a teolog nerozdělené církve: kompletní bibliografie 1938–2011*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. Dílo Tomáše Špidlíka. ISBN 978-80-7412-125-8.
- AMBROS, Pavel. Od obnovy k dynamické stabilitě? Přítomnost jezuitské komunity v Olomouci po roce 1989. In: *Všechno je milost: sborník k počtě 80. narozenin Ludvíka Armbrustera*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2008, s. 343–353. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Theologica et philosophica. ISBN 978-80-246-1505-9.
- AUGUSTYN, Józef. *Celibát: jeho duchovní předpoklady a bohatství a jak k němu správně vychovávat*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000. ISBN 80-7192-469-5.
- BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-311-0.
- BALÍK, Stanislav a Jiří HANUŠ. *Letnice dvacátého století: druhý vatikánský koncil a české země*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012.
- BALTHASAR, Hans Urs von. *Kněžská spiritualita*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. Malá teologie. ISBN 978-80-7195-246-6.
- BENÁKOVÁ, Marie. *Exilové periodikum Nový život (1949–2001)*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3872-0.
- BLAŽEK, Ondřej. Církev exilu. Aktivity exilové katolické církve mezi našimi krajany. In: DOLEŽALOVÁ, Markéta, ed. *Katolická církev v Československu: kardinál Josef Beran a jeho doba*. Praha: Katolický týdeník, 2020, s. 363–374. ISBN 978-80-86615-61-5.
- BLAŽEK, Ondřej. Český katolický exil v ideovém sporu o časopis Studie. *Soudobé dějiny*. 2016, **23**(4), s. 645–677. ISSN 1210-7050.
- BLAŽEK, Ondřej. *Exil pod římským nebem: proměny diskurzů českého katolického exilu v Itálii mezi roky 1948–1989*. Svitavy: Trinitas, 2019. Vigilie. ISBN 978-80-86885-48-3.
- KOVAŘÍKOVÁ, Tereza a Milena MAREČKOVÁ. Duchovní tradice Velehradu: Gymnázium. In: BEZDĚČKA, Pavel, Blanka RAŠTICOVÁ, Miloslav POJSL

- a Jiří ČOUPEK, edd. *Velehrad: dějiny obce*. Velehrad: Obec Velehrad, 2006, s. 150–154. ISBN 80-239-7490-4.
- BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. III. díl, 4. svazek, Řeholní klerikové (jezuité). Praha: Libri, 2012. ISBN 80-7277-084-5.
- COPPA, Giovanni. *Bud'te věrní: homilie, rozhovory, přednášky: výbor (1990–1997)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-254-4.
- CUHRA, Jaroslav. *Československo-vatikánská jednání 1968–1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky. ISBN 80-7285-008-3.
- CUHRA, Jaroslav. Římskokatolická církev. In: KOCIAN, Jiří ed. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989 (2. díl)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2019, s. 251–253. ISBN 978-80-7285-245-1.
- CUHRA, Jaroslav. Stát, církev a náboženské společnosti. In: KOCIAN, Jiří ed. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989 (2. díl)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2019, s. 245–247. ISBN 978-80-7285-245-1.
- Čeněk, Hynek, Vítězslav. *Naše řeč: listy pro vzdělávání a tříbení jazyka českého*. 1918, 2(4), s. 119–120. ISSN 0027-8203.
- ČORNEJOVÁ, Ivana a kol. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Tematická řada, Školství a vzdělanost. Praha: Paseka, 2020. ISBN 978-80-7432-985-2.
- ČORNEJOVÁ, Ivana. *Tovaryšstvo Ježíšovo: jezuité v Čechách*. Praha: Mladá fronta, 1995. Kolumbus. ISBN 80-204-0471-6.
- DUDA, Miloslav. *Jícen: pohled z mnoha úhlů v zrcadle zkušeností olomoucké jícnové školy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-3001-0.
- EMMERT, František. Il Concilio Vaticano II: le riflessioni del comunismo e la partecipazione ceca (cecoslovacca). In: *Bollettino dell'Istituto Storico Ceco di Roma*. Řím: Český historický ústav v Římě, 2022, s. 271–282. ISBN 978-80-7286-411-9.
- FILKA, Pavel. BiGy Brno: po válce, vznik školy a konviktu. *Jezuité*. 2005, 14(2), s. 17–19. ISSN 1210-3489.
- GEBGART, Jan a Jan KUKLÍK. *Velké dějiny zemí Koruny české XV.a*. 1938–1945. Praha a Litomyšl: Paseka a Ladislav Horáček, 2006. ISBN 80-7185-582-0.
- GEBGART, Jan a Jan KUKLÍK. *Velké dějiny zemí Koruny české XV.b*. 1938–1945. Praha a Litomyšl: Paseka a Ladislav Horáček, 2007. ISBN 978-80-7185-835-5.
- GUIBERT, Joseph de. *Dějiny jezuitské spirituality*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2022. Societas. ISBN 978-80-7412-438-9.

- HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-313-4.
- HALAS, František X. Kardinál Casaroli jako partner komunistických vládců při jednáních o postavení katolické církve v Československu (1963–1989). In: MAREK, Pavel a Jiří HANUŠ, edd. *Osobnost v církvi a politice: čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 659–672. ISBN 80-7325-097-7.
- HANÁKOVÁ, Alena. Od minulosti do současnosti: oslavy gymnaziálních výročí. In: *150 let prvního českého gymnázia v Brně*. Brno: Gymnázium Brno, třída Kapitána Jaroše, 2017, s. 93–95. ISBN 978-80-11-01210-6.
- HANUŠ, Jiří a Vít HLOUŠEK. *Náš stát*. Brno: Masarykova univerzita, 2022. Mezi žánry. ISBN 978-80-280-0045-5.
- HANUŠ, Jiří a Petr HUSÁK. Kněžská identita ve 20. století. In: HANUŠ, Jiří a kol. „Služebníci neúčinní“: kněžská identita v českých zemích ve 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015, s. 5–48. ISBN 978-80-7325-378-3.
- HANUŠ, Jiří. *Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. Dějiny a kultura. ISBN 80-7325-029-2.
- HANUŠ, Jiří. *Tradice českého katolicismu ve 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. Dějiny a kultura. ISBN 80-7325-036-5.
- HRACHOVÁ, Ivana. Změna církevní politiky státu a postavení katolické církve po únoru 1948. In: *České, slovenské a československé dějiny 20. století: osudové osmičky v našich dějinách*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2008, s. 319–328. ISBN 978-80-7405-032-9.
- HUŇKA, Jan. *Prsten věrnosti: život a utrpení Stanislava Zely, světícího biskupa olomouckého*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2003. ISBN 80-7266-150-7.
- JANČAŘÍK, Zdeněk. *Přeskočit horu: duchovní cvičení jako osobní příběh*. Praha: Katolický týdeník, 2015. ISBN 978-80-86615-43-1.
- JOHNSON, Paul. *Dějiny 20. století*. 3. vyd. Voznice: Leda, 2022. ISBN 978-80-7335-839-6.
- JONTOVÁ, Jitka. Studium olomouckých kleriků v Římě na papežské koleji Nepomucenum v první polovině 20. století. *Studia theologica*. 2012, **14**(4), s. 62–87. ISSN 1212-8570.
- KAISER, Wolfram a Piotr H. KOSICKI. Catholic Christian Democrats in Political Exil in the Global Twentieth Century. In: *Political Exil in the Global Twentieth*

- Century: Catholic Christian Democrats in Europe and the Americas*. Leuven: Leuven University Press, 2021, s. 9–26. ISBN 978-94-6270-307-0.
- KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2008. ISBN 978-80-7364-049-1.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953–1966*. 3. část, Společenská krize a kořeny reformy. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. Odborná literatura pro učitele. ISBN 80-04-25745-3.
- KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993. Studie, materiály, dokumenty. ISBN 80-85270-22-6.
- KAPLÁNEK, Michal. Kněží a laici ve farní pastoraci. In: HANUŠ, Jiří a kol. „*Služebníci neužiteční*“: kněžská identita v českých zemích ve 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2015, s. 149–166. ISBN 978-80-7325-378-3.
- KARCZUBOVÁ, Luisa. Centrum Aletti v Římě. In: ALTRICHTER, Michal a kol. *Velehrad na křižovatkách evropských dějin*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2016, s. 156–157. ISBN 978-80-7412-240-8.
- KEROUAC, Jack. *Na cestě*. 5. vyd. Praha: Argo, 2005. ISBN 80-7203-719-6.
- KIECHLE, Stefan. *Jezuité*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3913-7.
- KIWIOR, Wiesław. Etapy řeholní formace. In: GOGOLA, Jerzy, ed. *Řeholní formace*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2002, s. 95–166. ISBN 80-7266-110-8.
- KOLÁČEK, Josef. *200 let jezuitů v Brně*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2002. Čeští jezuité. ISBN 80-86045-88-9.
- KOLÁČEK, Josef. První jezuité v Čechách a první z Čech. In: *Bohemia Jesuitica 1556–2006*. 2. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 215–224. ISBN 978-80-246-1755-8.
- KOLÁČNÝ, Bohumil. První české gymnázium v Brně. In: *150 let prvního českého gymnázia v Brně*. Brno: Gymnázium Brno, třída Kapitána Jaroše, 2017, s. 17–30. ISBN 978-80-11-01210-6.
- KOLOUCH, František. *Umlčený biskup: životní osudy Karla Skoupého*. Brno: Jiří Brauner, 2018. ISBN 978-80-87864-95-1.
- KOPECKÁ, Dagmar a Pavel MAREŠ, edd. *Řeholní život v českých zemích: řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014. ISBN 978-80-7195-231-2
- KOURA, Petr a Vladimíra VANÍČKOVÁ, edd. *Diktatura versus naděje: pronásledování římskokatolické církve v Československu v letech 1948–1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014. ISBN 978-80-87912-00-3.

- KRANZ, Gisbert. *Ignác z Loyoly: zakladatel jezuitů*. Brno: Cesta, 1990. ISBN 80-900087-1-2.
- KRATOCHVIL, Jan a kol. *Český a slovenský exil 20. století*. 3. Brno: 2003. ISBN 80-239-3379-5.
- KRÜGER, Kristina a Rolf TOMAN, edd. *Řády a kláštery: 2000 let křesťanského umění a kultury*. Praha: Slovart, 2008. ISBN 978-80-7391-121-8.
- KŘEN, Jan. *Čtvrt století střední Evropy: visehradské země v globálním příběhu let 1992–2017*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-3977-2.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. 2. vyd. Praha: Argo, 2019. ISBN 978-80-257-2848-2.
- KUKÁNOVÁ, Zlataše. Od České bohoslovecké koleje k Nepomucenu. *Paginae historiae*. 2012, **20**(1), s. 61–130. ISSN 1211-9768.
- KUKÁNOVÁ, Zlataše. Řím jako intelektuální centrum výchovy katolických bohoslovců. In: *Věda, kultura a politika v československo-italských vztazích 1918–1951*. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2012, s. 343–372. ISBN 978-80-87311-27-1.
- LEXMAULOVÁ, Anna: *Ignaciánská spiritualita v díle kard. Tomáše Špidlíka*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2017. ISBN 978-80-7412-284-2.
- LÍZNA, František. Příspěvek P. Františka Lízny: církev v totalitě. *Jezuité*. 1994, **3**(1), s. 14–17. ISSN 1210-3489.
- MARTIN, James: *Jezuitský návod (téměř) na všechno*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2018. ISBN 978-80-7195-922-9.
- MCLEOD, Hugh, ed. *The Cambridge history of Christianity*. Volume 9, World christianities c. 1914 – c. 2000. New York: Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1-107-42374-9.
- MIKULEC, Jiří. *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-422-X.
- NEKOLA, Martin. *Osobnosti pouťového exilu: 1948*. Praha: Naše vojsko, 2018. ISBN 978-80-206-1763-7.
- O'MALLEY, John W. *Jezuité: historie řádu od Ignáce z Loyoly do současnosti*. Praha: Pragma, 2015. ISBN 978-80-7349-472-8.
- OPATRŇNÝ, Aleš. Úspěšný v neúspěších. In: KUTIL, Tomáš, ed. *Jak se žije v semináři: o minulosti, současnosti a budoucnosti kněžského povolání v Čechách*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2021. Inspirace. ISBN 978-80-7566-225-5.
- PAPEŽ FRANTIŠEK. *Fratelli tutti: encyklika o bratrství a sociálním přátelství*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2021. Dokumenty. ISBN 978-80-7566-217-0.

- PAVEL, Jan, ed. *Římský pontifikál: nově uspořádaný podle ustanovení druhého vatikánského koncilu, vydaný papežem Pavlem VI. a upravený péčí papeže Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství ve spolupráci s komisí České biskupské konference pro liturgii, 2008. ISBN 978-80-7195-274-9.
- PAVLÍK, Jan. *Vzpomínky na zemřelé jezuity, narozené v Čechách, na Moravě a v moravském Slezsku od roku 1814.* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011. ISBN 978-80-7412-067-1.
- PERNES, Jiří. *Velké dějiny zemí Koruny české XVII. 1948–1956.* Praha: Paseka, 2022. ISBN 978-80-7637-214-6.
- POLLARD, John. The Papacy. In: MCLEOD, Hugh, ed. *The Cambridge history of Christianity.* Volume 9, World christianities c. 1914 – c. 2000. New York: Cambridge University Press, 2014, s. 29–49. ISBN 978-1-107-42374-9.
- PRÍVARA, Samuel a Pavel BANDŮUCH. *Rozhoduj se jako jezuita: krátký průvodce ignaciánským rozlišováním.* Praha: Alpha Book, 2022. ISBN 978-80-88428-12-1.
- RAHNER, Karl. Zkušenost Ducha: Svatodušní meditace. In: *Ignaciánská spiritualita a fenomén kultury.* Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2015, s. 198–223. Societas. ISBN 978-80-7412-211-8.
- RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945–1989.* 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-638-5.
- RYNEŠ, Václav. *Český stát a náboženství v obdobích krize 1547–1620 a 1948–1989.* Praha: Epoque, 2021. ISBN 978-80-278-0010-0.
- SARESELLA, Daniela. *Catholic and Communists in Twentieth-Century Italy: Between Conflict and Dialogue.* London: Bloomsbury Academic, 2019. ISBN 978-1-3500-6142-2.
- SCHAFF, Barbara. Introduction: Paradise od Exiles? In: *Exiles, Emigrés and Intermediaries: Anglo-Italian Cultural Transactions.* Amsterdam: Rodopi, 2010, s. 9–19. ISBN 978-90-420-3068-8.
- STŘÍBRNÝ, Jan. Katolická církev v českých zemích v čase dvou totalit. In: *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století: sborník příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10. – 12. září 1999.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000, s. 78–115. Historia ecclesiastica. ISBN 80-85959-74-7.
- ŠEBEK, Jaroslav. Katolická akce jako nástroj papežského centralismu a její recepce v meziválečném Československu. *Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století.* 2017, **25**(1), s. 89–111. ISSN 1210-6860.
- ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku: Vatikán od Pia IX. po Františka a jeho vztah k českým zemím.* 2. vyd. Řitka: Čas, 2015. Český čas. ISBN 978-80-7475-083-0.

- ŠEBEK, Jaroslav. Úvod k tématu čísla: Církev v moderní době. *Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století*. 2022, **30**(2), s. 9–11. ISSN 1210-6860.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. Dílo Tomáše Špidlíka. ISBN 978-80-86715-93-3.
- TRETERA, Rajmund Jiří a Záboj HORÁK. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3614-3.
- TURNER, Bryan S. *Religion and Modern Society: Citizenship, Secularisation and the State*. New York: Cambridge University Press, 2011, s. 141. ISBN 978-0-521-67532-1.
- VAŠKO, Václav. *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-035-4.
- VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. ISBN 80-7266-179-5.
- VLČEK, Vojtěch. Proticírkevní propaganda po únoru 1948. In: *Katolická církev v Československu: kardinál Josef Beran a jeho doba*. Praha: Katolický týdeník, 2020, s. 285–342. ISBN 978-80-86615-61-5.
- VODIČKOVÁ, Stanislava, ed. *Nebezpečný kardinál: život Josefa kardinála Berana a jeho slavný návrat do vlasti*. Praha: Katolický týdeník, 2018. ISBN 978-80-86615-57-8.
- VODIČKOVÁ, Stanislava, ed. *Vatikánský rozhlas. 1: ohlasy perzekuce katolické církve v Československu 1950–1958*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2016. Edice dokumentů. ISBN 978-80-87912-71-3.
- VODIČKOVÁ, Stanislava. Slyšte to, všichni lidé, všichni obyvatelé světa, naslouchejte: o vysílání české redakce Vatikánského rozhlasu. *Paměť a dějiny*. 2014, **8**(1), s. 45–57. ISSN 1802-8241.
- WRIGHT, Jonathan. *Jezuité: misie, mýty a dějiny*. Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-7341-780-4.

Internetové zdroje

- ROUSOVÁ, Alena. Byl to dobrý člověk, spontánní, velkorysý především v přátelství: promluva P. Vojtěcha Suchého SJ při pohřbu P. Josefa Čupra SJ. In: *Jesuit.cz* [online]. 2019 [cit. 4.3.2023]. Dostupné z: <http://www.jesuit.cz/clanek.php?id=1949>.
- Petr Kolář. In: *Jesuit.cz* [online]. [cit. 11.2.2023]. Dostupné z: <http://www.jesuit.cz/clen.php?id=3>.

ZDROJE

Wladyslaw Cardinal Rubin. In: *Catholic-Hierarchy* [online]. [cit. 14.1.2023]. Dostupné z: <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/brubin.html>.

Seznam příloh

Příloha 1: Zápis v Knize narozených a pokřtěných farnost Dlouhá Lhota 1927–1949

Příloha 2: Rodný dům Josefa Čupra – Býkovice 29

Příloha 3: Studenti čtvrtého ročníku velehradského gymnázia – školní rok 1948/1949

Příloha 4: Záznam Josefa Čupra v třídním katalogu Gymnázia dr. Josefa Kudely ve školním roce 1949/1950

Příloha 5: Sourozenci Čuprovi, 1957

Příloha 6: Fotokopie dopisu Čupra z 24. května 1966 během jeho odpojení od československého zájezdu v Aténách s doslovným přepisem

Příloha 7: Skupina československých exulantů v Řecku v prosinci 1966

Příloha 8: Alumni s rektorem a spirituálem nepomucenské koleje v říjnu 1970 na dvoře vily Maria v Livornu

Příloha 9: Spirituál P. Tomáš Špidlík a rektor Nepomucena Mons. František Planner v roce 1970

Příloha 10: Bohoslovec Josef Čupr v roce 1971

Příloha 11: Novokněží se světícím biskupem Władysławem Rubinem a rektorem koleje, 18. března 1972

Příloha 12: Primiční mše v nepomucenské kapli, 19. března 1972

Příloha 13: Jezuitští účastníci třetí probace v italském městě Gallarata, 1980

Příloha 14: Návštěva Svatého otce v Castel Gandolfu, 1989

Příloha 15: Liturgický průvod slavnostní polistopadové mše celebrowané P. Josefem Čuprem, 1990

Příloha 16: Slavnostní mše po sametové revoluci v Bořitově, 1990

Příloha 17: P. Josef Čupr jako provinciál vedle generála řádu během jeho návštěvy na Velehradě, 1995

Příloha 18: P. Josef Čupr během rozloučení s kolínským domem jezuitů, 2013

Příloha 19: Krypta brněnského chrámu Nanebevstoupení Panny Marie – P. Čupr je uložen vlevo nahoře.

Přílohy

		L. P. 1934.			
1	50. letna A. úmora. Lýně Motali úky v farnar.	29.	Josef Hlyně Křovena. Antonie Ko- lasova p. Dlouhá Lhota č. 114.	1	1 Čupr Trautěck! rolník a kocher- ský v Býkovi- cích, manžel ský syn Čupra Františka, rolník v Břtově, a Marie rodem Jakubec. Nar. 30/8. 1902. Odd. 26/1. 1932 na Hostýně (VII. 4.)
				1	Františka, manželka, dcera Lyrilla Plhoně, rolníka v Jekšeti, a Marie rodem Muzil. Nar. 28/3. 1907.
				1	Čupr Prand ojměnkář v Býkovicích č. 29. Čuprová dc jeho rovd- ná dcera.

Příloha 1: Zápis v Knize narozených a pokřtěných farnost Dlouhá Lhota 1927–1949
Zdroj: Matrika a evidence obyvatel Lysice



Příloha 2: Rodný dům Josefa Čupra – Býkovice 29
Zdroj: Autor

PŘÍLOHY



Příloha 3: Studenti čtvrtého ročníku velehradského gymnázia – školní rok 1948/1949 (Josef vpravo nahoře)

Zdroj: Moravský zemský archiv

Třída: I.

Žák: *Josef Čupr* učební data viz v hlav. katalogu

Předmět	v období I.		v období II.		v období III.		v období IV.	
	1.	2.	1.	2.	1.	2.	1.	2.
Průběhy o látkách (látky)								
v chování								
řeckém	3	3	dob.	3	3	dob.		
frankém	2	2	chval.	2	2	chval.		
latinském	3	2	chval.	2	2	chval.		
řeckém								
anglickém – francouzském	3	2	chval.	2	4	dob.		
ve filosofické propedeutice								
v občanské výchově	1	1	ryb.	2	2	chval.		
v tělesné	2	3	chval.	2	2	chval.		
v zeměpisě	3	2	chval.	2	3	chval.		
v matematice	3	3	dob.	3	3	dob.		
v biologii a mineralogii a geologii	2	2	chval.	2	2	chval.		
v chemii								
ve fyzice								
v rýsování – v deskriptivní geometrii								
v hudební výchově	2	2	dob.	2	2	chval.		
ve výtvarné výchově								
v tělesné výchově	3	2	chval.	2	2	chval.		
v náboženství (rel. pov.)								
Průběhy oponentů								
náboženství	1	1	ryb.	1	1	ryb.		
Zaměknuté hodiny	celkem 19		19		28		19	
z nich neoml.	1		1		-		-	
Stupeň celkového prospěchu	v I. polo.		v II. polo.					

Ověřil oponent R.S. dr. *Fr. Čupr*
Bytkovec 29. 1. 1950
 Ověřil učitelé, vedoucí-li u rodáků:
P. a. Zgarbák, učitel
Brno,
Baronova 85
Prac. studijní ústav 1.

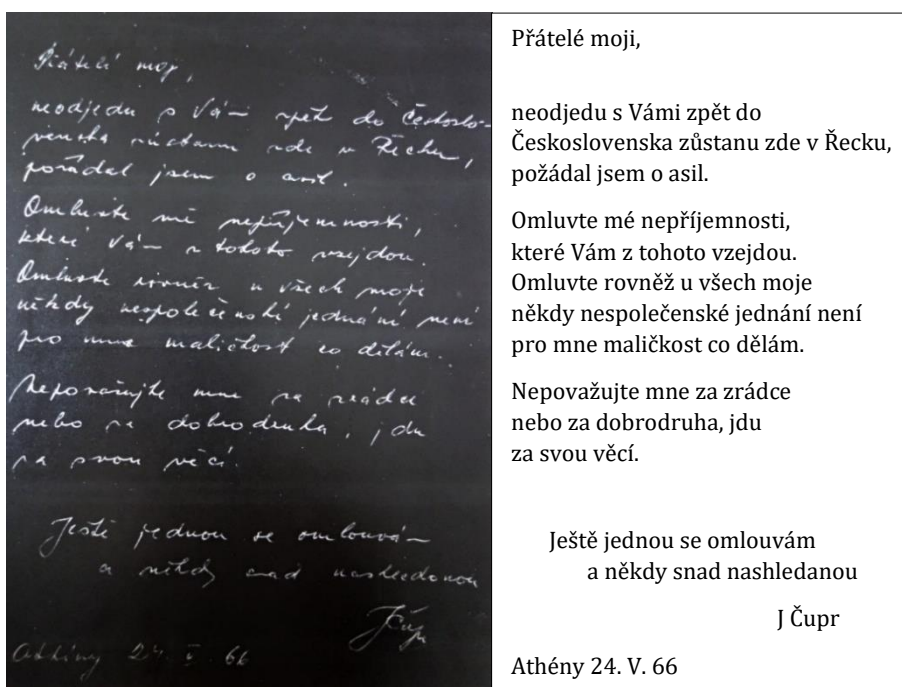
Poznámky:
 (Zprávy rodičům, chování žákov, změny v studiu, oponent a jiné zkoušky a říz. j.)

Příloha 4: Záznam Josefa Čupra v třídním katalogu Gymnázia dr. Josefa Kudely ve školním roce 1949/1950

Zdroj: Archiv města Brna



Příloha 5: Sourozenci Čuprovi (Josef vzadu uprostřed), 1957
Zdroj: Archiv Josefa Čupra



Příloha 6: Fotokopie dopisu Čupra z 24. května 1966 během jeho odpojení od československého zájezdu v Aténách s doslovným přepisem
Zdroj: Archiv bezpečnostních složek



Příloha 7: Skupina československých exulantů v Řecku (Čupr vpravo) v prosinci 1966

Zdroj: Archiv Josefa Čupra

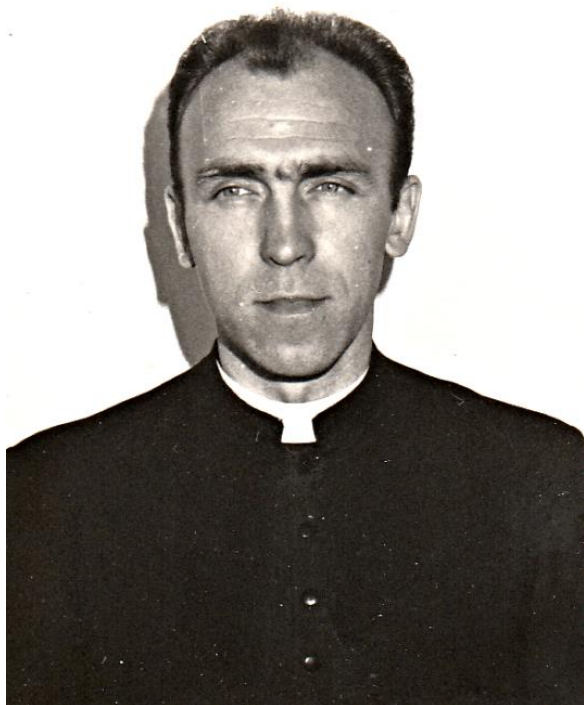


Příloha 8: Alumní s rektorem a spirituálem nepomucenské koleje v říjnu 1970 na dvoře vily Maria v Livornu (Čupr čtvrtý zleva)

Zdroj: Archiv Josefa Čupra



Příloha 9: Spirituál P. Tomáš Špidlík (vlevo) a rektor Nepomucena Mons. František
Planner v roce 1970
Zdroj: Archiv Josefa Čupra



Příloha 10: Bohoslovec Josef Čupr v roce 1971
Zdroj: Archiv Josefa Čupra



Příloha 11: Novokněží (zprava: Josef Čupr, Petr Eliáš a Ladislav Daněk) se světícím biskupem Władysławem Rubinem a rektorem koleje, 18. března 1972
Zdroj: Archiv Josefa Čupra



Příloha 12: Primiční mše v nepomucenské kapli (zleva: Mons. František Planner, P. Josef Čupr, P. Tomáš Špidlík), 19. března 1972
Zdroj: Archiv Josefa Čupra



Příloha 13: Jezuitští účastníci třetí probace v italském městě Gallarata (P. Čupr uprostřed třetí řady), 1980
Zdroj: Archiv Josefa Čupra



Příloha 14: Návštěva Svatého otce v Castel Gandolfo (zleva: Jan Pavel II., P. Josef Čupr, P. Jan Graubner a P. Vojtěch Cikrle), 1989
Zdroj: Archiv Josefa Čupra



Příloha 15: Liturgický průvod slavnostní polistopadové mše celebrowané P. Josefem Čuprem, 1990
Zdroj: Archiv Josefa Čupra



Příloha 16: Slavnostní mše po sametové revoluci v Bořitově (P. Čupr uprostřed), 1990
Zdroj: Archiv Josefa Čupra



Příloha 17: P. Josef Čupr jako provinciál vedle generála řádu během jeho návštěvy na Velehradě (zprava: P. Čupr, P. Kolvenbach a P. Ježík), 1995
Zdroj: Archiv Tovaryštva Ježíšova v Praze



Příloha 18: P. Josef Čupr během rozloučení s kolínským domem jezuitů, 2013
Zdroj: Archiv Josefa Čupra



Příloha 19: Krypta brněnského chrámu Nanebevstoupení Panny Marie – P. Čupr
je uložen vlevo nahoře.

Zdroj: Autor